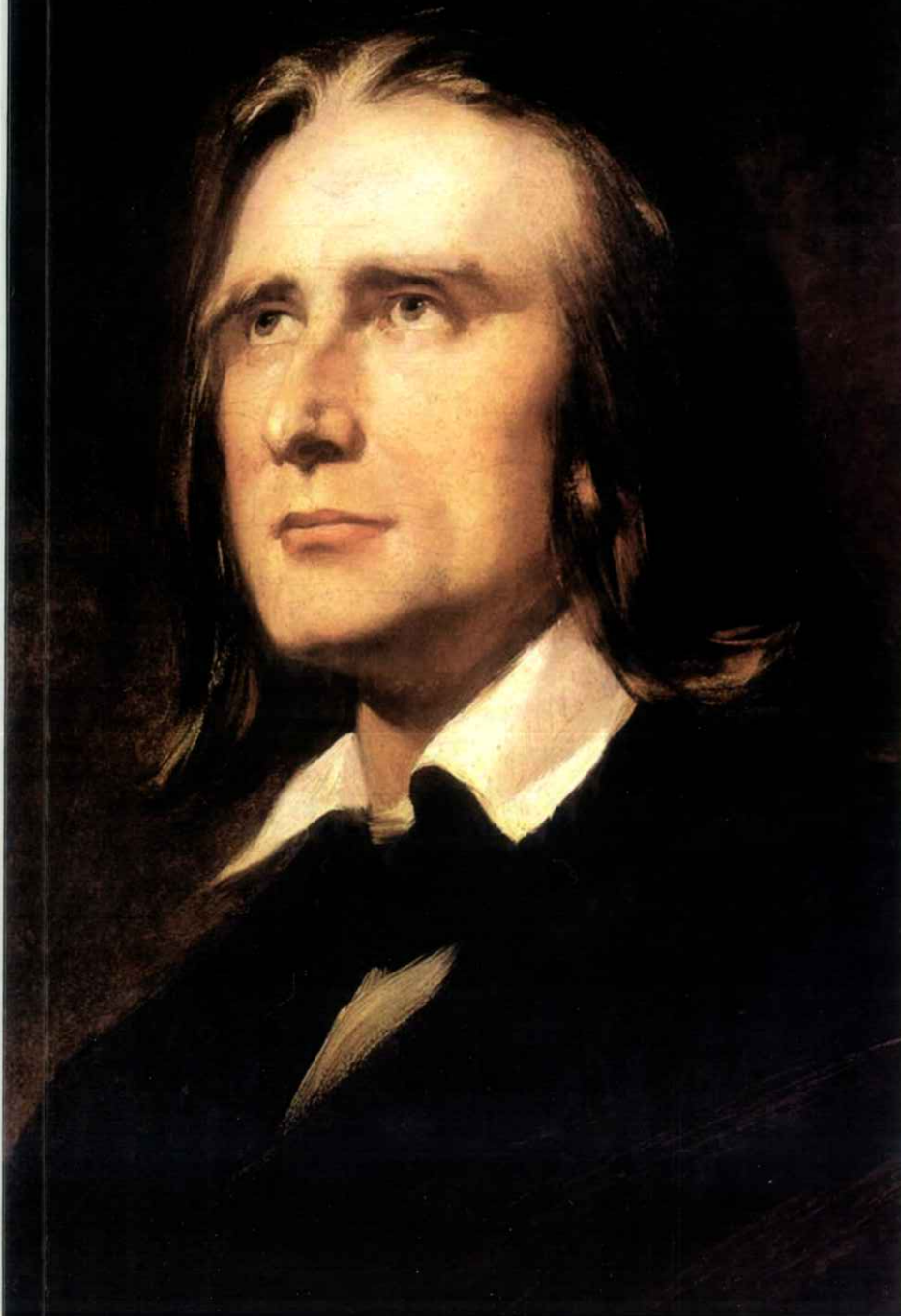

régi(j)óvilág

REGIONÁLIS HONISMERETI SZEMLE

VI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM • 2011. MÁRCIUS • TEMESVÁR

200 éve született Liszt Ferenc

A TARTALOMBÓL:

- (3) BODÓ BARNA: Liszt, a zenefejedelem
(4) JUHÁSZ GYULA: Liszt Ferenc Emlékezete

KÁRMENTŐ

- (5) BODÓ MÁRIA: Liszt Ferenc jelentősége
(6) Liszt Ferenc életútja
(10) JÁROSY DEZSŐ: Liszt Ferenc kultusza
(13) BRAUN DEZSŐ: Liszt Ferenc és Hollósy Kornélia
(15) PATAKY LEHEL ZSOLT – Liszt Ferenc 165 éve hódította meg Aradot

HÍDVERŐ

- (18) KACZIÁN ANTAL: Liszt Ferenc és Augusz Antal barátsága

KÁRMENTŐ

- (21) Liszt Ferenc temesvári levele

ARCÉL

- (23) Liszt Ferenc magyarsága

LÁTLELET

- (26) MIKLÓSIK ILONA: A temesvári vármegyeháza
(30) SZEKERNYÉS JÁNOS: Színház és vigadó a Szerb utcában

KÁRMENTŐ

- (34) LAKATOS ISTVÁN: Liszt Ferenc

JELENLÉT

- (43) VÖRÖSMARTY MIHÁLY: Liszt Ferenchez

ARCÉL

- (45) Liszt mondta – Lisztről mondták

TANODA

- (46) VESZPRÉMI LILI: Liszt Ferenc és a zongoratechnika fejlődése

JELENLÉT

- (48) Liszt emlékezete

A Szórvány Alapítvány programjaiból:

Márciustól hallhatók a Szórvány Alapítvány on-line rádiójának adásai!

A temesvári Szórvány Alapítvány partnerségben a MÓRANET Mórahalmi Informatikai Szolgáltató Nonprofit Közhasznú KFT-vel egy határon átnyúló hírközlési programot indított el, az Európai Unió támogatásával, a Magyarország-Románia Határon Átnyúló Együttműködési Program 2007 – 2013 keretén belül. A program 2010 decemberében indult és 1 év a lefutási ideje. Eddig közösen kialakítottunk egy kétnyelvű hírportált. A hírportál által szolgáltatott információk Temes és Csongrád megyére terjednek ki.

A kínálatból:

- Friss hírek,
- Kulturális rendezvények ismertetői,
- Településeink eseményei,
- Kulturális és oktatási rendezvényeink programjai

Szövegalapú híreinket gazdagítják a televíziós és rádiós adásaink műsorai is.

A honlapon élőben nézhetők, a mórahalmi televíziók műsorai:

- Homokhát TV
- Móra-Net TV

Két rádió adásai:

- **Civil Rádió** – Szórvány Alapítvány működteti
- **Mini Rádió** – MÓRANET működteti

Hallgassa Ön is rádióadásainkat!

www.monitorpress.eu

Magyarország-Románia
Határon Átnyúló Együttműködési
Program 2007-2013

BODÓ BARNA

Liszt, a zenefejedelem

Olvassuk Braun Dezső leírásában Liszt Ferenc 1846-os temesvári fogadtatásának a részleteit – és a megdöbbenéstől alig jutunk szóhoz. Szeretet, tisztelet és megbecsülés elemei alkotnak olyan keretet fogadtatásához, amelyre alig találni példát. Diadal- kapu és arany babérkoszorú, tisztelgő zenei mű és tűzijáték... Maga Liszt írja a fogadtatásról, hogy ámulatba ejtette: „olyan fantasztikus diadalmas utazás ez, amelyről valaha művész álmodhatott, hozzá meg úgy történt, hogy előre nem sejtettem meg semmit sem...”

Napjainkban hasonló (?) fogadtatás kinek jár ki? Kit illet ma egy város meg régió lakossága és előljárói kara egyetemlegesen ilyen tisztelettel és rajongással áthatott elismeréssel? Babérkoszorú aranyból... Ami talán nem mellékes: nem közpénzekből finanszírozták. A fogadtatás közösségi elismerés volt – magánalapok felhasználásával. Erre sem nagyon találni napjainkban példát.

Manapság a könnyűzene sztárjait szokták fanatikus érzelmekkel, határtalan rajonsággal illetni. Egy közösségi vezetőnek kijár a tisztelet – olykor kiemelt, rendkívüli tisztelet. Ajándék is – bár politikusok esetében napjainkban ez már vitákat gerjeszt(het). A sportolót rendkívüli eredménye okán akár nemzeti hősnek is tekinthetik. De – mindez más. A könnyűzene sztárok körül kialakuló(-ított) rajongás bizonyos (szűk?) csoport értékrendjére utal vissza. A vezető, a politikus tisztelete a politika játékszabályai szerint alakul, spontaneitásról ez esetben aligha beszélhetünk. A sportoló valamilyen hovatartozási (helyi/nemzeti) érzés megjelenítője, kollektív önmagunk képviselője.

Liszt és Temesvár.

Általános örömmámor. Szeretet minden mennyiségben. Értékek és extázis.

Arra gondol a 21. század külsőségekre mind kevesebbet adó polgára, hogy itt valami mást is kell keresni a művészet szeretete, a művész tisztelete, az igaz értékek iránti megbecsülésen túl. Ez a más alighanem a társadalmi kontextus. A kor a nemzeti önfelfedezés kora. Önkéntelenül fogalmazódik meg a kérdés: milyen elismerés járt ki egykoron (és jár ki ma) a művésznek? Ha megnézzük a Liszt-koncertek irodalmát (nálunk Lakatos István és László Ferenc zenetörténeti munkáit), akkor azt látjuk, Liszt szinte mindenütt hasonló vagy a temesvárihoz mérhető fogadtatásban részesült. Hogy ennek Liszt rendkívüli tehetségén kívül voltak-e más okai, arra utaló vizsgálódásról nem tudok. Annyi bizonyos, hogy ebben a korban a művészet

Liszt Ferenc zongorája

társadalmi rangja rendkívüli megnövekedik, az írók – Jókait – a nemzet apraja-nagyja ünnepli. A romantika, a nemzeti önépítés kora ilyen.

A nemzet tagjai keresik és megtalálni vélik közösségüket. S ha a közösségiség kinyilvánítása külön politikai hangsúlyokat kap(hat), mint 1848 előtt a magyarság számára, akkor a zene fejedelmének a látogatása olyan keretbe illeszkedik, olyan felhangokat kap, amikor a művészet oka és kiváltója annak az együttes öröme, a közösségiség megélésének, amelyre az igény erőteljes, és a zene talán a legjobb kiváltó médiuma. Elegendő Liszt szebeni 1846-os koncertjének a kétféle olvasatát idézni. A magyar tudósításokban dicshimnuszokat kiváltott koncertről a szász sajtó becsmérően írt: a szebeni szászok sértésnek vették, hogy a „német” Liszt szebeni koncertjét a Rákóczi-indulással és nem az Erlköniggel zárta – vagyis Liszt a német város magyar kisebbségének szolgáltató öröme és lehetőségét közösségi összetartozásuk ekkénti megélésére. Ez annyira elvakította őket, hogy helyben lepiszegették a művészt, de még hetekkel később is, amikor egy rendes előadó „iparos” játssza a korábban Liszt által előadott és akkor lehurrogott darabot, ez utóbbit tüntetően felmagasztalják.

Liszt személye különösen jelképes ebben a vonatkozásban. Úgy volt magyar, hogy azt sokan, sokféleképpen vitathatták el. Ezért magyarságát mindegyre bizonyítandó kérdésnek tekintették. Ugyanakkor Lisztre igényt tartottak etnikai (értsd: közösségi) értelemben a németek is – elegendő a szülőházára feltett német nyelvű emléktáblára utalni –, mindkét közösség etnikai önépítésében számított Lisztre. Ez a romantika szépsége és paradoxona.

Megerősítést várt el egyén és közösség a nemzeti önépítés útján, érzelmi és értelmi szempontból egyaránt. Ezeket a tényezőket csak erősíti, pontosabban a helyzetet megszokott kontextusából kiemeli Liszt előadó művészetének rendkívülisége. Kivételes tehetsége ok volt az ünneplésre, ennek mértéke viszont az ünneplő közösség önépítő igényeit is tükrözte. A diadalív, a hódolat versszüleményei, a társasági megbecsülés ebben a kontextusban nyernek igazi értelmet. Művész és közösségiség élményét kereső polgárok és arisztokraták kettősségében érthető meg a Liszt-jelenség.

Idén, a 200 éve született zeneóriást idéző nemzetközi Liszt-évben, a zenén túl Liszt személyének és rendkívüliségének ez a közösségi üzenete. Kisebbségi sorban erre különösen oda kell figyelni.

Tartalom

Bodó Barna: Liszt, a zenefejedelem.....	3
KÁRMENTŐ	
Bodó Mária: Liszt Ferenc jelentősége.....	5
Liszt Ferenc életútja.....	6
Járosy Dezső: Liszt Ferenc kultusza.....	10
Braun Dezső: Liszt Ferenc és Hollósy Kornélia.....	13
Pataky Lehel Zsolt: Liszt Ferenc 165 éve hódította meg Aradot.....	15
HÍDVERŐ	
Kaczián Antal: Liszt Ferenc és Augusz Antal barátsága.....	18
KÁRMENTŐ	
Liszt Ferenc temesvári levele.....	21
ARCÉL	
Liszt Ferenc magyarsága.....	23
LÁTLELET	
Miklósik Ilona: A temesvári vármegyeháza.....	26
Szekernyés János: Színház és vigadó a Szerb utcában.....	30
KÁRMENTŐ	
Lakatos István: Liszt Ferenc.....	34
JELENLÉT	
Vörösmarty Mihály: Liszt Ferenchez.....	43
Juhász Gyula: Liszt Ferenc emlékezete.....	44
ARCÉL	
Liszt mondta – Lisztről mondták.....	45
TANODA	
Veszprémi Lili: Liszt Ferenc és a zongoratechnika fejlődése.....	46
JELENLÉT	
Liszt emlékezete.....	48

BODÓ MÁRIA

Liszt Ferenc jelentősége

Liszt a zene világának talán a legizgalmasabb alakja: csodagyermek, zongoravirtuóz és az európai koncerttermek boszorkánymestere. Zenei hős, zongorafejedelem.

Az alábbi szövegrészek: jelzések. Vélemények, értékelések és vallomások, amelyek segítenek eligazodni az egyáltalán nem egyszerű Liszt-világban. Nem tudományos igénnyel állítottam össze – nincs forrásmegjelölés – hanem azzal a szándékkal, hogy érzékelhető legyen miért is izgalmas, felemelő és fontos kérdéseket gerjesztő az idei Liszt-év.

Liszt Ferenc a romantika korának egyik legcsillogóbb zenei egyénisége volt. Heine szerint lisztomania kerítette hatalmába Liszt kortársait. Szenvedélyesen gyűjtötték portréit, a hölgyek brosstükön, függőkön viselték arcképét, s ha elpattant egy húr a zongoráján, akkor karkötőt készítettek belőle. Tény: 1839 és 1847 között ünnepelt virtuózként járta be egész Európát, ezer koncertet adott.

A fiatal Liszt a fotók és festmények tanúsága szerint, köztudott, gyönyörű férfi volt. Átszellemlétsége még a kezdetleges, kopott fotókon is szembetűnő. Az Európát keresztül-kasul koncertező Liszt Ferencet mindenütt hatalmas ünnepléssel fogadták, ez a korabeli sajtóból dokumentálható.

Liszt Ferenc életműve olyan beláthatatlanul gazdag, hogy most, a bicentenáriumi évében kezdjük csak igazán megsejteni, mennyi mindent *nem* tudunk még mindig róla. Jelentőségét több területen kell számba venni. Meghatározta a szóló zongora hangversenyzés kereteit, zeneszerzőként kitágította a hangszer lehetőségeit, és virtuóz szerzői és előadói képességeinek köszönhetően alkalmassá tette a zenekar, sőt az énekes helyettesítésére: operáíratrai versenyre kelnek a feldolgozott művek által nyújtott zenei élménnyel.

Liszt jelentősége abban áll, hogy addig sohasem sejtett és hallott kifejezőeszközzé nemesítette a korábban inkább csak a főúri szalonok és királyi paloták korlátozott hangú zeneszerszámát. Megálmodta, s meg is valósította a kortárs zongoraművészekkel való versengés és alkotás évtizedeiben a roman-

tikus ideát: a zongora nem egyetlen hangszer, hanem akár száz különböző színnel is muzsikálni képes univerzum! Ki kell emelni Liszt hangszertechnikai vonatkozású újításait, amelyek e-tűdjeiben nyilvánulnak meg, ugyanakkor jelentős mértékben hatott a hangszergyártásra is.

Barabás Miklós: Liszt (1847)

Liszt Ferenc virtuozitása egyedi, hogy bár nem állt távol tőle a feltűnés, ezt azonban nem öncélúan irányította személyére, hanem elképesztő technikájával és elragadó-ellenállhatatlan kifejezőstárával meg is mutatta, hogy van egy nála nagyobb, emberfeletti erő, akitől ő ezt kapta.

Liszt akkor ért a virtuozitás csúcsára, amikor meghallotta Paganinit játszani. Bizonyos vélemények szerint akkoriban úgy vélte, hogy hangszeréből, a zongorából már nem tud többet kihozni. Miután hallotta Paganinit, elhatározta, tovább fejleszti a tudását, és megcsinálja zongorán azt, amit Paganini a hegedűn.

Beethoven összes szimfóniájának zongoraátiratait is elkészítve Liszt vállalkozott a lehetetlenre: mindmáig felülmúlhatatlan szinten valósította meg, hogy a zongora egyedül is képes legyen visszaadni minden lényeges finomságot, amelyre egyébként csak egy egész zenekar képes – de egyben át is lényegíti azt.

Bartók írja önéletrajzában, hogy 1900 körül: „Liszt jelentőségét a zeneművészet továbbfejlesztése szempontjából akkor még nem értettem meg, művészetében csak a külsőségeket láttam. Ennek következtében körülbelül két éven át jóformán

semmit sem dolgoztam, és a Zeneakadémián tulajdonképpen csak kitűnő zongorázó hírében álltam.” A véleménye később alapvetően megváltozott: Bartók elsősorban Liszt merész harmóniai fordulataira, modulációs kitéréseire hívta fel a zeneértők figyelmét, majd úgy vélekedett: „úgy érzem, Liszt jelentősége a zene fejlődésére nagyobb, mint Wagneré”. Ezzel a kijelentésével Bartók nem Wagner érdemeit akarta csorbítani. Liszt zenéje és az impresszionizmus, valamint a XX. század eleji európai műzene között is hasonlóságokat fedezhetünk fel.

A Faust-szimfónia Liszt egyik legnagyobb műve. Nemcsak Liszt életművében kiemelkedő jelentőségű, hanem motívumkezelésében a kortársakra és az utódokra is rendkívüli hatással volt. Bartók a h-moll szonáta mellett a XIX. század legnagyobb alkotásának tartotta. Látni kell, egy-egy motívumot mennyire eltérő módon formál át a zeneszerző: a Liszt-szimfónia két szélső tételének elrajzolt, eltorzított Faust-arca, mint kompozíciós megoldás, tovább él a Két kép című Bartók-műben, sőt a Hegedűversenyben is.

Liszt munkássága a XIX. századtól kezdve minden zenének megkerülhetetlen forrása, gondolatai megtermékenyítették későbbi korok alkotásait és sokoldalúsága ma is követendő példa lenne. Liszt jelentősége nagyobb annál, mint aminek ma helytelenül tartják. Kiváló előadóművész és elsőrangú zeneszerző volt, aki olyan mesterekre hatott, mint Mahler, Bruckner, Strauss, Dvorzak, Debussy vagy Ravel.

Liszt Ferenc a romantika meghatározó alakja, aki szóval és tettel is magyarnak vallotta magát, számtalan módon és alkalommal kiállt a magyar

kultúra mellett, jótékony célra adakozott világszerte, valamint megalapította a Zeneakadémiát.

Liszt tanítási módszerében megszünteti a technika öncélúságát. „Fontosabb előtte, hogy ne csupán a futamokat gyakorolják ki, hanem megismerjék, behatoljanak a hallgatók a zeneszerző művészi törekvéseibe. Nála nem hall a tanuló ujjrendről, meg egyébről száraz szabályokat, általában nem is érinti a zongora pedagógiáját. Mit törődik Ő az előadás pontosságával, ha van benne élet?” – írja visszaemlékezéseiben D’Albert, a kitűnő Beethoven-interprettor.

Vörösmarty számára Liszt világképi, emberi és esztétikai szempontból is példakép. Megtestesítője a romantika és egyúttal a magyar reformkor illetve a liberális gondolkodók embereszményének: egysül benne a patrióta és a világpolgár, anélkül, hogy a kettő ellentmondana egymásnak. Ezt a kettősséget jelzi a Vörösmarty vers (lásd: lapszámunkban) felütése, a „világ zenésze” és a „hű rokon” kifejezések. De mint zenész, a romantika esztétikájának hitelesítője is, a legtökéletesebb művészeti ág képviselője. A zene az, mely magába foglalja és felidéri a múltat, jelent, jövőt, egyént és közösséget, az érzelmek és gondolatok teljes skáláját mutatja föl.

Liszt zenetörténeti jelentősége túlnő mindenféle kicsinyes szemponton (pl. divat).

Az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete, a magyar UNESCO-bizottság javaslatára, 2011-et Nemzetközi Liszt-évnak nyilvánította a magyar zeneszerző-virtuóz születésének 200. évfordulója alkalmából. A magyar UNESCO-bizottság javaslatát többek között Franciaország, Olaszország, Németország, Ausztria és Szlovákia is támogatta.

Liszt Ferenc életútja

(Doborján, 1811. október 22. – Bayreuth, 1886. július 31.)

- ♦ Liszt Ferenc az akkoriban a Magyar Királysághoz tartozó, Sopron megyében található Doborján nevű faluban (ma Raiding, Ausztria) született. Születése másnapján keresztelték meg a római katolikus plébánián, Lókon. A latin bejegyzés a következő: 23. Oktober 1811 (gyermek neve) Franciscus L. (szülők) List Adamus, ovium Rationista Principis Esterhazy et Lager Maria Anna, Reiding. (keresztszülők) Zambothy Franciscus et Szalay Julianna. (pap) Mersits Georgius capellanus Lookiensis.
- ♦ Apja, Liszt Ádám, Esterházy herceg uradalmi hivatalnok, korán felismeri fia kivételes zenei tehetségét, és minden lehetőséget megragad a kibontakoztatására. Liszt Ádám fia fejlődéséről naplót vezetett – mára ez a fontos irat elveszett, azonban a francia Joseph d’Ortigue zenekritikusnak köszönhetően számos idézet fennmaradt belőle. Ezekből tudjuk, hogy gyermekként Liszt nagyon beteges volt, egy alkalommal szülei még a koporsót is megrendelik, mivel halottnak hiszik. Zenei tehetsége korán megmu-

tatkozik, apja elmondása szerint hatévesen tanult meg zongorázni, saját elhatározásából. Liszt 1874-ben a következőképpen emlékezik vissza gyermekkorának erre a korszakára: „A kottázást magamtól tanultam meg, és sokkal szívesebben gyakoroltam, mint a betűvetést. Kilencéves koromig meglehetősen sok papírt teleírtam hangjegyekkel.” A zeneszerző gyermekkorának másik meghatározó élménye a cigány muzsikussal való találkozás volt.

- ♦ Liszt Ádám 1819-ben kezd zongoratanárt keresni a fia számára. A kiszemelt tanár, Beethoven egyik tanítványa, a bécsi Carl Czerny. Czerny már az első meghallgatás után felismeri a gyermek zsenialitását, és jelképes összegért (1 forint) elvállalja az oktatását, mihelyt a Liszt család Bécsbe költözik. Liszt Ádám anyagi támogatásért fordult Esterházy II. Miklóshoz. 1819. augusztus 4-én írja a Liszt-irodalomban sokat idézett levelét a herceghez, amelyben, miután tájékoztatja a herceget a gyermeke tehetségéről, a zenei képzéshez anyagi támogatást kér. Kérését elutasítják, ugyanakkor a herceg felajánlja, hogy alkalomadtán meghallgatja a csodagyereket Kismartonban. A meghallgatásra 1819 szeptemberében kerül sor, a kismartoni vadászünnepségek alkalmával.
- ♦ Liszt Ferenc első nyilvános fellépésére 1820 októberében kerül sor a soproni kaszinóban. A kis Liszt egy fiatal vak muzsikussal, von Braun báró koncertjén lép fel. A második fellépése 1820. november 26-án gróf Esterházy Mihály pozsonyi palotájában lesz. Ez a fellépése annyira elbűvöli a jelenlévőket, hogy öt főnemes (Amadé Tádé gróf, Apponyi Antal gróf, Esterházy Mihály gróf, Szapáry és Viczai grófok) elhatározzák, hogy az ifjú tehetség zenei tanulmányait hat éven keresztül, 1822 és 1827 között, évi 600 forinttal támogatják. Így Liszt – miután apja doborjáni vagyonát pénzzé teszi – elkezdheti bécsi tanulmányait. A család 1822. május 8-án költözik Bécsbe, a zeneszerző ekkor tíz és fél éves.
- ♦ A fiatal Liszt Bécsben Czernytől kap zongoraleckéket, Antonio Salieri tanítja zeneelméletre, ugyanakkor angolul és franciául is tanul. Czerny másfél évig nem hajlandó pénzt elfogadni a leckékért, később a következőket írja az emlékirataiba: „Soha nem volt ilyen buzgó, zseniális és szorgalmas tanítványom”. Salieri ugyancsak ingyen oktatta az ifjú Lisztet, ugyanakkor zseniális kottaolvasó képességének kö-

szönhetően gyakran alkalmazta őt zongorakísérőnek énekelni tanuló tanítványai mellett.

Carl Czerny Beethoven legkitűnőbb tanítványa, s egyben Liszt legfontosabb bécsi tanára

- ♦ Liszt 1822. december 1-jén mutatkozik be az osztrák fővárosban. Nagy feltűnést keltő első bécsi koncertjén az akkor 11 éves művészre Beethoven is felfigyel. Bécsben jelenik meg nyomtatásban első műve, variációk ugyanarra a Diabelli-témára (keringőre), amelyekre Beethoven híres zongoraművét írta. A bécsi tartózkodás legjelentősebb fellépése az 1823. április 13-án délelőtt tartott koncert a Vigadó kistermében. Liszt zenei pályafutását általában ettől a koncerttől szokás számítani.
- ♦ Az ifjú Liszt bécsi szereplését követően négy nagyszerű pesti, illetve budai koncertje után 1823 őszén atyjával Franciaországba utazik, és az európai művészeti élet központjába, Párizsba költözik. Felvételét a párizsi Conservatoireba Cherubini, az intézmény vezetője meggátolja idegen állampolgárságára való hivatkozással, így Bécsben marad, ahol zeneelméletet és ellenpontot tanul magánúton, közben hangversenykörútra indul.
- ♦ Az első párizsi újságcikk az ifjú Lisztről 1823. december 22-én jelenik meg a L'Etoile nevű újságban. Az első nyilvános koncertre 1824. március 7-én kerül sor az olasz operában. A koncert nagy sikerrel zárul, Lisztet mint egy újjászületett Mozartot ünnepelek. A koncertet 1824. április 12-én megismétlik. A sikerek láttán Paër arra biztatja tanítványát, hogy komponáljon operát. Az akkor 12 éves Liszt egy francia librettóra zenét komponál, az egyfelvonásos opera címe *Don Sanche ou Le Chateau d'amour* (Don Sanche avagy a szerelem kastélya). Ősbemutató 1825. október 17-én.
- ♦ Londoni bemutatkozását számos újabb meghívás követi Franciaországba, Svájcba, majd ismét Angliába. Műsorán többnyire a népszerű operákra írt ábrándok, parafrázisok szerepelnek.

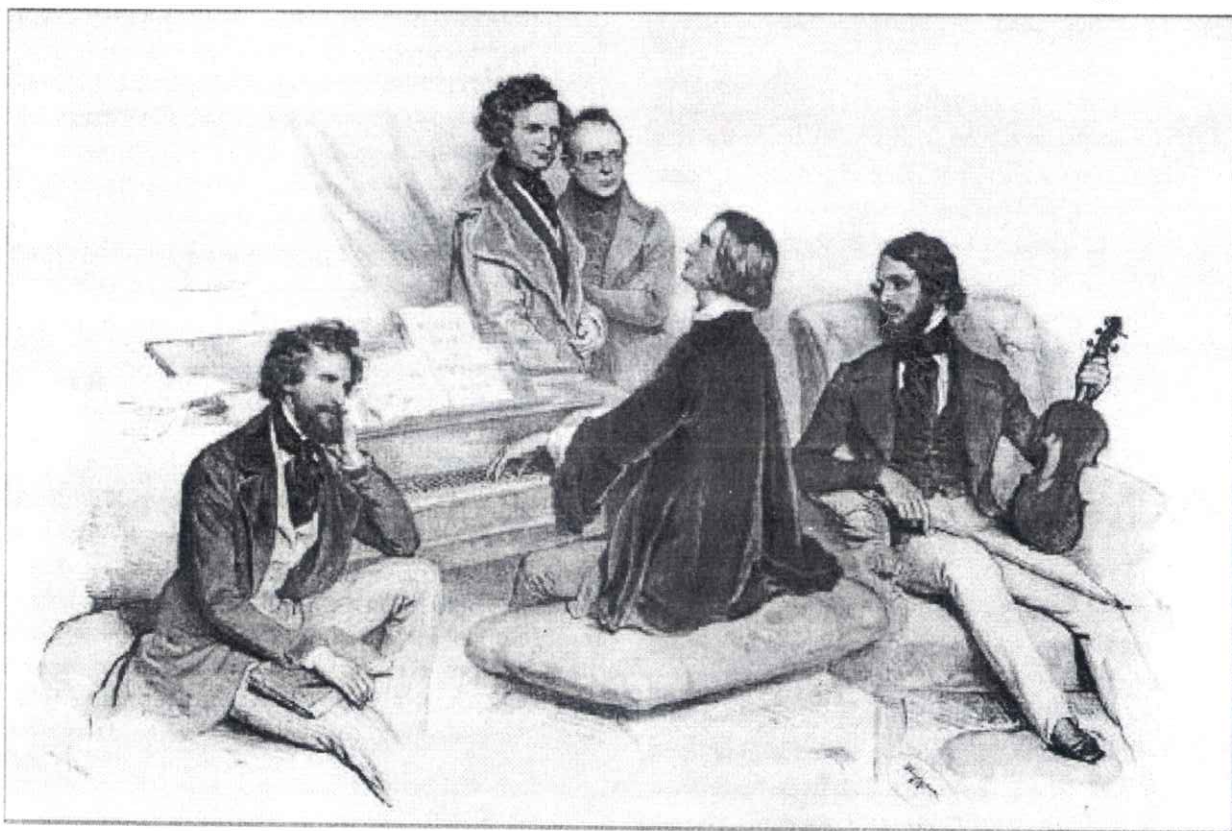
- ♦ 1827-ben egy időre a francia fővárosban telepedik le, Párizs második hazája lesz, F. Paertől, majd A. Reichától tanul zeneszerzést s kapcsolatba kerül a párizsi szellemi élet számos jelentős alakjával (Paganini, Lamartine, Lamennais, Heine, George Sand, Delacroix), kiknek társasága szellemi fejlődésére, munkásságára döntően hat. Megismerkedik Chopinnal, akitől eltanulja a zongorajáték árnyalatait, valamint Berliozsal, akitől a zenekari nyelvet és a programzene új vívmányait sajátítja el.
- ♦ Hangversenyei iránt csakhamar nagy érdeklődés támad. Az 1830-as évek végén újabb hangversenykörutakra indul, bejárja Európát, Portugáliától Oroszorszáig. 1835-ben a genfi konzervatórium tanára.
- ♦ Az 1830-as években d'Agoult grófné, majd Sayn-Wittgenstein Karolina hercegné az élettársa, kivel 1847-ben ismerkedik meg. Az előbbitől három gyermeke születik, kik közül Cosima leánya előbb Hans v. Bülow, majd Richard Wagner felesége.
- ♦ Áldozatkészségének számtalan bizonyosságát adja: a pesti árvízkárosultak javára hangversenyeket rendez (1838), fedezi a bonni Beethoven-

emlékmű felállítását (1839), alapítványt tesz a pesti Nemzeti Zenede létesítésére (1840) stb.

- ♦ Az 1840-es években már Európaszerte ismert zongoraművész, kinek ünnepeltetése máig nem tapasztalt méreteket ölt. Párizsi, bécsi, római stb. koncertek után 1840-ben Pesten hangversenyezik, ahol először mutatkozik be mint karmester. Párizsban ismerkedik meg R. Wagnerrel. 1842-ben Berlinben ünneplik, majd európai útjai során Szentpétervárra is eljut, 1843-ban Moszkvában és a lengyel városokban ad hangversenyt. Az oroszországi hangversenykörutak során megismerkedik az orosz komponisták művészetével és szerelmével, Carolyne von Wittgenstein hercegnővel. Számos külföldi hangversenye után 1846-ban Erdélyben és Romániában is pódiumra lép. 1849 októberében, mikor Liszt értesül a magyar szabadságharc leveréséről, az első magyar minisz-

Marie d'Agoult grófnő

Matiné Lisztnél, Joseph Kriehuber színezett litográfiája, 1846
(A képen a zongorázó Liszt körül látható személyek: Kriehuber, Berlioz, Czerny, Ernst)

terelnök Batthyány Lajos és az aradi vértanúk kivégzéséről, megkomponálja híres zongoradarabját *Funérailles* címmel.

- ♦ 1848–61-ben Weimarban a hercegi udvar karnagya. Erre az időre esik zeneszerzői munkásságának felvirágzása, s ekkor köt életre szóló barátságot R. Wagnerrel. Népszerűsíti és vezényli kortársai műveit, valamint tanítja a kontinens minden sarkából érkező pályakezdő muzikusokat és komponistákat. 1857. március 6-án Bécsben egy hangverseny keretében bemutatják a *Les Préludes*-öt és Liszt első *Zongoraversenyét*, az *Esz-dúr zongoraversenyt*. Május végén, az Alsó-rajnai fesztiválon vezényel. Szeptemberben ő szervezi meg Károly Ágost nagyherceg születésének századik évfordulójára szervezett ünnepségsorozat keretében a zenei programot. Szeptember 5-én az udvari színházban történelmi jelentőségű koncertre kerül sor, mely Liszt legfontosabb weimari hangversenyei közé tartozik. A következő műveket dirigálta a sajátjai közül: 1. A művészekhez – férfikarra és zenekarra, 2. Az ideálok – szimfonikus költemény Schiller után, 3. Faust-szimfónia – ősbemutató, 4. a. Faust; b. Gretchen; c. Mephisopheles; d. zárókórus, 5. Weimari népdal – férfikarra és kürtre.
- ♦ Közben hazájával is élnek a kapcsolatai. 1856-ban az ő ünnepi miséjével szentelik fel az esztergomi székesegyházat, Pesten bemutatják *Hungaria* c. szimfonikus költeményét.
- ♦ 1861-ben elhagyja Weimart. 1861 májusában Liszt Párizsba utazik, ahol találkozik III. Napóleonnal. Mivel zeneszerzői munkásságát az egyházi zenének kívánja szentelni, Rómába utazik. Az 1860-as éveket javarészt Rómában tölti, és mivel a hercegnével való házasságához a pápai engedélyt megszereznie nem sikerül – belép a papi rendbe. Lépését a következőképp indokolja: „Beléptem az egyházi rendbe – de semmi esetre sem a világ iránt megvetésből vagy még kevésbé, mert ráuntam a művészetre [...] A katolicizmushoz való vonzalmam gyermekkorom óta jelen van, és egy állandóan jelenlévő és uralkodó érzés lett.”
- ♦ 1865-ben Pesten a Nemzeti Zenede negyedszázados jubileumi ünnepségein mutatják be a *Szent Erzsébet legendáját* saját vezényletével. 1866 nyarán Scitovszky hercegprímás megbízza Lisztet, komponáljon egy koronázási misét,

melyet Ferenc József császár megkoronázásakor a budavári Mátyás-templomban mutatnak be. Liszt sem a Mátyás-templomban zajló ünnepségre, sem az ünnepi fogadtatásra nem kap meghívást. A Nemzeti Konzervatórium elnökének közbenjárására kap egy helyet a karzaton, az orgona mellett. Ezt követően évről évre hazalátogat, Pesten koncertezik mint karmester.

- ♦ 1869-től a nyarakat ismét Weimarban tölti, ahol új tanítványok veszik körül. 1872-ben szülőfalujába látogat.
- ♦ 1873-ban Budapesten ünneplik meg 50 esztendő művészi jubileumát a *Krisztus-oratórium* bemutatásával és ösztöndíj alapításával. 1875-ben reáruhazzák a budapesti Zeneakadémia elnöki tisztét, s ettől kezdve idejét megosztja Budapest, Weimar és Róma között, s időről időre Bayreuthba is ellátogat. A téli hónapokat tölti Budapesten, ahová tanítványai éppen úgy elkísérik, mint Weimarba.
- ♦ A Zeneakadémia indulásakor Liszt feladata az, hogy meghallgatja az Erkel Ferenc által felvett huszonegy zongoraszakos tanulót, és kiválasztja a legalkalmasabbakat a mesterosztályba. Az 1875/76-os tanévben kilenc tanulót vesz fel mesterosztályba. Liszt a művek értelmezésével foglalkozik. Az oktatást 1876. március 2-án kezdi el, de csak két hónapig tanít, mivel külföldi kötelezettségei elszólítják Magyarországról. A második évfolyamon (1876/77) a mesterosztály számára a tanítási idő négy hónapból áll. Liszt hetenként négy délutánt tanít. A mesterosztály diákjai Liszt távozása után visszatérnek Erkel osztályába.
- ♦ 1877. január 1-jén Liszt részt vesz a király és a királynő nagy újévi fogadtatásán a budai várban. Február 15-én megjelenik a Művészegylet által rendezett hangversenyen, a Hungária hotel dísztermében. Március 5-én a Pesti Vigadó nagytermében Liszt a Szent Erzsébet legendája című oratóriumot vezényli.
- ♦ Egy 1886-os utazásán meghűl, s tüdőgyulladás vet véget életének. Bayreuthban temetik el.

Liszt rengeteg darabot komponált: mintegy 400 eredeti művének zöme virtuóz zongoramű, szimfónia, szimfonikus költemény, mise. Összesen kb. 1400 művet komponált (beleszámolva eredeti műveit, át-

iratait stb.), ezzel minden idők egyik legtermékenyebb zeneszerzője. A programzene lelkes támogatója. Zenei munkássága mellett sok esszét írt külön-

böző témákról: zeneszerzők társadalmi helyzete, műelemzések stb.

Összeállította: B.M.

JÁROSY DEZSŐ

Liszt Ferenc kultusza¹

A múlt hangversenygyakorlatának sajátos jellegzetessége volt, hogy tervszerűség nélkül, ötletekkel dolgozott. A feltálandó anyag kiválasztásában a szubjektív kedvtelés volt a szempont, amely után nemcsak az előadó, hanem maga a közönség is igazodott. Elfelejtették, hogy egységes történeti és esztétikai tekintetek nélkül a zeneművészet soha sem lehet tudatossá, mert az értelmi szempont elhanyagolásával a művészetből fülcsemege lesz. Csak a zeneművészet fejlődésének tervszerűbb vizsgálata vezette rá az érdekelteket ama igazságra, hogy voltaképpen a történeti tagosítás művelete az, mely az esztétikai világban is tisztánlátást eredményez. A hangversenyműsorok megállapításában közeli történeti távlatok kerülnek egymás mellé. Az összehasonlítás a történeti kritikai érzet erősítésére szolgál s az esztétika földjén is olyan ideológiát eredményez, minőre a történelem alig tud emlékezni. A történeti tagosításnak egy másik fontos következménye lesz, hogy egységesen összefoglaló műsorokra irányul a figyelem s a hangversenygyakorlat terén lassankint a kultusz fogalma kerül előtérbe.

A kultusz tényétől ez esetben távol áll mindaz, mi a beteges imádat fogalmával egyértelmű. A kultusz nem ismer föltétlen hódolatot, csak érdeklődést mutat a zeneköltő egyéniségével szemben. A hangversenygyakorlatnak ez a módja mélyebben tekint be a költő pszichéjébe s azon titkos motorok iránt, melyek a költői cselekvés előzményei gyanánt mutatkoznak. A gyakorlat fényt derít a történelmi valóságra s tétellé avatja azt az igazságot, hogy a zenei művelődés világában nem csupán az elméleti formuláció² bír jelentőséggel, hanem elsősorban a gyakorlat az, mely a történeti és esztétikai tények tisztázására vezet rá.

A kultusz gyakorlatának kézenfekvő eredményei máig nyilvánvalóan éreztetik hatásukat, s a zene prehisztorikus idejétől kezdve egészen napjainkig alig van zeneszerző, kinek egyéniségét nem az

öntudatos és következetes kultusz tette nagygyá. Palestrina polifonikus emléke ma nemcsak bibliográfiailag van kvalifikálva, hanem külön egyházi kórusok állnak uralkodó egyénisége kizárólagos szolgálatában. A több évtizedre visszanyúló Bach-Ceggelschaftok nemcsak a lipcsei Thomaskantor történeti jelentőségére vetettek fényt, hanem emlékezetes hangversenyciklusaikkal, még elrejtettebb művei számára publicitást teremtettek. A klasszikusok köréből ki nem emlékezne arra a féltett kultúrára, melyet Salzburg fanatikus kultúrnépe tanúsít Mozarttal szemben! A Mozart-Gemeinde idevágó alkotásai az egész kultúrkontinensen szinte versenyen felül állanak. A romantikus zeneköltőkről kár szót is ejtenünk. Abban a templomban, melyben a mai zenei művelődés a kamara intim világára törekszik, a romantikus kultusz is folytonos erősödést mutat. De a kultusz egyéni vonatkozásai is a legnagyobb érdeklődésre tarthatnak igényt, hiszen a romantikus költő belső világa mindenkor a legrejtettebb és a legizgalmasabb. A történeti kiválasztás azonban a közelmúlt, sőt a jelen időkre is kiárad. Brahms Jánost³ hiába bojkottálták kora esztétikusai és kritikussai, a Brahms-kultusz sohasem volt annyira egészséges és céltudatos, mint éppen napjainkban. Max Reger alig hunyta le néhány évvel azelőtt szemeit, röviden halála után megalapítják a róla elnevezett társaságot s Jenában minden évben külön zenei ünnepek teszik a Reger-kultuszt emlékezetessé.

A történeti kultusz eme általános jelenségei két szempontból teljesítenek nevezetes missziót. Először nyilvántartják mindazt, mi a múlt szempontjából fontos s a zeneszerző egyéniségére való tekintetből megőrzésre méltó. A zeneszerző szülőházájának márványtáblájától egészen annak síremlékéig föl kutatnak mindent, mi csak emberi hitre méltó, s a kéziratoktól fel az utolsó műtárgyig minden jelenséget kegyelettel öveznek körül. Ezek a muzeális törekvések nem csak az emlékezést segítik, hanem egy esetben a történeti kutatást is előnyösen támo-

gatják. Wagner Rikárdnak nem egy homályos élet-körülményére éppen azok a levelek vetettek világosabb fényt, melyet a kutató kegyelet a közelmúltban hozott felszínre. A történeti szempontnál talán még fontosabb az esztétika. A kultusz természetével együtt jár az, hogy a kegyelt zeneszerző műveiből állítanak össze egységes műsorokat, s így alkalmat szolgáltatnak arra, hogy a zeneszerzői pálya minden nevezetesebb állomása más nézőpontból nyerjen megállapítást. Különös figyelmet fordítanak azon művekre, melyekre az efemér hangversenygyakorlat a legkevésbé szokott szemügyre venni. Ez a mindenre kiterjedő gondosság valóságos élő monográfiává dagasztja össze azon anyagot, mely később az esztétikai megfigyelésnek és a történeti kutatásnak áll a rendelkezésére. Egyelőre csak szétszórt jelenségek tesznek figyelmesekké ama végtelen nyereségre, melyek a következetes kultuszokból felénk áradnak. Mindazonáltal a történelemnek gondja lesz reá, hogy a gazdag anyagot mielőbb a rendszeres gyűjtés és kiválasztás tegye áttekinthetővé.

Szinte felesleges megállapítanunk, hogy e rendszeresítő munka akkor dicsekedhetik a pártalanság erényével, ha a történelem minden nagy alakjára kiterjeszti figyelmét. A kultusz jelentkezését esélyek idézik ugyan elő, mégis lehetetlen büntetlenül megcselekednünk azt, hogy egyik vagy másik zeneszerző egyéniségét a történelmi cselekvés meddősege egészen a feledés sorsára kárhoztassa. Az elhanyagolt egyéniségek megszakítják a történelmi evolúció folytonosságát, az imígyen támadt hézagok pedig téves beállításokat idéznek elő. A mulasztás annál nagyobb, minél egyetemesebb faji értékekről van szó, s minél kirívóbb a történelmi elentét, mely ellenkező bánásmódot juttat kifejezésre.

A közelmúlt kultuszának történetében szinte páratlan a maga nemében az a bűnös indolencia, mellyel a korszellem Liszt Ferenc nagy alakját veszi körül. Míg Liszt kortársa és szellemének örököse Wagner Rikárd a kultusz olyan egzaltált fokában részesült, mely nemcsak a zeneművészet, hanem az egyetemes közművelődés történetében is egyedül áll, addig Liszt Ferenc nagy egyéniségét egyre erősebben takarja a feledés homálya. Nemcsak művei, hanem személyisége is szinte mesterségesen felejtődnek el úgyannyira, hogy a modern zenei gyakorlat Liszt Ferenc történelmi alakjával szemben szinte teljesen elvesztette a kapcsolatot. Hogy ez az eljárás nem csak a kegyelet, hanem a történeti hűség ellen elkövetett mulasztás egyúttal, alig szorul bizonyításra. Magyarázat gyanánt arra a körülményre szokás hivatkozni, hogy Lisztet környezete teljesen tévesen értette meg. Előadói kvalitásai egyre elvakították a világot, hogy zeneszerzői értékének nem tudott hitelt adni. Képtelennek gondolta, hogy az, aki a technikában és értelmezésben annyira kimagasló, az alkotás világában is jelentékeny eredményeket válthat valóra. Liszt élete több kiága-

zásában, főleg weimari és római tartózkodása idején szinte kizárólag a zeneszerzésnek élt. A kormillió azonban ezen elszigetelt helyzetét is elfogultsággal magyarázta, s a legjobb esetben aranyosan rokonszenves kedvtelésnek minősítette mindazt, mit alkotó Múzsája e két epizód idején létrehozott. Míg virtuózi világpályája idején az örökké eleven vivőr mozgékonyásával hódított, addig weimari és római időzésének passzivitása is megerősítette e tekintetből azokat, kik nagy értékeket efemér nézőpontok távlatából akarnak megvilágítani. A weimari tartózkodást a varietas delectat ételelve alapján akarták megmagyarázni, míg a római visszavonultság a fáradt maestro vezeklésével lett egyértelmű. Nem csoda azután, ha már a saját korában is inkább csak az előadóművészre való tekintettel viselték el a zeneszerzőt. Liszt maga tartotta keresztvízre zongorapoémáit, s ez az előkelő előadói vígnóta kitűnően konferálta be fiait anélkül azonban, hogy tartós örökkévalóságot biztosított volna számára. Lesújtó példa ez eljárás arra vonatkozóan, hogy külső tekintetek hogyan felejtetnek el belső értékeket, s hogyan teszik lehetetlenné a történeti megismerés hitelességét. Csak mikor a mester bayreuthi halálának híre vált köztudattá, változott a helyzet egy kevéssé. Fokozatosan új és eddigelé nem sejtett értékeket hámoztak ki partitúráiból. S az a zenei közvélemény, mely Wagner Rikárdnak sem hitte el, hogy Liszt Ferenc valóban történelmi jelenség, lassankint mégis ráébredt arra, hogy a zeneszerző volt olyan nagy, mint maga az előadó. Ez a történelmi pálfordulás sajátos módon tartotta fogva a lelkeket úgyannyira, hogy a közelmúltban megtartott Liszt-centenárium fényében a kultúr világ mégis csak tisztábban látott. Az esztétikusok bonckés alá vették Liszt szellemi hagyatékát, a hangversenytermek sűrűn vették műsorra szimfonikus és vokális alkotásait, s a helyzet tisztulni kezdett. A tisztánlátók beismerték, hogy történelmi alakkal állunk szemben, melyet lehetetlen a negáció szavával elintéznünk csak azért, mert a zeneszerző egyúttal előadó is volt.

A rehabilitáció eme nehézkes és hosszadalmas műve azonban nem volt egyenlő a kultusz fogalmával. Inkább a kiengesztelésnek, mint az imádatnak volt a művelete. Elsősorban is beigazolást nyert, hogy a zeneszerző egyénisége nemcsak a történelem egy kitaposott érájának volt a híve, hanem úttörő missziót teljesített. Egyrésztől a szimfonikus költemény új típusát váltotta valóra, másrésztől pedig a zongorastílus mérhetetlenül új kifejezési lehetőségei felé terelte a világ figyelmét. A szimfonikus költemény segítségével új értelmi perspektívákat fedezett fel, minőket előtte senki sem ismert. A zene az epikai kifejezés új lehetőségeivel lett gazdagabb anélkül, hogy instrumentális elszigeteltségből bármit is áldozatul dobna oda.

A romantikus iskola által befejezettnek hitt zongorastílusról vélték, hogy Chopin után már nem

lesz mondanivalója: s íme Liszt nemcsak a zongoraklavíratúra kiterjesztésével művel csodákat, hanem hangszere színeinek keverése révén szinte zenekari magaslatra emeli a zongora eddig finomságokra és légyságokra berendezkedett intim hangszerét. A rehabilitáció azonban a vokális művészet terére is kiterjedt. A romantikusok által szabadalmazott dalformát nagyobb szabadsággal műveli, a kíséret nem csupán a tematikus szólásmód következetességével hódít, hanem instrumentális jellegével is új csapásokon halad. S jóllehet Liszt egyénisége az instrumentális szólásmód volt, nagyobb vokális alkotásaiban oly pazar módon egyesíti a vokális és zenekari effektusokat, hogy *Krisztus oratóriuma* ebből a szempontból is felülmúlja mindazt, mit elődei e téren felmutattak.

A zene formai elemének eme nevezetes átalakulása önként hozta magával, hogy Liszt Ferenc a hangszerezés világában is reformatori küldetést váltott be. Kívüle csak Berlioz jelentette kortársai közül azt, mit Liszt zenekara kifejezett. Ez a külső formai és stiláris elváltozás azonban magától elmúló esélyeket jelentene, ha a zene kifejezési módjainak világában nem állapíthatnának meg mélyreható elváltozásokat. Ezek elsője a Liszt Ferenc dallamvilága, mely a kitaposott klasszikus és romantikus mezsgyékkel szemben új középutat jelent. Dallamkitalálásában rövid és markáns képletekre szorítkozik. A terjengősség távol áll tőle. Szokatlanul mesteri kézzel formálja át az idegenből vett témákat, ez a körülmény adja transzvensztiáinak⁴ szokatlan befejezettségét és kerekdedségét. A dallammal együtt jár az összhang terén kifejtett reformatori tevékenysége. A kromatika világában annyira új, hogy amit ezen a téren az enharmóniával kapcsolatban elért, Wagner Rikárdnak is tanulságul szolgált. Végül a ritmus terén olyan frazeológiát váltott valóra, mely a magyar zene faji világával lett egyértelmű. Ő volt az első, ki a népies magyar zenei gondolatnak klasszikus formát adott, s e formát a rapszódia révén nemzetközivé avatta. Ha a zeneszerzői pályának csak ez az egyedüli vonatkozása állott volna az utókor rendelkezésére, akkor is halhatatlanná tette volna a nevét és érdemeit szerzett volna arra, hogy működése a történelmi jelentőség epitheton ornisával ékeskedjen.⁵

Ha zeneesztétikai mivoltának eme kortörténelmi kihatása elvitázhatatlan, akkor megkövülten kell állanunk azzal az indolenciával, mellyel az utókor nevét és egyéniségét körülsáncolta. Liszt Ferenc neve egy darab történelem, mely elől lehetetlen szem hunynunk. S ha a közelmúlt rá is eszmél mulasztásaira, soká kell a kiengesztelés útjait járnia, míg hőstét expiálni⁶ tudja. A Liszt-kultusznak még a kezdetéig sem jutottunk el azzal szemben, hogy ma minden nagy zenetörténelmi alakot szinte mesterségesen segítenek az állandó érvényesülés útján. A centenáriuma alkalmából rendezett ünnepeken kívül alig van alkalom, mely a zeneköltőt az egysé-

ges megszólalás kiváltságához juttatta volna. A pianisták fenntartották ugyan emléket s műsorában állandóan idézik egy-egy alkotását, mindez azonban csak csöpp a tengerben. Szimfonikus és vokális alkotásait feledvén, csak ötletesen szövelgetik meg azokat, minden rendszer s a kultusz legkisebb szándéka nélkül. Csak természetes, hogy ez a mesterséges feledtetés meghozta szomorú következményeit, minden kilátás nélkül arra, hogy a helyzetet gyökeres változtatás történjék.

Liszt Ferenc művészete az egész kultúr világát volt, s így a mulasztás bűnéért nemzetközileg mindenkit ér a vád. Ámde a felelősség elsősorban a magyarságot terheli, melyhez Lisztet nemcsak a születés és a rapszodiák világa fűzte, hanem művészi pályájának sok gazdag más vonatkozása. Az előadóművészeket szabad mozgása folytán állandóan fenyegeti a „nemzetköziség” vádjára, s minél nagyobb a virtuóz hírneve, annál közelfekvőbb a nemzetköziség veszélye is. Liszt ebben az értelemben annyira nemzetközi volt, mint előtte és utána csak igen kevesen. Lényének franciás finomsága, szellemének német mélysége és alaposága pedig hamar elfelejtették a világgal, hogy ereiben magyar vér csörgedez. A magyarsághoz való közét ma éppúgy tagadásba veszik, mint régebben. Ez a rideg állásfoglalás azonban önmagától engedett volna, ha a magyarság feladataival és kötelességeivel számolt volna, ha Liszt Ferencet úgy fogadta volna emlékezetébe és kegyeletébe, mint az a magyarsághoz és zenei egyenlőségéhez illett volna.

Mindennek azonban éppen az ellentéte történt. Mindez eddig hiába várat magára a megnevezendő Liszt Ferenc egyesület, melynek az volna a célja, hogy egyrészt a kegyeletet tartsa nyilván, másrészt pedig Múzsájának hódoljon kitartással. A magyar Liszt-életrajz még mindig a jövő zenéje. Azok a kortársak, kik Liszt környezetéhez és legközelebbi miliójához tartoznak egyre ritkulnak, s senkinek sem jut eszébe, hogy a drága Liszt-verziókat az utókor számára megőrizték. Amint a Liszt életrajz-história feladata megoldatlan, éppúgy Liszt zeneszerzői pályájának esztétikai méltatója is egyre kevésbé. Művei egyre ritkábban jelentkeznek hangversenyünk műsorán, egységesen összefoglaló hangversenyünk éppenséggel nincsenek. A zene-

Járosy Dezső: Liszt

akadémia szokásos koncertjén kívül alig van eset mely műveinek egységes kultuszát tűzné ki céljául. Szülőházát nem őrzi a kegyelet,⁷ életére vonatkozóan relikviák sincsenek egységesen rendezve, mindössze a Nemzeti Múzeum egy kicsiny szakosztályára szorulnak össze azok az emlékek, melyek pályájához fűződnek.⁸

A nemzeti bünt, melyet évek óta követtünk el és halmoztunk egymásra, most bűnhődéssel is fenyeget. Nemrégiben olvashattuk, hogy Liszt Ferenc kétes örökösei perrel támadják a magyarságot s a csekély számú relikviát, mely birtokában van, visszahajítják. Bárminő lenne is a kimenetele ennek a szomorú pernek, kétségtelen az, hogy a Liszt-rena-

issancenak végre el kell érkeznie. Történelem és kegyelet egyaránt hangosan követelik, hogy visszaadjuk a jelen élő zenekultúrájának azt, kit könnyelműen felejtettünk és veszítettünk el. Végre is a költő Liszt Ferenchez intézett exklamációjának⁹ kell valóra válnia:

*„Zeng nekünk dalt, hangok nagy tanárja,
És ha zengesz a múlt napjáról,
Legyen hangod a vész zongorája,
Melyben a harc mennydörgése szól,
S árja közben a szilaj zenének
Riadozzon diadalmi ének.”*

Megjelent: *Temesvári Hírlap*, 1925. március 22.

¹ Járosy esszójét a *Temesvári Hírlap* 1925. márc. 22-i számából vettük át. Az 1920-as évek közepén Járosy intenzíven foglalkozott Liszt életével és művészetével, a TH-ban több írása jelent meg (Liszt Ferenc nemzetisége, Liszt F. és R. Wagner barátsága, Liszt Ferenc hamvai. A legjelentősebb tanulmány alighanem a Liszt Ferenc szelleme című, ezt három folytatásban közölte a TH. Járosy a Liszt-írásokból kötetet is összeállított, ezt az aradi Vasárnap kiadó jelentette meg 1927-ben. (Fedőlapját közöljük.)

² A más nyelvekből átvett kifejezéseket a Járosy által használt alakban hagyjuk. Csak ott változtattunk a szövegben, ahol a mai helyesírás ezt megkívánta.

³ Korabeli gyakorlat szerint a híres személyiségek keresztnévét magyarították. Lásd: Verne Gyula.

⁴ A kifejezés mai értelmezési köre egészen más irányba visz, mint amire Járosy utal: zenei témák átformálására.

⁵ Liszt szerepe jelentős a magyar népzene elterjesztésében – ő általában cigányok között gyűjtött dallamokat. Volt olyan zseniális, hogy pl. a Magyar Rapszódiaikban „visszamágyarosította” a cigány előadásban eltorzított magyar népzene. 1838-ban leírt szándékát, hogy magyar népzeneét gyűjtsön, nem tudta megvalósítani.

⁶ Vétekkel szembenézni, a következők helyrehozni.

⁷ Liszt Ferenc doborjáni szülőházán ma két márványtábla található. Az egyik magyar nyelven olvasható: „Itt született Liszt Ferenc 1811. október 22-én. Hódolata jeléül a Soproni irodalmi

és művészeti kör.” Ezt a táblát a zeneszerző jelenlétében leplezték le 1881. április 7-én. A másik táblán német szöveg olvasható: „Hier wurde Franz Liszt am 22. Okt. 1811 geboren. Diese Gedenktafel weihte dem deutschen Meister das deutsche Volk.” E táblát 1926-ban a német birodalmi kormány, az osztrák szövetségi kormány és a burgenlandi tartományi kormány állította.

⁸ A Liszt Ferenc Emlékmúzeumot és Kutatóközpontot 1986-ban hozták létre a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem részeként abban az épületben illetve lakásban, ahol egykoron budapesti tartózkodásai alatt 1881-86 között lakott.

⁹ Idézet Vörösmarty Mihály: Liszt Ferenchez c. verséből (1840).

BRAUN DEZSŐ

Liszt Ferenc és Hollóssy Kornélia¹

Az ezernyolcszáznegyvenhatos esztendő zenekultúrája és színházélete keresztmetszetének meglátásához három név megemlézése elegendő.

Világhír szerinti sorrendben: Liszt Ferenc, Hollóssy Kornélia, Gallmeyer Jozefa.

A fellépés időrendje alapján: a „nemzet csalogánya”, a bécsi népszerű „Pepi”-je és csak végül a „Nagy Zenefejedelem”.

Liszt Ferenc, a zongoravirtuóz

Liszt Ferenc művészetének fénye beragyogja a Bánságot is.

Fennkölt alakját látta, melegét érezte, zongorahangjait hallotta, adakozó lelkének köszönetet mondhatott a bánsági metropolis. 35 esztendőskorában jár Temesvárott és ebben az időben vendége Aradnak is.

Temesvárott három hangversenyt rendez és jövedelméből hétszáz forintot juttat Temesvár jótékony és kulturális céljaira. Temesvár polgársága arany babérkoszorút nyújt át neki és Arad város díszpolgárává választja fejedelmi vendégét.

Az akkor harmincöt esztendőskorában Liszt Ferenc 1846. nov. 1-jén szerda délután érkezik Temesvárra. Miután az akkori közlekedési viszonyok nem tették lehetővé az érkezés órájának pontos meghatározását, a bánsági metropolis már a kora hajnali órákban öltözik ünnepelőbe, hogy a zongorakirálynak méltó fogadtatást készítsen elő. Az ablakokban virágdísz, gyertyafény. Délután hat órakor diadalkapukon a várakozók százainak kísérete mellett vonul be Liszt Ferenc Temesvárra. A vármegyeházán száll meg. Ugyanaznap este meglátogatja a színházat, ahol a nézőtéren megjelenő Liszt Ferencet percekig tartó „Éljennel” köszöntik. Az előadás után emberáradat kíséri a magas vendéget a vármegyeházáig.

A Dóm téren egy pazarul kivilágított diadalkaput állítottak fel a mester tiszteletére, rajta e felírással: Üdvözlégy Liszt Ferenc! A Musikverein szerenádát ad Lisztnek és ezen alkalommal a város legelőkelőbbjei álljanak be a dalosok sorába. Helvey Antal magyar nyelvű alkalmi strófáit Limmer Ferenc székesegyházi karnagy zenésítette meg s a város közönségének szívből jövő határtalan lelkesedése, nemkülönben a kompozíció szépsége, mélyen meghatották és elismerésre hangolták Liszt Ferencet. Szerenád után a dalosok közé vegyül és kézzszorítással köszöni meg az ovációt. Az elismerés hangján nyilatkozik Limmer kompozíciójáról, kinek zeneszerzői híre már korábban eljutott Liszt Ferencig. Másnap, csütörtökön ráköszönt a városra a nagy csoda. Este Liszt Ferenc zongorázik a vármegyeháza nagytermében. A krónikás feljegyzése szerint nem volt még olyan idegenforgalom a vá-

rosban, mint a Liszt hangverseny napján. Mindenki tanúja akart lenni a nagy művészi eseménynek. Egy órával Liszt megérkezése után már egyetlen jegy sem volt a csütörtöki hangversenyre. S mikor Liszttel közlik, hogy vidékről is sokan jöttek el hangversenyére, viszont a jegyek mind elkelték már, Liszt készséggel tesz eleget a kérelemnek és szombaton a színházban megtartja második hangversenyét. Miután ezen alkalommal már a színház sem képes befogadni az érdeklődőket, Liszt nov. 17-én, pénteken harmadik hangversenyét tartja meg a színházban. Az első estén a Lammermori Lucia és a Norma fantáziáját, Beethoven variációkat, Schubert Erlkönig-jét és saját művei közül Ave Mariáját, a műsor szerint: magyar melódiáit és végül a hatalmas és káprázatos Rákóczi indulóját játszotta.

Második estén a Tell Vilmos és a Puritánok parafázisa, Schubert Forelle c. kompozíciója átiratában, valamint Chopin Mazurkái, Polonais-ei és magyar melódiái csendülnek fel ujjai alatt. Lelkes közkívánatra ugyancsak Rákóczi indulójával zárta le második hangversenyét. A közönség lázban égett, s tombolt lelkesedésében és elragadtatásában. Nem tudott betelni Liszt Ferenc művészetével. A színpad virágtengerben úszott. A hangverseny végén tisztelői aranyból készült babérkoszorút nyújtottak át a zenefejedelemnek. A színház előtt ezrekre menő tömeg tolongott, kik lampionos menetben zeneszó mellett kísérik Liszt Ferencet vármegyeházabeli lakására, hol tiszteletére díszlakoma volt. A felköszöntésekre Liszt francia és német nyelven válaszolt. Liszt harmadik és utolsó hangversenyén ugyancsak zsúfolásig telt meg a színház. A műsoron Weber Aufforderung zum Tanz-ja a mester Sonanbull fantáziája és egy rapszódia szerepelt. Ennek az estnek két vendége volt: Jáborszky Mihály a dóm szőlőhegedűse és Horváth a „Honderű” szerkesztője.

És ennek a bánsági rögnök nemcsak Liszt művészetéből jutott, hanem jutott nemes gavallériájából is. Lonovics József csanádi püspök kezeihez 300 frtot juttatott jótékony célra. A Musikvereinnek 200 frt., az alapítandó protestáns iskolának 100 frt. és a város szegényeinek ugyancsak 100 frt. jutott Liszt Ferenc bőkezűségéből.

Arad díszpolgárává választotta Liszt Ferencet és a városi magisztrátus Orcifalváig vitte Liszt Ferenc elé a díszpolgári okmányt.

Liszt Ferenc három hangversenye a temesvári hangversenyéletnek mindenkor legnagyobb eseménye marad. Feldinger Gottfried doktor, Temesvár város egyetlen újságírója, a hetenként megjelenő *Temesvarer Wochenblatt*-ban számol be a nagy eseményről.

¹ Braun Dezső a *Bánsági rapszódia* c. zenei monográfiájában (Sonntagsblatt Nyomda Temesvár, 1937, 36-42 old.) az 1846-os év zenei eseményeiről *Liszt Ferenc és Hollósy Kornélia* c. számol be. Itt csak a Lisztre vonatkozó magyar szöveget közöljük – ugyanis Braun német eredetiben idézi a *Temesvarer Wochenblatt* krónikáját is.

PATAKY LEHEL ZSOLT

Liszt Ferenc 165 éve hódította meg Aradot

Idén lesz 165 éve, hogy Liszt Ferenc – bányászati és erdélyi turnéja során – két koncertet is adott Aradon. Alábbi riportunkban többek között annak jártunk utána, hogy miként őrzik a világhírű zeneszerző fellépéseinek emlékét Aradon, mi lett a Fehér Kereszt szállóból, ahol annak idején a hangversenyeket tartották, és milyen állapotban van a zongora, amin Liszt játszott.

1846 novemberében két hangversenyt tartott Aradon Liszt Ferenc – ezt, a krónikások által feljegyzett látogatását őrzi az emlékezet a vértanúk városában, de vannak legendák, melyek szerint a világhírű zongoraművész és zeneszerző korábban is megfordult a vidéken. A szóbeszéd útján terjedő – és feltételezhetően alaposan kiszínezett – történet szerint Liszt egy Maros-völgyi nagyközségben tette hódolatát egy úri kisasszonynak.

Nem csak koncertezett, udvarolt is Liszt?

Puskel Péter nyugdíjas újságíróval, aradi helytörténésszel a dokumentálható Liszt-látogatásokról beszélgettem. „Az igazság az, hogy 1838-ig Aradon nem volt újság. Akkor jelent meg az első, az is német nyelvű, az *Arader Kundschaftsblatt*, és ez tudósított 1846-ban Liszt Ferenc aradi vendégjátékáról – kezdte. – Tehát, hogyha a korábbi években elő is fordult Aradon, majdnem biztos, hogy nem hangversenyezett.

Az Aradi Állami Filharmónia karnagya és korábbi igazgatója, Dorin Franduş szerint azonban Liszt korábban is járhatott Aradon vagy a környékén. „Többször is koncertezett a mai Románia területén, ha jól tudom, eljutott egészen Iași-ig, és az 1970-es éveken megjelent egy könyv is, amely ezeket a hangversenyeket foglalja össze – mondta. –

De egy anekdótát is tudok: amikor a filharmónia egyik kamarakonzertjét készítettem elő a soborsini királyi kastélyban, az akkori gondnok azt mesélte, hogy a helyi szóbeszéd szerint Liszt többször is járt a településen. Lehet, hogy mendemonda, vagy egyszerű pletyka, de állítólag a környéken udvarolt, és ezért kereste fel több alkalommal is a Maros völgyében lévő, akkoriban jelentős települést. Azt mondják, hogy a fiatal hölgyet elvitte egy kíméletlen betegség, és csak emiatt nem nősült Liszt a környékre.”

A kitérő után visszakanyarodunk Puskel Péterrel az 1846-os vendégjátékhoz. Hogy került egyáltalán Arad a turné állomásai közé? – tettem fel a kérdést. „A korabeli tudósítás szerint egy jótékony-sági körúton vett részt az akkori Magyarország középvidékén, és Temesvárról érkezett Aradra – magyarázta Puskel. – Hangsúlyozom, hogy az első fellépésre nem este került sor, hanem szokatlan időpontban, 1846. november 8-án pontosan délben. Nem tudjuk ennek az okát, nehéz most már magyarázatot találni rá. Viszont november 10-én Liszt újabb hangversenyt tartott, és azt már a kora esti órákban. A riporter feljegyezte az első koncert alkalmával, hogy a novemberi időjárás ellenére süttött a nap, és emiatt el kellett függönyözni a Fehér Kereszt szálló nagytermének az ablakait. Liszt szerénységére jellemző, hogy ekkor nem játszott saját

kompozíciókat: Rossini *Tell Vilmos*-nyitánya, Schubert *A pizstráng*, Bellini *Puritánok* című operájára írt variációk, egy Chopin-mazurka és Rossini *Tarantellája* szerepelt a műsorán. Erre a koncertre zsúfolásig megtelt a terem, a másodikon viszont már nem volt teljesen tele. Pedig ezen már saját műveit is megszólaltatta, de hogy mit, erről nincsenek feljegyzések.”

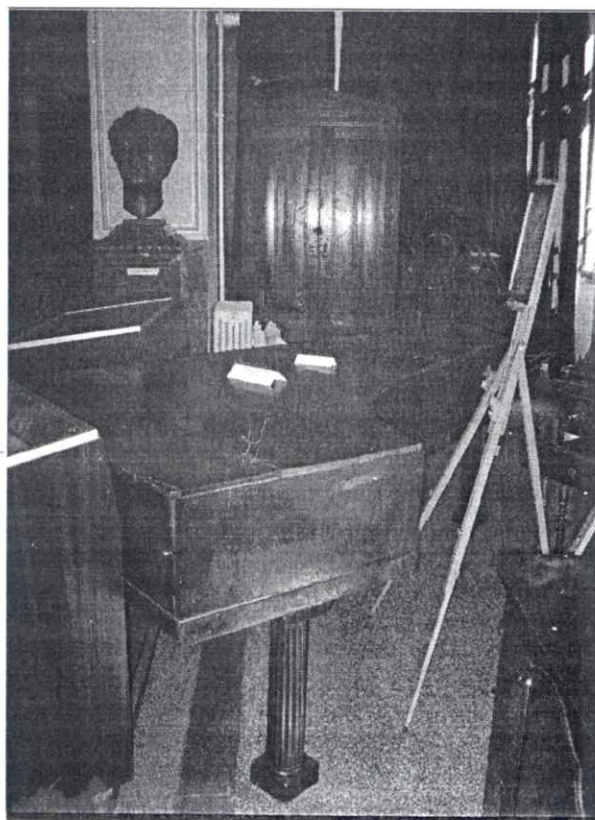
Fejlődő város, kultúrapártoló közönség

Matekovits Mihály, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége Arad megyei szervezetének elnöke elmondta, hogy néhai Ficzay Dénes tanár és aradi helytörténész elbeszéléseiből úgy tudja, hogy Liszt Ferenc az aradi koncertbevételekből – római katolikus vallású létére – adományozott az 1847-ben elkészült belvárosi református templom építésére. Baracsi Levente Zoltán lelkipásztor azonban semmi nyomát nem találta ennek az egyházközség dokumentumai között. Bár – tette hozzá – az 1850 előtti jegyzőkönyvek hiányoznak, vagy sérültek. „Az tény, hogy ötszáz koronát a bevételből jótékonyági célra ajánlott fel Liszt Ferenc, de hogy ezt mire fordították, arról nem tudunk” – mondta erre Puskel Péter, akivel a továbbiakban rátértünk arra, hogy kik lehettek Liszt közönsége soraiban, milyen volt a város etnikai összetétele, társadalmi megoszlása a 19. század derekán. „A reformkor elején Arad a fejlődésének első dinamikus szakaszát élte – jelentette ki. – Ezt azért hangsúlyozom, mert csupán 1834-ben kapta meg a szabad királyi városi rangot, és a korábbi évtizedekben építkezési tilalom volt érvényben. Mária Terézia vezette be ezt, hogy ne kerüljön a város a vár ágyúinak a lőtávolába. Amikor megkapta a szabadalomlevelet, egy olyan gyors fejlődés indult meg Aradon, amelyhez fogható – megkockáztatom – nemigen volt a többi erdélyi vagy partiumi város fejlődéstörténetében. Túlnyomó többségben német és rác, azaz szerb lakosa volt, a magyarság kisebbségben volt. A 19. század második felében, főleg a kiegyezés után kerültek többségbe a magyarok Aradon, és az első világháború idején a lakosság 75-80 százaléka már magyar ajkú volt, vagy annak vallotta magát. A gyors fejlődés a kulturális téren is érezte hatását. Említettem, hogy a sajtó viszonylag későn jelent meg a többi erdélyi városhoz képest, de már 1839-ben volt magyar nyelvű újság, igaz, hogy nem rendszeres megjelenésű, és ha volt újság, akkor nyilván volt olvasóközönsége is. 1833-ban Aradon zeneiskola nyílt meg, amit konzervatóriumnak neveztek,

de ezt nem a mai értelemben kell vennünk, hogy felsőfokú zenei képzést nyújtott volna, hanem csak alapfokút. Viszont akkoriban mindössze öt ilyen jellegű intézmény volt egész Európában; ez is egyfajta »aradicum«, azokhoz az elsőbbségekhez tartozik, amiket Arad felmutatott abban az időszakban. Na mármost, ha volt zeneiskola, akkor nyilván volt zenekedvelő közönség is, és erről tanúskodnak az 1840-es években s az azt követő évtizedekben megjelenő plakátok, és feltétlenül említést érdemel, hogy 1890-ben megalakult az Aradi Filharmónia Egyesület, amelyhez fogható akkor nagyon kevés volt Magyarországon.”

Liszt zongorája

Tárgyi emlékeket is őriz Arad az 1846. novemberi Liszt-koncertekről. A filharmónia földszinti oldalsó folyosóján látható az a zongora – a román felirat szerint csembaló, de mint Dorin Frandesz mondja, ez tévedés –, amin a művész játszott 165 éve. Ez az Arad Megyei Múzeum tulajdona, csak ebben az emléksarokban állították ki, néhány más zenetörténeti ereklyével együtt. (Az igazsághoz hozzátartozik, hogy aki nem célirányosan, a zongorát keresve megy arra, gyanútlanul elsétálhat a

A nagy eszmei és zenetörténeti értékű,
de látszólag nem túl nagy becsben tartott zongora,
- amin Liszt játszott - a filharmónia folyosóján

„kiállítás” mellett, amely inkább emlékeztet lomtanításra, mintsem történelmi tárgyak tárlatára.)

„Az 1960-as évek végén, az 1970-es évek elején bukkantak rá egy raktár mélyén – mesélte a történetét a karmester. – Félelmetesen rossz állapotban volt, mint valami szemetet, úgy kezelték addig. Az 1980-as években többször is folyamodtam a múzeum vezetőségéhez, hogy mentsek meg, a mostani vezetőségnek pedig sikerült restauráltatnia úgy, hogy majdnem úgy néz ki, mint új korában. Pécsen készült, ha jól tudom, 1830-ban, és azért hozatták Aradra, hogy az itt koncertező hírességek játsszanak rajta. Nem keresztúros zongora, annál egy kicsit kezdetlegesebb, és sajnos már nem lehet megőrizni.”

A Fehér Kereszt egykor és ma

Ha már az emléktárgyakról beszéltünk, ejtsünk néhány szót az egykori Liszt-koncertek helyszínéről, a Fehér Kereszt szállóról (ami ma a Hotel Ardealul). Az Aradon jártasak tudják, hogy a fő utca egyik legforgalmasabb pontján, az 1874-ben épült nagyszínház szomszédságában áll. Ennek a kávézójában beszélgettem Puskel Péterrel – sajátos miliőben, játékgépek és nyerőautomaták zajában, valutaüzemekre és kidobó fiúkra emlékeztető bebetérről vendégek „társaságában”. „A műemléképület külsőre még megőrzött valamennyit a 19. századból, de a berendezés az elmúlt 170 évben erősen megváltozott – jegyezte meg interjúalanyom. – Az épületnek öt-hat év kivételével, amikor ideiglenesen itt rendezkedett be a tervezőintézet, megmaradt a jellege. 1841-ben épült fogadóként, a Budapest–Arad–Temesvár útvonalon itt váltották a postakocsik lovait, és az utasok is itt szálltak meg. Nem csak Liszt Ferenc hangversenyezett itt: Richard Strauss, Johannes Brahms, Joachim József világhírű hegedűművész, Telmányi Emil sőt Pablo Casals is fellépett ennek a szállónak a nagytermében. Liszt Ferenc itt is lakott. Már Újaradon díszes küldöttség fogadta, gyaloghintón hozták Lisztet a Fehér Keresztig, ahol nagyon sok rajongója éljenezte az utcán. Liszt megjelent az első emeleti lakosztályának az erkélyén, hogy üdvözlje a tömeget, majd lejött, és amikor vissza akart térni a szálláshelyére, a pillanatnyi csendben előlépett egy cigányprímás, és halank játszani kezdett, mire Liszt megfordult, odament, és homlokon csókolta a prímást. Az első fellépés alkalmával néhány fiatal a saját verseit nyújtotta át a neves előadóművésznek és komponistának; az egyikben ez állt: »Koszorút adott a világ / Te a világnak élveket / Mi meg, ha rajtunk állna / Egy életet adnánk neked!«. Miután elolvasta, Liszt a következőket mondta: »Úgy éreztem a versből,

A Fehér Kereszt ma

hogy a kedves aradiak, ha rajtuk állna, nekem még egy életet adnának. Én meg, ha két életet adnának is, mindkettőt a magyar hazának szentelném». Nos, ebből is kitetszik az, hogy Liszt bár csak néhány szót beszélt magyarul, de élete végéig magyarnak tartotta magát.”

Emlékkoncertek és emléktábla

A nemzetközi Liszt-év rendezvényeibe Arad is bekapcsolódik. „Október-november során a Bukaresti Magyar Kulturális Intézettel együtt szervezünk egy kamarahangversenyt *Liszt nyomdokain* címmel – mondta Adrian Cotuna, az Aradi Állami Filharmónia sajtósóvivője. – Csendes László hegedű- és Dolores Chelariu zongoraművész működik közre, mindketten a Bukaresti Zeneakadémia tanárai. Ugyanebben az időszakban zajlik majd Aradon a *Bécsi zene fesztiválja*, amit hatodszor rendezünk meg, és amit idén teljes egészében Liszt műveinek szentelünk. Végül Brüsszellel és Péccsel együttműködve szervezünk két koncertet, amellyel Liszt Ferenc születésének 200. évfordulójára emlékezünk.”

Bognár Levente aradi alpolgármester elmondta, hogy az önkormányzat egy emléktáblával szeretne megemlékezni a híres művész születéséről és aradi vendégjátékának 165. évfordulójáról. Ezt a volt Fehér Kereszt szálló falán szeretnék elhelyezni. „A jelenlegi tulajdonos nyitott ez iránt, de vannak még tisztázandó kérdések – mondta az előjáró. – Lévén, hogy műemléképületről van szó, be kell szerezni a szükséges engedélyeket, másrészt a szöveg megfogalmazásában kell majd megegyeznünk.” Az emléktáblát a születési évfordulóhoz közeli dátumon, mindenképpen az év utolsó negyedében avatnák fel.

KACZIÁN JÁNOS

Liszt Ferenc és Augusz Antal barátsága

Ahogy a kisebb haza határain túlra került Arany János, Bartók Béla, Benczúr Gyula, Kölcsey Ferenc, Madách Imre, Mikszáth Kálmán, Munkácsy Mihály és még sokan mások szülőhelye, úgy a 200 éve született Liszt Ferencé is. A Sopron megyei Doborjánból (Raiding) indult zeneköltő és zongoraművész Augusz Antal szekszárdi közhivatalnok iránti majd négy évtizedes barátsága számos érdekes levéllel és emlékkel ajándékozta meg az utókort. Kapcsolatuknak köszönhetően Szekszárd – Sopron, Párizs, Bayreuth, Weimar és Pest után – egyike lett Liszt kedvenc tartózkodási helyének. A kis mezővárosban, Tolna vármegye székhelyén élő alispán négy alkalommal látta vendégül barátját. Liszt 118 levelének címzettje Augusz Antal. A családi irattárban őrzött dokumentumok, köztük a Lisztől kapott levelek közül 56 gazdagítja a Tolna Megyei Levéltár gyűjteményét.

A francia és német nyelvű leveleket Csapó Vilmos (1840-1933) tette közzé fordítás nélkül (1911). Magyar nyelven a Szekszárd székhelyű megyei levéltár közölte Husek Rezső bevezetőjével, Cséke Miklós és Orbán István fordításában (1997). Kiderül belőlük Liszt hazafiságának, honszeretetének számos megnyilvánulása és Augusznak a Mester magyarországi kapcsolatait egyengető fáradozása.

A levelekből és más dokumentumokból szemezgetve, itt és most Liszt Ferencnek Szekszárdon, Augusz Antalnál tett látogatásainak eseményeiből emelünk ki néhányat.

Liszt számításba jöhető fontos emlékhelyei közül elsőként Sopront kell említeni, apja ott szerepeltette először csodagyerek fiát. Idős Liszt ettől a

szerepléstől remélte az Esterházyak anyagi támogatását fia taníttatásához.

Másodikként Párizs következik: ott töltötte – először csalódásokkal teli – fiatalkori tanulmányi éveit. Oda kötik első szerelmei és barátságai, köztük Maria d'Agoult és Fr. Chopin. Ami a grófnőt illeti, az ő rosszul sikerült házassága és Liszt iránti szenvedélyes szerelme vitte abba a házasságon kívüli kapcsolatba, amelyből három gyermekük született: Cosima (1835), Daniel és Blandine (1837). Közülük Cosimáról tudunk a legtöbbet, ő Szekszárdon is járt Augusz vendégeként. Daniel Liszt nagy reménysége és bánata, hiszen fiát hamar elveszítette, 21 éves korában halt meg tüdővészben.

Miként került kapcsolatba a Szekszárdon élő földbirtokos és alispán, báró Augusz Antal (1807-1878) a megismerkedésük idején már világjáró, királyi és hercegi udvarok szívesen látott vendégével, Liszt Ferencsel?

A zenekedvelő Augusz, a Budai Dalárda tagja is ott volt azon a hazai zenei történelmi eseményen (1840), amikor Liszt fellépést vállalt Pesten a Nemzeti Színház javára. A koncert után Festetich Leó karral (mely korábban Báthory Istváné volt) ajándékozta meg a művészt, aki francia nyelven mondott köszönetet érte. Az esemény önkéntes tolmácsa volt magurai Augusz Antal. (Augusz magurai előneve a 14. sz. óta ismert erdélyi településre utal.) Megismerkedésüket követően, többszöri találkozásuk után 1846-ban került sor Liszt Ferenc első szekszárdi látogatására (október 13-24.).

Európai hangversenykörút során érkezett Liszt Pestre. Mindenhol lelkes fogadtatás és nagy siker kísérte. Garay János, Szekszárd szülőtte, versben köszöntötte: „Lépj közénk, zenék királya! Légy ha-

zádtól üdvözölt!...” Liszt hajóval indult Auguszhoz, Tolnán mozsárágyúk szóltak tiszteletére, hintóval folytatták az utat Szekszárdra. Este a lelkes helybeliek fáklyás felvonulással köszöntötték a híres vendéget.

Október 18-án délelőtt Liszt részt vett az újonnan épült városháza avatásán, majd szokatlan időben, déli 12 órakor tartott hangversenyt a vármegyeháza nagytermében. Sokan rekedtek kívül az eseményről, Liszt a déli koncert műsorát este megismételte. A 12 napos látogatás alkalmat kínált arra, hogy a város és az Augusz család együtt ünnepeljék a híres vendéggel 35. születésnapját.

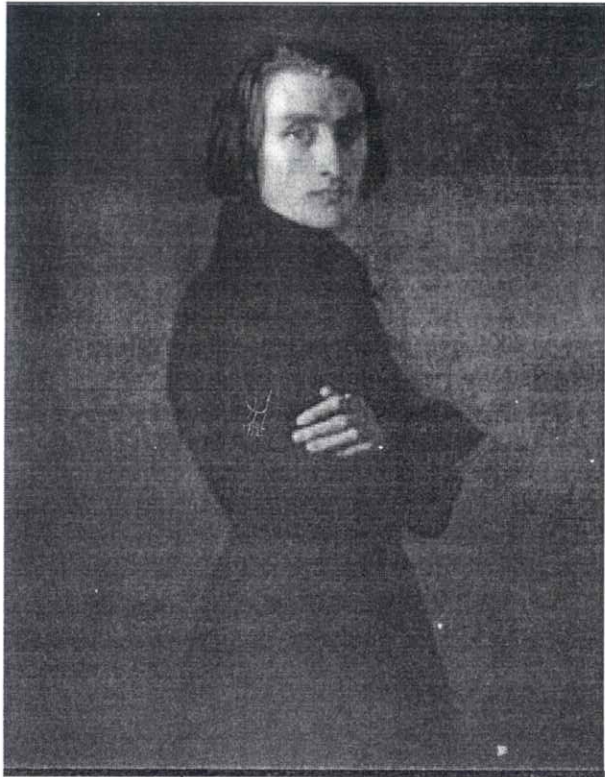
A következő napokban Liszt látogatás tett a zenebarát hírében álló Apponyiéknál Hőgyészen, Iregbe Viczay invitálta meg rövid időre. Kedves emléke maradt az ekkor történt hintóbaleset. Liszt az eltört tengely miatt egy malomba igyekvő szekéren utazott tovább. Amikor az atyafi megtudta, ki volt az utasa, így szólt: már sok lisztet szállítottam életemben, de ilyen híreset még soha... Liszt Szekszárdról látogatta meg unokatestvérét, az akkor Tolna megyéhez tartozó Bedeg falu plébánosát, Vetzko Antalt is.

Liszt Ferenc első szekszárdi látogatásakor fogalmazta meg először a VIII. Magyar rapszodiát, melyet – mint a Temesvárról küldött levelében említette (1846. november 10.) – később Augusznak dedikált. Házigazdájától Pécsre indult tovább. Az ottani dalárdának Garay János *A patakhoz* c. versének megzenésítését ígérte. Közben Augusz a bazilika avatására készült *Esztergomi mise* elfogadásához vállalt közreműködést. Liszt örömmel írta a már hivatkozott temesvári levelében: „Az összes élő művész közül [...] én vagyok az egyetlen, aki büszkén dicsekedhetik egy büszke hazával.”

Majd húsz év telt el Liszt első szekszárdi látogatása óta. Levelezés, alkalmi találkozások, szállásként Augusz báró budai Úri utcai háza és más baráti szolgálatok jelzik Liszt és barátja kapcsolatát.

A rövid, de mozgalmas második szekszárdi látogatásra 1865-ben (szeptember 2-9.) került sor. Liszt Ferencsel jött leánya Cosima és annak férje, báró Hans v. Bülow. Velük volt Reményi Ede hegedűművész, Plotényi Nándor és Rosty Pál is. A szeptember 1-jei, péntek esti gőzhajóval indultak, reggel érkeztek Paksra, ahol Augusz hintókkal várta őket. Fáradt vendégei du. négy órakor érkeztek Szekszárdra.

Augusznéknál a feleség Schwab Klára és az öt gyerek, Anna, Helén, Klára, Antal és Imre izgatot-

Liszt Ferenc - Henri Lehmann festménye (1839)

tan várták a híres jövevényeket. Szerencsénkre a 18 éves Anna 21 oldalas, francia nyelvű naplót hagyott hátra Liszt Ferenc egyhetes szekszárdi tartózkodásáról. Ebből tudjuk a sárközi Decsre Pörge Sárahoz tett látogatás történetét, a tánccal, cigányzenével tarkított vidám vendéglátás eseményeit. Hazafelé megálltak Ócsényben is, ahol a vendégek a látványos népviseletben és táncban gyönyörködhetek. Este zenebarátok és szekszárdi rajongók gyülekeztek Auguszné kastélyának ablaka alatt, fáklyás felvonulás és a helyi Dalárda köszöntötte a Mestert. Lelkes krónikásként Anna beírja naplójába: „Mikor az Abbé megjelent a szalon ablakában, a tömeg általános tetszésnyilvánításokkal fogadta. Az egész jelenetet gyönyörű holdfény és a téren gyújtott bengáli tűz világították meg...” Liszt Wittgenstein hercegnének számolt be szekszárdi tartózkodásáról és a helyiek köszöntőjéről: „Ahelyett, hogy szónokoltam volna a lakossághoz, a zongorát a nyitott ablak közelébe tettem, egy magyar rapszodiát adtunk elő Reményivel, s a Rákóczit négy kézre Hans-szal...”

A porosz-francia háború miatt a világ, a nyilvánosság elől menekülő Liszt 1870-ben harmadszor tett, ez alkalommal hosszabb látogatást az Augusz családnál. (Július 30-tól november 16-ig.) Már korábban ígérte egy mise komponálását az 1868-ban

felépült újvárosi r. k. templom szentelésére. A mű akkorra nem készült el. Bemutatása is sok nehézségbe ütközött volna, Liszt száz fős kórust írt elő hozzá orgonakísérettel. A Budai Dalárda vállalkozott a szép feladatra, végül a *Szekszárdi mise* bemutatása akkor több okból (Olaszország nemzeti egysége megszületésekor, az egyházállam elvesztése idején nem illő egyházi örömmünnepet tartani, stb. indokkal) elmaradt. Jénában került sor az ősbemutatóra 1872-ben.

Weimar és Szekszárd címmel egy bécsi újságíró számolt be a szekszárdi eseményekről: „A lelkesült és nagyműveltségű háziúr egy egész kastélyt bocsátott Liszt rendelkezése alá, s mint egykor Weimarba, úgy jönnek ide seregestül a tanítványok, jó barátok és a nagy magyar művész tisztelői a világ minden részéből.” Sokan a helyi nőegylet által meghirdetett hangversenyre érkeztek, Liszt tanítványai készültek fellépni a nagyvendéglőben. Janina Olga lengyel zongoraművész, akkoriban Liszt tanítványa (akinek Augusz nem adott szállást a kastélyban) követte Szekszárdra mesterét, kérésére és közkívánságra Liszt is szerepet vállalt a Nőegylet rendezvényén. Születésnapján is sok híres vendég érkezett köszöntésére, köztük Ábrányi Kornél, Mosonyi Mihály, Reményi Ede és Rosty Pál. Október 21-én fáklás felvonulás, görögtüzek világították be a Liszt lakosztályával szembeni Zöld kúteret, 200 főnek terítették díszvacsorára. Michalovich Ödön (később a Zeneakadémia igazgatója) Auguszhoz szóló levelében írta: „Körötökben van a tisztelt, imádott Mester, mindennap láthatjátok, beszélhetek vele, hallhatjátok és csodálhatjátok. Az egész országot hálára kötelezted azzal, hogy érde-meddel és barátságoddal sikerült ennek az egyetlen embernek vendégszerető menedéket nyújtani.”

Az 59 éves Mestert mélyen érintette a köszöntésére eljött Mosonyi Mihály halála (okt. 31.). Ekkor komponálta a *Mosonyi gyászmenet* c. zongoradarabot. Augusz nagy igyekezettel próbálta Lisztet Magyarországhoz kötni. Készültek a Zeneakadémia megnyitására (1875), tárgyalt az ígért évjáradék ügyében, hogy Liszt elfoglalhassa helyét az akadémián.

Negyedszer 1876-ban (október 21-31.) kínálko-

zott alkalom egy kis pihentető szekszárdi vendéglátásra Liszt számára. Nem véletlen az időpont kiválasztása, 65. születésnapját is a régi barát családja körében akarta ünnepelni. Augusz írt: „Legjobb emlékeim és érzéseim az Ön szekszárdi házához fűznek... Szeretnék újra ott lenni és ott szívből csevegni, muzsikálni családiasan.” Sokat jelentett számára Auguszék család pótló szerepe!

Aggódo levél maradt fenn Szekszárdhoz és barátjához kötődéséről. Amikor Augusz ágynak esett (1878), írta: „...tehát betegség gyötör 6 hét óta!... s nekem mindig a te fáradhatatlan, gondos, jóságos barátságodról tanúskodol. Az Isten jutalmazzon meg érte!” Barátja haláláról értesülve a fiúhoz fordul: „Kedves Imre, köszönöm a sorokat, melyek annyira elszomorítják apjának hű öreg barátját.” Ábrányi Kornélnak is írt érzéseiről: „Augusz elvesztése a legfájdalmasabban érint. Az esztergomi mise első előadása óta [...] lélekben egyek voltunk.”

Liszt Ferenc a négy látogatás során összesen 141 napot töltött Szekszárdon Augusz Antal vendégeként. Három alkalommal a vendéglátó városban köszöntötték őt születésnapján a zenei élet jelesei. Szekszárd sokat köszönhet Liszt Ferenc látogatásainak és a házigazda Augusz Antalnak. Ezek emlékeire épülnek a város ma is élő zenei hagyományai. Liszt Ferencre emlékeztet a nevét viselő zeneiskola, a Liszt utca és tér, a 6 emléktábla, köztük Rietschel 1852-ben készült márvány domborműve. Szekszárdot díszítik Borsos Mikós és Farkas Pál szobrai, Szabó Dezső Liszt-portréja és az idén megújuló emlékszobák kiállításai a születésnapra megszépülő vármegyeházán. Szép hagyomány az időnkénti Liszt zongoraverseny. Verset írt hozzá a Pakson született Jámbor Pál (Hiador) is *Búcsúhangok Lisztnek* címmel.

Liszt Ferenc halálakor (Bayreuth, 1886. július 31.) a weimariak azt szerették volna, ha Goethe és Schiller mellé temetik a nagyhercegi családi sírboltba. A tervet Cosima, akkor már Richard Wagner özvegye nem fogadta el. Wittgenstein hercegnő – a végrendelet végrehajtója – a ferencesek kérését támogatta.

Megjegyzés: Az írás a Nők Szekszárdért Egyesület meghívására a szekszárdi Belvárosi Kávéházban tartott előadás (2011. március 13.) szerkesztett szövege.

Kaczián János ny. levéltári főtanácsos, a Tolna Megyei Honismereti Egyesület és a Szekszárd–Lugos Baráti Társaság elnöke.

Liszt temesvári levele

A temesváriak, de nyugodtan állíthatjuk, a magyarság számára nagy jelentőségű – hiszen Liszt ebben is vall magyarságáról – levelet tudomásunk szerint első alkalommal magyarul Braun Dezső közli a *Bánsági rapszódia* (Temesvár, 1937) c. monográfiájának mellékleteként.

A francia és német nyelvű Liszt-leveleket Csapó Vilmos gyűjtötte össze és adta ki (*Liszt Ferenc levelei báró Augusz Antalhoz: 1846-1878*. Kiadja Csapó Vilmos. 1911. Budapest: Franklin). Nem tudhatjuk, hogy Braun forgatta-e vagy sem ezt a kötetet, utalás erre nem történik a monográfiájában. És mivel munkájának apparátusát a betegsége miatt befejezetlen maradt második kötetben kívánta megjelentetni – már aligha fogjuk megtudni. Azt sem tudni, ki fordította a levelet magyarra. Az viszont bizonyos, hogy a Braun-féle fordítás fontos eltéréseket mutat a szekszárdi kiadásban megjelenhez képest (*Liszt Ferenc levelei*. Bevezetés Husek Rezső zongoraművész. Francia nyelvű levelek fordítása Cséke Miklós, német nyelvű levelek fordítása Orbán István. Tolna megyei levéltári füzetek 6. Szerk. Dobos Gyula. Szekszárd, 1997. 311-12 old.), amelyet Koczián László ny. szekszárdi levéltáros bocsájtott rendelkezésünkre.

Összehasonlítva a két fordítást, engedtessek meg annyi temesvári elfogultság, hogy a Braun-féle fordítást tekintsük jobbnak, elegendő a levél nyitó mondatára utalni. Továbbá a Karátsonyi Guidóra vonatkozó mondat a szekszárdi változatban szerintünk rosszul értelmezett, hiszen az összehasonlítás nem a két bánsági, hanem a bánsági és szekszárdi fogadtatás között történik.

Célunk az újraközléssel az, hogy felhívjuk a figyelmet, létezik a temesvári Liszt-levélnek egy eddig a magyarországi zenei-kulturális körökben kevésbé ismert magyar fordítása (ha ismert lett volna, akkor a szekszárdi kiadás fordítói ezt minden bizonnyal figyelembe veszik), és ez a Liszt-kutatás számára fontos adalék.

Következzen a levélnek előbb a Braun-féle, majd a szekszárdi változata.

Liszt Ferenc Temesvárról keltezett levele (Braun-változat)

„Kedves Augusz!

Amióta elváltunk egymástól, azóta gyakran érzem, hogy Ön hiányzik nekem, még pedig minden tekintetben. Mindenekelőtt szeretnék szemrehányást tenni magamnak, hogy nem maradtam több ideig

pompás szekszárdi lakásán, ahol (Ön) olyan kényelmes és előkelő szállást adott nekem. Nélkülözöm továbbá Temesvárott, Aradon és Lugoson is, amelyek, ha lehetséges volna, túltennének Szekszárdon és Szekesfeherváron is az irántam tanúsított jóság és hazafias rokonszenv tekintetében. Lonovich püspök valóban rendkívüli jósággal és kegyességgel viseltetik irántam, de Ambrózyék sem maradtak alul Mailáthtal szemben. Karátsonyi Guidó, (akivel úgy hiszem Pesten találkozott) fejedelmi pompájú fogadtásban részesített Bánlakon, sőt még ezen kívül rendelkezésemre bocsájtotta egyik állomástól a másikig ménésének legpompásabb lovait, nem számítva ide azt a kivilágítást és tűzijátékot, amellyel Bánlakon, Temesváron és Aradon egyenesen bámulatba ejtettek. Egyszóval olyan fantasztikusan diadalmas utazás ez, amelyről valaha művész álmodhatott, hozzá még úgy történt, hogy nem sejtettem meg előre semmit sem, valahogy úgy jártam, mint a „Bourgeois Gentilhomme”, aki prózát használ, anélkül, hogy sejtelve lett volna róla.

Valamennyi élő művész közül, (írtam nemrégén egyik bécsi barátomnak) egyedül én vagyok az, aki büszkén hivatkozhatik büszke hazára... Amíg a többiek szűkmarkú közönség sekély vizein vesződnék, addig én egy nemzetnek nyílt tengerén gáttalanul előre evezek. Sarkcsillagom folyton azt mutatja, hogy Magyarország valamikor büszkén fog reám hivatkozni.

A Temesváron rendezett második hangversenym után a (mintegy) húsz főnyi előkelőségtől kapott arany borostyánkoszorúm nagyszerűen sikerült és igazán méltó fényfelvétel helyet azon öt-hat tárgy között, amelyek pályafutásom főbb pontjait jelzik.

Jelen soraimhoz csatolom Sárossy néhány mély és finomult érzésről tanúskodó versét. De ha már versről van szó, kérem legyen szíves keressen alkalmat arra, hogy hálás köszönetemet fejezzem ki Madame Salamonnak, (bocsásson meg, ha elferdítem nevét, de Ön tudja, hogy kinek szól a hálám) aki volt olyan kedves néhány bájos verset küldeni Szekszárdra, sajnos ezeket csak indulásom pillanatában kaptam kézhez. Kérem, közölje vele, hogy végtelenül hálás vagyok a költeményekért és azt, hogy nagy örömmel szolgálna, ha neki személyesen tudnám hálás tisztelem kifejezni... Halsinger el fogja Önnek küldeni a Magyar rapszódiaikat, a Madame Augusznak ígért dedikáció pedig nem fog sokáig késlekedni. Addig is biztosítsa őt hódolatos tiszteletemről... Most jut eszembe, nem tudna nekem valami jó ötletet adni, amivel egy kis örömet szerezhetnék Tóth úrnak?

Nemrég írt születésnapomra egy kedves levelet, igazán nem szeretnék sokáig adós maradni a válasszal.

Három nap múlva indulok Szebenbe és Brassóba Karástonyi Guidóval, Salopekkel és talán a „Honderú”-vel, aki (ez maradjon közöttünk) mindig Petrowicsnek firkantja alá magát, noha gyakran Kubinszky névre is másolja magát. Mivel az erdélyi országgyűlést elhalasztották, arrafelé vezető utamban nem dugom be orromat Kolozsvárra, valószínűleg azonban visszatértemkor, még a tél végén. Ha van ideje, írjon poste-restante néhány sort Brassóba vagy Bukarestbe, s emlékezzék meg pesti előkészítő gyűlésüknek általános eredményéről. Ha van alkalma Teleki Lacival és Eötvös Peppivel találkozni, idézzon fel szeretettel emlékezetükben. Mozgassa meg Ürményit, talán lehetséges lesz neki, hogy kamarazenészeim érdekében megrántsa Apponyit a frakkjánál. Ebben a dologban számítok jóakarátára, különben engedem, hogy az egész ügy a maga természetes útjain haladjon anélkül, hogy többé törődnek vele..., akár csak Maykäfernek összehasonlító anatómiájával vagy a házasságommal.

Isten Önnel kedves, jeles Barátom; őrizze meg számomra ragaszkodását, aminthogy teljes mértékben számíthat az enyémmre is.

Temesvár, 1846. november 10-én.

Liszt Ferencz

*Liszt Ferenc Temesvárról keltezett levele
(szekszárdi változat)*

„Kedves Augusz!

Mióta elváltunk egymástól, azóta gyakran, sokféleképpen sajnálom Önt. Először is kissé haragszom magamra, hogy nem maradtam a nyakán akkor az elbűvölő szekszárdi lakásában, ahol Ön nagyon kényelmesen, elegánsan szállásolt el engem. Különben sajnálom Önt Temesváron, Aradon, Lugoson is, amelyek túltesznek – ha ez lehetséges – az irántam tanúsított jóakaratot és hazafias érzést illetően Szekszárdon és Pécsen, Lonovits püspök igazán rendkívül udvarias volt hozzám, és az Ambrózyak egyáltalán nem maradtak le Majláthtól, Karástonyi Guidótól (akivel Ön – úgy hiszem – találkozott Pesten), aki hercegi pompával tisztelt meg engem nemcsak Bánlakon, hanem az összes váltóállomáson ménesének a legnagyobb szerűbb lovaival, nem számítva a kivilágításokat és tűzijátékokat, melyek elkápráztattak Bánlakon, Temesvárott és Aradon. Szóval ez a legfantasztikusabb dicső utazás, melyről művész valaha álmodott, erről előzőleg sejtelmem sem volt, csaknem úgy, mint az Úrhatnám polgárnak, aki szintén nem

sejtette, hogy sikerült prózában beszélnie anélkül, hogy ismerné azt. Az összes élő művész közül (éppen most írtam egy bécsi barátomnak) én vagyok az egyetlen, aki büszkén dicsekedhetik egy büszke hazával. Míg a többiek fáradtságosan kínlódnak a takerékos közönség sekély vizeiben, én szabadon vitorlázom előre egy nagy nemzet nyílt tengerén. Sarkcsillagom mindig azt mutatja, hogy Magyarország valamikor büszkén tekinthet rám.

Az arany babérkoszorú, amelyet kb. húsz nagyon tekintélyes temesvári személy nyújtott át nekem Temesvárott a második hangversenyem után, csodálatosan sikerült, és ragyogóan szerepel majd az öt-hat tárgy között, melyek pályám főbb időpontjait jelölik.

E sorokhoz Sárosy verseit csatolom, melyek meg-látásom szerint mély és finom érzelmektől áthatottak. Ami a verseket illeti, arra kérem, igyekezzék alkalmat találni arra, hogy nevémben nagyon alázatosan köszönje meg Salamonnénak (ha rosszul írom le nevét, bocsássa meg nekem, de Ön tudja, hogy köszönetem kit illet meg), aki volt olyan jó, hogy verseket küldött nekem Szekszárdra, melyek sajnós, csak az elutazásom pillanatában érkeztek meg. Mondja meg, hogy ezért végtelenül hálás vagyok neki és boldog lennék, ha újból kifejezhetném – személyesen – nagyrabecsülésem. Haslinger elküldi Önnek a Magyar rapszodiákat, az ajánlásom kedves feleségének nem késlekedik sokáig. Erre várakozva helyezze elé nagy tiszteletemet. Erről jut eszembe, nem tudna nekem egy ötletet adni, hogy egy kis örömet szerezzek Tóth úrnak. Ő egy kedves levelet írt nekem a születésnapomra, és igazán adok arra, hogy ne nagyon maradjak el tőle.

Három nap múlva elutazunk, Karástonyi Guidó, Salopek és talán a Honderú (köztünk maradjon), aki mindig Petrisevics-módra vakarózik, ámbár sokszor Kubinszkyasan viszket neki – Nagyszebenbe és Brassóba. Mivel az erdélyi országgyűlést elnapolták, nem hódítom meg Kolozsvárt az odautazásomkor, hanem valószínűleg visszatértemkor, a tél vége felé. Ha ráér, írjon néhány sort „postán maradónak” Brassóba vagy Bukarestbe és mondja el nekem a pesti előkészítő gyűlés általános eredményét. Ha alkalma lesz találkozni Teleki Lacival és Eötvös Peppivel, adja át nekik meleg üdvözlőmet. Szóljon Ürményinek is, hogy talán jó lenne egy kis erőfeszítést tenni Apponyinnál a császári-királyi gondjaim érdekében, és számítok jóakarátára ebben az ügyben; egyébként hagyom, hogy a maga útján menjen, nem törődöm vele... jobban, mint a cserebogár összehasonlító anatómiával, vagy a házasságommal.

Isten Önnel, drága kitűnő barátom, őrizze meg szeretetét irántam és bizton számíton az enyémmre.

Temesvár, 1846. november 10.”

Lábjegyzetek (Koczián László):

1) Sárosy Gyula költő (1816-1861)

2) Haslinger Karl bécsi zenemű-kereskedő és kiadó (1816-1868). Számos magyar vonatkozású kottakiadványa révén a magyar zenetörténetben is szerepet játszik. Liszt több művének kiadója.

3) Petrichevich Horváth Lázár (1807-1851) publicista, a Honderú (1843-1848) alapítója, szerkesztője.

Liszt Ferenc magyarsága

Liszt otthonosan mozgott Európában, szellemi öröksége az egyetemes emberi kultúra része. Több nemzet is szeretné kisajátítani, de érzelmei, tevékenysége és művészete alapján egyértelműen a magyarsághoz kötődött. Nemzeti hovatartozását számos életrajzi tanulmány tárgyalja. Míg a legtöbb életrajzi mű azt boncolgatja, hogy Liszt német vagy magyar nemzetiségű volt-e, olyan tanulmányokkal is találkozhatunk, amelyek azt állítják, hogy Liszt valójában szlovák nemzetiségű volt.

A zeneszerző nemzetiségének hovatartozását illetően 1918 előtt Lina Ramann háromkötetes életrajza teljesen elfogadottnak számított, aki szerint: Liszt „Apja magyar volt, anyja osztrák”. Liszt nemzeti hovatartozása a trianoni békeszerződés után vált igazán viták tárgyává. Ekkor lett Doborján Ausztria része, nem sokkal ezután került Liszt szülőházára a német nyelvű emléktábla is.

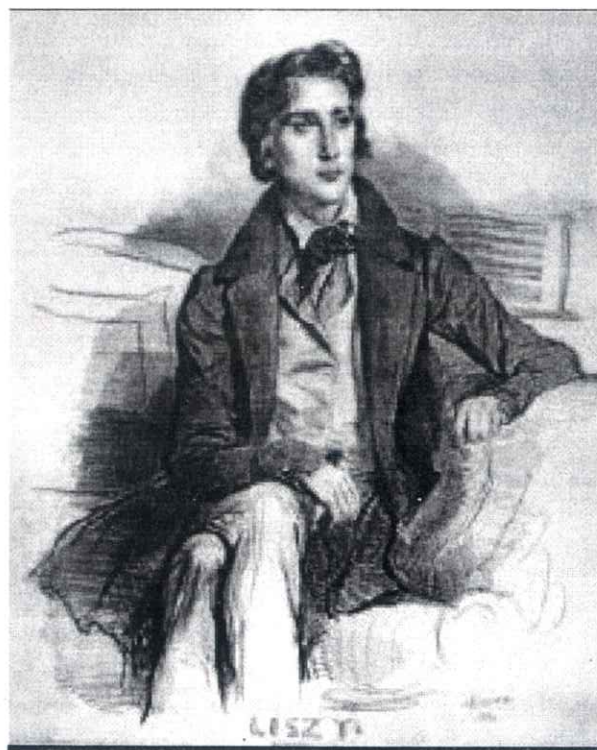
1931-ben Peter Raabe német zenetudós és kultúrpolitikus kétkötetes Liszt-életrajzot jelentetett meg *Franz Liszt* címmel, amelyben kijelentette, hogy a zeneszerző német eredete nem bizonyított. A nemzetiszocialista időszak (1933-1945) német szerzői mind Liszt Ferenc német származását hangsúlyozták. A vita a Liszt-emlékévben, 1936-ban csúcsonyosodott ki: számtalan cikk és tanulmány jelent meg, könyveket is írtak róla. Ekkor történtek az első tudományos próbálkozások is: anyakönyvi kivonatok tanulmányozása, családfák felállítása. Bár a kutatók ugyanazokat az iratokat vizsgálták, az eredmények ellentmondásosak voltak. Ennek oka a kutatók politikai pártállásával magyarázható.

Liszt Ferenc doborzáni szülőházán ma két márványtábla található. Az egyik, magyar nyelven, a következő olvasható: „Itt született Liszt Ferenc 1811. október 22-én. Hódolata jeléül a Soproni irodalmi és

művészeti kör.” Ezt a táblát a zeneszerző jelenlétében leplezték le, 1881. április 7-én. A másik tábla német nyelvű feliratos, a szövege: „Hier wurde Franz Liszt am 22. Okt. 1811 geboren. Diese Gedenktafel weihte dem deutschen Meister das deutsche Volk.” („Itt született 1811. október 22-én Liszt Ferenc. Ezt az emléktáblát a német nép állította a német mesternek.”) Ez utóbbi táblát 1926-ban a német birodalmi kormány, az osztrák szövetségi kormány és a burgenlandi tartományi kormány állította.

A kérdésben a legilletékesebb Liszt Ferenc és családja.

Liszt Ferencet akkor is magyarnak nevezhetnék,

Liszt Ferenc 1824-ben

Liszt Ferenc édesanyja
kb. 1830-ban

ha ő maga nem tartotta volna magát annak, ugyanis az apja, Liszt Ádám magyar volt. Erre több bizonyíték is van: Liszt Ádám családnevét a pozsonyi gimnázium anyakönyvébe Lisztnak és nem Listnek írták be. 1823-ban magyar útlevelet állítottak

ki a részére. Saját magát magyarnak vallotta. 1823 áprilisának végén Liszt Ádám Pestre utazott, hogy fiát magyar honfitársainak is bemutatassa. Az első, 1823. május 1-jei koncertre Liszt Ádám a következő plakátot nyomtatta: *Tiszteletreméltó közönség! Magyar vagyok és nem ismerek nagyobb boldogságot, mint azt, hogy neveltetésem és tanítatásom első gyümölcseit Franciaországba és Angliába utaztatásom előtt ragaszkodásom és hálám jeléül drága hazámnak bemutathassam.*

Liszt Ferenc magát magyarnak tartotta, ezt számos kijelentésében megerősítette. Az egyik jelentős bizonyíték az, hogy habár hosszú ideig élt Párizsban, Weimarban és Rómában, soha nem vette fel sem a francia, sem a német, vagy az olasz állampolgárságot. Liszt soha nem volt osztrák állampolgár sem. Utazásai során minden alkalommal magyar útlevelet használt, az illetőségi hely, amely útlevelében szerepelt, Sopron volt. Továbbá Liszt gyermekei is magyar állampolgárok voltak, ez egy 1845-ös leveléből derül ki: „Gyermekeim apjuk állampolgárságát viselik. Akár tetszik nekik, akár nem, magyarok.” (Liszt, Lammenais abbénak írt levele).

Liszt, aki utazásai miatt, meg a kor szellemének megfelelően sokat levelezett, több alkalommal foglalkozott nemzeti hovatartozásának a kérdésével.

Liszt 1838 májusában írt úti levele.

„Különös a sors! 15 éve, amióta apám elhagyta békés otthonát, hogy a nagyvilágban vándoroljon velem, amióta a vidéki élet rejtett szabadságát a művészelet csillogó szabadságával felcserélte és letelepedett Franciaországban, megszoktam, hogy Franciaországot tekintsem hazámnak, és elfelejtet-

tem, hogy számomra más is létezik [...] Egy súlyos esemény hirtelen fellobbantotta bennem az érzést, amiről azt hittem, hogy már kihunytt, de mégiscsak szendergett bennem valahol. Egy reggel Velencében részletes beszámolót olvastam egy német újságban a szerencsétlenségről, amely Pestet sújtotta. A hír valóságos megrázkódtatásként ért. Egy rendkívüli részvét, egy eleven, ellenállhatatlan szükség kényszerít, hogy a szerencsétlenek mellé álljak.

Ezek a belső felindulások és érzések tették számomra nyilvánvalóvá a haza szó jelentését. Hirtelen visszatértem a múltba, és szívemben tisztán és érintetlenül megtaláltam gyermekkori kincseim. Nagyszerű táj jelent meg szemem előtt. [...] Magyarország volt a hazám! Én is, kiáltottam kissé nevetéses patriotizmussal, én is ehhez az erős fajhoz tartozom, én is ennek az eredendően szabad népnek a fia vagyok, amelynek még biztosan jobb napokat tartogat a sors!

Ó távoli vad hazám! ismeretlen barátaim! nagy családom! Fájdalmad jajszava visszahívott hozzád – jajszavadtól mélyen találva hajtom le szégyenkezve a fejem, hogyan felejthettek el ilyen sokáig. [...] Miért tart a szigorú sors távol tőled?

Engedtessek meg nekem, hogy a magyar nyelv sajnálatos nem tudása ellenére a születésemtől a halálomig szívben és lélekben magyar maradjak, és ezért a magyar zenei kultúrát erőteljesen szeretném támogatni.”

Liszt 1865. március 31-én írt levele Wittgenstein hercegnőnek.

„Kimondjam-e? A cigányokról szóló kötetem körül támadt zenebona megérezte velem, hogy sokkal igazabban magyar vagyok, mint a magyaroskodók.”

Liszt levele br. Augusz Antalhoz (1873. május 7.)

„A sajnálat érzésével írom Önnek e sorokat, mivel elterjedt a pletyka, hogy állítólag zsidóellenes lennék; ezért kötelességemnek tartom, hogy e hamis hírt kiigazítsam. Általánosan ismert, hogy sok, a zenei világban kiemelkedő izraelitával, főként Meyerbeerrel, a kölcsönös tisztelet és barátság tálján álltam, ugyanúgy, mint irodalmi körökben Heinrich Heinével és másokkal.”

Liszt 1883-ban írt nyílt levele a Gazette de Hongrie részére.

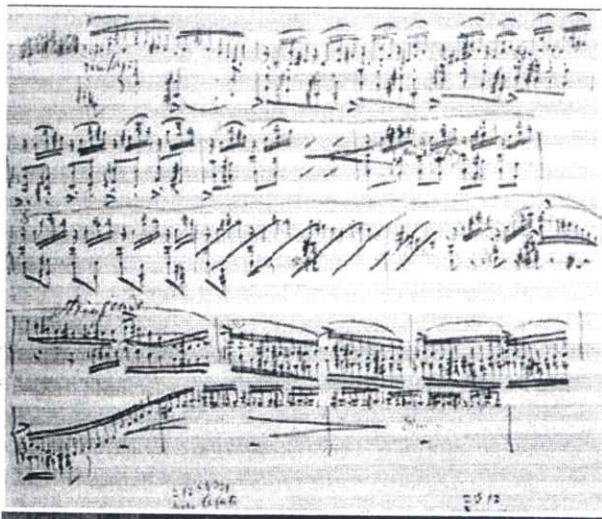
„Bizonyos kivételes érzések tartalma és folyo-

nossága nem függ ilyen vagy amolyan külső dönté-
sektől. A szívnek is megvannak a maga okai, ami-
ket az ész nem ért. Nos a szívnek ezen okai voltak
és maradnak mindörökké feltétlenül döntők szá-
momra.”

A *Funérailles (Temetés)* Liszt Ferenc zongoramű-
ve, a *Költői és vallásos harmóniák* (S. 173) című so-
rozat hetedik darabja. 1850–52 körül keletkezett, a
végleges változat alcíme *October 1849*, és Liszt az
1848–49-es forradalom és szabadságharc bukása
felett érzett fájdalom hatására írta. Ebben vallja: „Ó
távoli vad hazám! ismeretlen barátaim! nagy csalá-
dom! Fájdalmad jajszava visszahívott hozzád – jaj-
szavadtól mélyen találva hajtom le szégyenkezve a
fejem, hogyan felejtethetek el ilyen sokáig.[...] Mi-
ért tart a szigorú sors távol tőled?”

Bartók Béla e kérdésben – akadémiai székfoglá-
ló beszédében – így foglalt állást: „Nyilvánvaló: ha
valaki amellett kardoskodik, hogy Liszt nem ma-
gyar, akkor az kénytelen volna őt hazátlan nemzet-
közinek nyilvánítani. Mit mond azonban ezzel
szemben a legilletékesebb személy, maga Liszt?
Liszt magát mindenkor, Magyarország jósorsában
éppúgy, mint balsorsában állhatatosan magyarnak
vallja. Már pedig egy ilyen nagy művészi jelenség-
nek, mint amilyen Liszt volt, kijár a világ minden
részéről, hogy ebbeli akaratát tudomásul vegyék,
annak ne mondjanak ellent.”

Liszt halála után tisztelői mozgalmat indítottak
hazai földben való eltemetése érdekében. Bayreuth
ekkor még elfogadta volna az ilyen döntést, ha a

Liszt-kottarészlet:
h-moll szonáta

Liszt Ferenc utolsó fényképe

magyar országgyűlés határozatot hoz és hivatalo-
san kéri a Magyarországra szállítást. Bár Liszt ma-
gánlevelezéséből arra hivatkoztak; kérése szerint
ott temessék el, ahol meghal, másutt az olvasható
ki, hogy magyarságát hazai földben való eltemeté-
sével is bizonyítani akarta. A temetésen felhangzó
zenemű kiválasztásával is ezt erősítendő írta, „na-
gyon szeretném, ha második gyászódámát (La
Notte Michel Angelo után) választanák magyar
motívuma és magyaros kadenciálása miatt.” A
nemzeti buzgalom kihunyt a parlamenti vitában,
amikor Tisza Kálmán indokát fogadta el a kor-
mánypárt – lényege: mit mondjunk akkor Rákóczi
és Kossuth hamvainak hazahozataláról? – és az
uralkodó nemtetszésétől is tartva nem támogatta a
kérést.

Liszt születésének centenáriuma évében, 1911-
ben unokája, Siegfried Wagner támogatta volna a
hamvak hazahozatalát. A Wagner családot az is be-
folyásolta szándékában, hogy a két zenei nagyság –
Liszt Ferenc és Richard Wagner – ne egymás árnyé-
kában pihenjen Bayreuthban.

A hazahozatal iránti buzgalom 1936-ban, a szü-
letés 125. évfordulóján merült fel újra Hubay Jenő
megemlékezésében, majd múlt el ismét, talán örök-
re.

Összeállította: B.B.

MIKLÓSIK ILONA

A temesvári vármegyeháza - avagy a ma már Barokk Palotaként ismert épület

A Dóm téri vármegyeháza Temesvár jelképes épülete, közigazgatási szempontból fontossága nyilvánvaló, ugyanakkor a városba-megyébe látogató magas rangú vendégek közül több jeles személyiség itt szállt meg.

A XVIII. század közepén az újonnan kialakított főtér, a később az itt felépült katolikus székesegyházról Dóm térnek nevezett piac-terület déli oldalán már állott, egy jelentősebb, emeletes középület, amely a tartományi adminisztráció irodáinak adott otthont. 1733-ban jelezték a térképek a Bányahivatal (sóhivatal) létét a tér déli oldalán. (Mellette működött a Katonai Pénztár, amelyet 1735 körül igazol a dokumentáris jelentés.) Bejárata a mai Mercy utcáról nyílt, erre utal a ma is látható barokk dombormű, az idők folyamán ablakká idomult egykori bejárati kapu díszje. Az „L” alakú épületnek a rövidebb szárnya esett a Dóm térre, amelyen ekkor a még mély pocsolyákat kerülgették a tér másik oldalán épülő nagytemplomnál dolgozó munkások.

A törököktől az osztrákok által 1716-ban visszafoglalt város (és a tartomány) 1753-ban kapott polgári kormányzót, Don Francesco de Paula Ramon Vilana Perlas gróf, Perlas őrgrófja (1704-1773) személyében. A tartományi adminisztráció s egyben a Bánsági Bányák Igazgatóságának elnökeként (1761-1768) Vilana Perlas gróf költözött elsőként a palota második emeleti részén található termekbe. Az első emeleten rendezkedett be az osztrák birodalmi kamara területi kirendeltsége és az „expeditio” irodája – nemcsak postai küldemények számára – a bolthajtásos földszinten kapott helyet az ör-

szobákkal és a levéltárral együtt, a könyvelőség, a különféle bankhivatalok, az erdészeti- és élelmezési hivatal, míg a belsőudvarban állottak a raktárak és az istállók. A szomszédos épületben a Kamarai Kincstár működött. Mindezt még a Bánságot bejáró Francesco Grisellini leírásából tudjuk, sőt, azt is ő jelezte, hogy az épületeket a gróf beköltözésekor 1754-ben renoválták, belső termeit csinosították.

A XVIII. század közepén a tartományi elnöki palota külső falait rózsaszínűre festették, néhány belső terem falát is ilyen színűre meszelték és a kor bécsi mintáját követve (valószínűleg a Kinsky-palotáét), az ablakközöket az emeletek között felnyúló pilaszterszerű függőleges stukkódíszekkel töltötték ki; ezeket az első emelet feletti magasságban már bonyolult mértani motívumokkal látták el, az ablakkeretek alá pedig minden szinten más mintájú – ám a második emelet magasságában hangsúlyozottabban kiemelt – rácsmotívumok kerültek. A belső szobákat is gazdagon díszítették stukkóval és freskókkal. A termek belső festését dokumentálja az a barokk kori maszk-freskótöredék, amely máig fennmaradt a dél-nyugati sarok földszinti termei egyikének falán. Az épületet 1983-ban ellenőrző, restauráló dokumentációt készítő csoport találta meg az időközben eltávolított külső faldíszeknek a nyomát és javasolta a – már szépművészeti múze-

umnak átutalt – műemlék külalakjának barokkos, eredeti formában való visszaállítását.

Az évtizedek során több kisebb-nagyobb átalakítást szenvedett az épület. 1774-ben terjeszkedett ki a teljes főtér felőli oldalon, azaz a délkeleti oldalon is, ahol ekkorra megjelent egy hasonló elgondolásban emelt épületrész, külön bejáratral, ám ezután külseje hosszú ideig nem változott. Valószínűleg 1774-ben (vagy 1775-ben) tatarozták ismét az épületet. Ekkor már szigorúbbá alakították a homlokzatát, eltűnt a gazdag stukkóornamentika legnagyobb része, leegyszerűsítették az ablakok alatti kötényeket és a pilaszterek mértani ornamenseit. Csak a fejezetek mértani- virágos díszítőformái maradtak meg. A XVIII. századi külső díszítőelemek legtöbbször már ekkor nyoma veszett, a virágfonatos copf-stílusú stukkók alkalmazását csak későbbi, elvétett megjegyzésekből következtethetjük ki – és inkább a belső tereken. Külső megjelenésük a két mély, kőkeretes kapubejáraton követhető nyomon; a visszafogott díszítésű, széles, keréket vezető kapukon belül boltozott kapualjakon át juthattak a messziről érkező vendégek fogatai a hátsó, zárt, nagy udvarba. A sárgás homokkő bejáratokat, két oldalról befelé forduló, egy-egy urnát emelő, élére állított törzsű pilléreköteg hangsúlyozza, ezek kőszárny záródású kapunyílást fognak közre, ez fölött a párkányig terjedő mezőt a jellegzetes, karikákba fogott babérfonatok és apró szalagsokrok domború faragványa ékíti. Kissé nehézkes, egyszerű formáik, nem túl magas reliefjeik helyi mesterek keze

munkáját idézik a máig megőrzött késő barokk motívumokban.

A visszafogottságot részben a II. József császár által bevezetett takarékosági intézkedések, részben pedig a Bánságot kimerítő, nagyrészt még itt, a déli területeken folytatott osztrák-török háborúk okozta tetemes költségek magyarázzák. Nem egyedüli „közpalotája” az épülni kezdő Temesvárnak amely, hatásos méreteivel ellentétben gondozottabb külsőt érdemelne. Az 1774-ben Johann Jakob Ehrler császári főhivatalnok által készített jelentésben is a város egyik fontos házaként említik, a Katonai Helyőrségi épülettel együtt, ám ez utóbbit szebbnek, gondozottabbnak találják. Fontosságát – és az általa nyújtott biztonságot – tanúsítja az is, hogy 1767-ban a déli részeket ellenőrző II. József császár, minden feltűnést kerülni óhajtva itt szállt meg.

Az épület 1779-től, a vármegyerendszer visszaállítását követően, mint vármegyeház szerepelt Temesvár közigazgatásában. Adminisztrációs központ volt, a kamara pénzügyeit itt intézték, a fontos küldeményeket itt gyűjtötték egybe és innen indították útra megfelelő katonai kísérettel, de itt kapott helyet a gyámhatóság és a polgári fogház is. Itt lakott a központi hatalmat képviselő főispán és az első alispán is.

A tér oldalainak beépítésével párhuzamban a közrezárt tér is megváltozott. Hatalmas területe – miután elvezették a pocsolyákat feltöltő vizeket – kiszáradt, feltöltődött és a város életéhez, különböző fontos pillanataihoz kínált színteret. A megyeháza, a katolikus székesegyház és a görögkeleti

A vármegyeháza, előtte a piac

püspöki templom által határolt területen, a hét meghatározott napjain, zajos piaci élet folyt, szeke-
rek nyikorgása, áruba bocsájtott kisállatok kiáltozá-
sa, sokszínű, soknyelvű adás-vételi tevékenység
zaja kavargott a levegőben.

A déli oldali magas épület 1848-ig töltötte be Teme-
mes vármegye házának a szerepét. A forradalom
után gazdát cserélt: 1849-től 1860-ig a tervezett
Szerb Vajdaság és az ú. n. Temesi Bánság székhelye
lett. A forradalmat követő években, bár ez az épü-
let is megsínylette a harcokat, sehonnán nem került
ki elegendő pénzösszeg a „palota” rendbetételére.
1853-ban készített ugyan restaurálási tervjavaslatot
Schmidt Antal (1786-1863), a város érdemes,
már idős építész – de a töredékesen fennmaradt
tervekből csak a XIX. század első felében fennálló
helyzetre tudunk következtetni. Ekkor végezhettek
belső átalakításokat az épületben, ezeken a tervraj-
zokon már feltűnik a második emeleti gyűlésterem
és a keleti szárny udvar felé eső bővítése is. Lehet-
séges, hogy a homlokzati javítások és az építkezési
munkálatok befejezésekként hirdettek 1858 júniusá-
ban versenyt a helybeli újságokban festési és kőfa-
ragó munkákra. Az épület szürkére festett külseje
azonban hamarosan kiváltotta a lakosság elégedet-
lenségét, visszakívánták a homlokzat valamikori
rózsaszín vidámságát.

1861-től ismét vármegyeháza lett, főispáni szék-
ház. Már a '60-as években szűknek bizonyult, sem
alispáni lakásnak, sem pedig országos ünnepekkor
fogadásokra nem volt alkalmas. Murányi Ignác
(1818-1869) főispán 1868 júliusában írta alispánjá-
nak, Ormós Zsigmondnak (1813-1884), hogy sür-
gesse meg a pénzügyminisztériumot „*megye ó háza
melletti administrationális épület megvételére, [...] a
végleges eladását emeljétek ki, s hogy ez elvileg már ki
van mondva a ministérium által – érintsék, hogy az
épület egy része úgy is a megye tulajdona és ezért legfel-
jebb a zálogváltási díjat adhatja meg a megye, de magát
az épületet úgysem engedhetné által többé – ezen épület-
rész nélkül pedig az administracionális épület oly kicsi,
hogy a finance ministeriumra haszonvehetlenné válik*”.
A végül megvásárolt épület azonban nagyon rossz
állapotban került a vármegye tulajdonába. Az alis-
pánok, akiknek miként a főispánnak, voltak hivata-
los fogadási kötelezettségeik, kérik az általuk hasz-
nált lakrészek bővítését. Am a gazdasági viszonyok
változatlanok, Murányi Ignác főispán ismét határo-
zottan utasítja takarékosagra kérelmező másodal-
ispánját, Ormós Zsigmondot: „*...az alispánynak 4
szoba elég, ötöt csak a lakás felosztása föltán adhatunk,
mint teszem a régi Cameralis épületben a lakás helyzete
parantsolja... a lakás kényelme teljes. Sem a második sem
a harmadik alispán nem fog sem ebédeket sem estéleket
adni, mint hajdan, hogy nagyobb lakásra aspiráljon.*”

Sok pénzt kellett előteremteni a külső-belső
rendbetételre és a berendezésre is. A vármegyeház
a XVIII. század végén, a XIX. század elején már
rendelkezett saját képcsarnokkal. Hat darab nagy-
méretű festményt mondhatott a sajátjának, ezeket

szállították át 1848-ban a főhadparancsnokságra,
ezeket perelte vissza a vármegye közgyűlése 1868-
ban. Az egy kivétellel megkerült király-képeket
restauráltatták és visszahelyezték a nagy üléste-
rembe. A nehezen megtakarított és a megyei tiszti
kar felajánlásával megtoldott pénzből a vezetőség
elhatározta, hogy megfestetik a király és a királyné
(I. Ferenc József és Erzsébet) egyszalakos képét is.
Amint az a művészetben jártas Ormós Zsigmond
alispánhoz címzett egyik leveléből kiderül még az
évben Murányi Ignác főispán kezdeményezte a
portrék megrendelését: „*A megye részére festendő
képek eránt is tettem lépéseket – bizonyos Kovátsot [n.
n. Kováts Mihály festőművészt!] ki nemrég Spanyol-
országból tért haza mint első művész dicsérik Pesten.
A két képet koronázási díszöltömben élet nagyságban
1400 ft-ért ajánlkozik festeni 6-8 hó alatt.*” Ezzel az el-
határozással megteremtették a vármegyeház kép-
galériájának alapjait. A következő portrét, éppen az
időközben elhunyt Murányiét, megemlékezésékként
rendelte meg a megye. Őt követték a mindenkori
főispánok, temesi grófok és a megyéből elszármazott
híres férfiak arcmai. Helybeli és fővárosi mű-
vészek munkái ékesítették a nagy és kis gyűléste-
rem falait az első világháború végéig. A temesvári
Wälder János és Ferenczy József festők művei ott
sorakoztak a fővárosi műhelyekben alkotó Than
Mór, Vastagh György, Szamosy Elek, Ábrányi
Lajos, Gyárfás Jenő munkái mellett. A millenneumi
ünnepségre a megye közönsége 3000 forintért meg-
festette a gyűjtemény egyetlen történelmi témájú
alkotását: V. László 1456-os esküjét.

Több évig a főispáni lakban és néhány teremben
volt elhelyezve Ormós Zsigmond főispán szemé-
lyes képtára is. Ez csak a szomszédos Wellauer-féle
ház rendbetétele és múzeumi célokra való átalakí-
tása után került el a vármegyeházából. Az 1872-ben
alakult múzeum egyesület is eleinte itt tartotta köz-
gyűléseit, előadásait. A „*megyei teremben*” került
sor 1875 májusában Szathmári Pap Károly „*hazánk-
fia, magyar festész, ki 31 év óta Bukarestben lakik [...] mintegy 60 darab aquarell, természet után festett eth-
nografiai képcsoportozatának kiállítására.*” Járt itt
Kugler Pál Ferenc (1836-1875), a klasszicista szob-
rász is, aki – hála mecénás barátja közbenjárásának
– a vármegye által megrendelt domborműben örö-
kítette meg I. Ferenc József király 1872-es délvidéki
útját. (A nagyméretű márvány faragvány az első vi-
lágháború végéig a kapubejárat melletti falat díszít-
tette.) Nyaranta a gyűlésterem melletti kisebb he-
lyiségben restaurálta a régebbi vásznakot a Nagy-
váradról érkezett Szamosy Elek (1826-1888), aki-
nek kicsiny fizetését ilyen „*állami megrendelések-
kel*” igyekezett kiegészíteni az ifjúkori barát, az
időközben tisztviselői karriert befutott főispán,
Ormós Zsigmond. De főispáni meghívásra elláto-
gatott ide Than Mór (1828-1899) is, itt várta meg a
befejezett és leszállított nagy arckép rájárá-
sát, amint tette azt pár év előtt korának másik el-
ismert festője, Vastagh György (1834-1922) is.

A város polgárosodásával együtt a vármegyeház egyre nagyobb szerepet kapott. Fénykora a XIX. század végére és a következő század első évtizedére esett. A fontos hivatalos munkák mellett különböző, az egész vidék kulturális életére kiható események is itt játszódtak le. Ismert államférfiak, kiemelkedő művészek szálltak meg a falak között, helybeli főméltóságok tiszteletére rendeztek fényes fogadásokat és vacsorákat a termekben. 1846-os koncertje alkalmával itt szállt meg Liszt Ferenc, az 1872-es aradi hadműveletek megsemmisítése idején a főispáni lakosztályokat bocsátották Ferenc József magyar király rendelkezésére, a temesvári új színház felavatása alkalmával itt járt az írőfejedelem Jókai Mór, 1923-as temesvári látogatása során Ferdinánd román királynak szolgált szálláshelyül a palota.

Az 1880-as évek elején újabb restaurálási munkákkal igyekeztek kívül-belül biztonságosabbá, szebbé, rendezettebbé tenni az épületet. A munkálatok alapos javításnak indultak, de végül az épület átalakítását eredményezték. A szakértők kifogásolták „*hogy újabb meg újabb meglepetések érik egymást némely falak tarthatatlanságát illetőleg*” és remélték, hogy „*a költségek fődözésére ne kelljen törvényhatósági pótdátot kivetni*”. 1885 szeptemberében a Délmagyarországi Lapok riportere arról tudósította olvasóit, hogy „*a megyeház épülete kalapot emelt [...] a korhadt fenyőgerendák halomba rakva, ott hevernek a Losonczy-téren s magas oszlopok tartják vállaikon az állványt [...], át fogják kutatni minden gyengéjét, megerősítik vassal, egészséges fenyőgerendákkal*”.

A fontos épület rendbetételekor a kor műépítészeti szemlélete is megnyilatkozott. Mind a pénzt előteremtő, a javításokat megrendelő Ormós Zsigmond főispán, mind a restaurálást vezető Klein Jakab / Klein Jacques (1855-1928) „műépítészeti tanár”, kissé elvetették a sulykot. Mindketten a reneszánsz csodálói, „*a letűnt, banális czoff-stíl (Zopf)*” bírálói voltak, ezért a barokk elemeket száműzték a „*monumentális, profán célú középítkezésről*”, helyette francia neoreneszánsz elemeket alkalmaztak. Ekkor jelent meg a földszinti részen a vakolatból alakított kváderozás, a második emeleti ablakok helyett most az első emeletiek fölött hangsúlyozták a párkányokat, a díszítő pilaszterek teljesen leegyszerűsödtek, megépítették a franciás manzárdtetőt, rácszatokkal ellátott nyílászárókat, más típusú, leegyszerűsített ablakkereteket és kovácsoltvas díszeket alkalmaztak. Ez utóbbiakat (zászlóartókat, rácszatokat, szélkakasokat, kandelábereket stb.) annál is inkább mivel „*városunk elismert jelentőségű derék lakatos-ipparral bír*”. A lecsupaszított homlokzat plasztikussá tételét „*színes stílszerű sgraffitto díszítmények mértékletes alkalmazásával*” szerették volna elérni. A pénz hiánya ezt már nem tette lehetővé. Ám ezt a leegyszerűsített homlokzatú, barokk díszektől megfosztott, két bejárati kapus külsőt biztosították a következő mintegy száz évre is.

A palota magas rangú vendégeket fogadhatott, hiszen restaurálásakor a belső termek kényelméről is gondoskodtak. A Klein-féle átalakításkor kapott új szint a második emeleti díszterem is, amelyben az ünnepi fogadásokat, hangversenyeket, kiállításokat rendezték. A falakat színes, nyomott felületű, a kordovánbőrt utánzó papier-maché fedte, magas ablakainak belső díszítése rokokó kagylómintát mutatott, a falakat faburkolás védte, a teremben belül is kovácsoltvas zászlóartók sorakoztak. Mint az országgyűlési termekben, itt is kialakították a meghívottak részére a felső galériát. Ünnepi alkalmakkor a vármegye előkelő hölgyei innen követhették szemmel a teremben zajló hivatalos eseményeket. A nagyteremhez felvezető széles lépcsősorok fordulóiban hatalmas kovácsoltvas gyertyatartók vasrózsáinak kelyhéből villanyáram árasztotta a fényt az estélyek előkelő vendégeire.

Az udvari emeleti irodák előtt üveglakos (kör)folyosók biztosítottak nagyobb teret az ügyintézésre. A földszintről elegáns, kompozit fejű, az aninai öntödékben készült vasoszlopok sora tartotta fenn a folyosókat. A sokféle mesterséget igénylő munkákat helybeli iparosok végezték, az építőanyagok nagy részét a megye területéről szerezték be. A megyeház rendbehozatalán munkálkodó iparosok nevei feltűntek az 1891-ben Temesváron megrendezett ipari- és gazdasági kiállítás díjazottjainak sorában is. Ám az építési munkálatok, a megye reprezentatív házának csinosítása előrevetítette az országos milleniumi ünnepségekre való felkészülés előkészületeit is.

Az építkezés valóban szinte páholyként szolgált a megyei főuraknak és meghívottaiknak az ezredéves ünnepek Losonczy téri megszervezésekor. A hatalmas téren már több évtizede tartottak fontos ünnepeket, katonai zászlóavatást, dalünnepeket,

A vármegyeháza keleti sarka a XX. században

rendeztek fáklyás felvonulásokat és adtak éjjeli koncerteket a helybéli vagy átutazó kiválóságok tiszteletére. A több napon át tartó ezredéves ünnepségek alkalmából a megemlékező vármegyei gyűlés megtartása után a téren folyó nagyszabású díszünnepély tette fel a koronát az eseményekre.

Alig két évtized múlva, 1919-ben, a vesztes háború után szomorú képet mutatott a valaha fontos épület. Képtára az első világháború utolsó napjaiban szétszóródott, a festmények nyomtalanul eltűntek a várost megszálló szerb csapatok visszavonulásával egy időben. Csak néhány levéltárban őrzött feljegyzés, művészek és megrendelők között váltott levél és a korabeli helytörténészek írásai utalnak egykori létezésükre. Még biztonságba nem helyezett iratait szétszórták, a termeket a visszavonuló szerb csapatok kiürítették, a főispáni lakosztályt feldúlták, a berendezéseket nyomtalanul szét-hordták.

Hivatalos középületként, eleinte prefektúráként használták a két világháború közötti időben is. Jelentőségét elveszítette az új prefektúra/ új közigazgatási palota átadása után. A második világháborút követő időszakban több intézmény is osztozott az épületen: a katonaság (börtön is volt a földszinti- és pince részen), az állatorvosi kar, a tudományegyetem előkészítő évfolyama. Utolsó jelentősebb felújítása 1965-ben volt.

1980-ban határozták el az épület (és vele szoros kapcsolatban a tér) barokk jellegének visszaállítását és falai között a megszűnt Szépművészeti Múzeum újraélesztését. A nyugati szárny és az északi oldal restaurálási munkálatainak befejezése után 2006-ban az itt található termekben megnyitotta néhány részlegét, a Bánsági Múzeumból önállósult, Temesvári Szépművészeti Múzeum. Az épület teljes felújítása (1980 óta) lassú léptekkel folyik.

SZEKERNYÉS JÁNOS

Színház és vigadó a Szerb utcában

A török hódítók 1716-os kiűzésekor az osztrák katonai és polgári hatóságok már Temesvárott találták a szervezett önálló illír községet, amely a Nagypalánk és a Kispalánk városrészekben élő szerbeket, románokat, görögöket és macedónokat tömörítette. Bírójuk a tekintélyes polgárnak számító Nikola Muncsia volt. Gróf Wallis várparancsnok Claudius Florimund Mercy tábornok utasítására, saját lakásán alakította meg 1717-ben az első német magisztrátust. Városbíróvá a Frankenhausenből származó tábori sebészt, Tobias Balthazar Holdot választották.

A városi tanács 1757-ben határozta el, hogy színházat épít az 1754-ben ideiglenesen felavatott és használatba vett római katolikus székesegyház előtti téren. Eredeti formájában a terv, az elképzelés azonban sohasem valósult meg. 64 éven át párhuzamosan, némelykor egymással vetélkedve vagy éppenséggel ellenségeskedve intézte a város ügyeit a két adminisztráció, amelyek két külön városházat is építettek. A német városháza a lebontott régi tö-

rökfürdő helyére a katonai díszterre került, a rácok 1761-ben tető alá hozott közintézménye a Szerb utcába a görögkeleti püspöki palota és székesegyház szomszédságában emelkedett. Az emeletes épület egy színházi előadások tartására is alkalmas nagyobb termet is magába foglalt, amelyet gyakran vettek igénybe, béreltek ki a Temesi Bánság központját egyre sűrűbben felkereső német vándortársulatok.

A tartomány elnöke, Josef Brigido von Bresowitz báró a kincstár költségén 1776-ban megnagyobbította a szerb városháza termét, alkalmassá téve azt népesebb együttesek fellépései számára is. A színpadot és a nézőteret minden szükséges kellelkel és eszközzel felszerelték. A helyiség pompás összképet mutatott. Számos nehézség és ellenvetés leküzdése, elosztatása után 1780-ban – a Temes vármegye visszaállítását követően – egyesült Temesvár német és illír magisztrátusa. Városbíróvá az elnémetesedett spanyol származású Pietro del Bondiot nevezte ki a kincstári adminisztráció, akit rangban

a városi tanács szeniora, Zsiván Gyuricska Modos követett. Temesvárt 1782. szeptember 12-én iktatták II. József császár adomány- és kiváltságlevele alapján Magyarország szabad királyi városai sorába. Másnap megalakult a 60 tagú képviselőtestület. A rác városháza elvesztette közhivatali szerepét és rendeltetését, s ebből kifolyólag 1782-ben kimondottan színházi, vigadói és vendéglátási célokra alakították át az épületet. Az „átidomítás” munkálatai további 9814 forintban kerültek. Az épületben kiképzett színházat, tánctermet, vendéglőt és kávéházat 1784-ben Joseph Schmallöger bérelte, akinek Prágában is működött egy társulata, s akinek a nevéhez a pesti német színház megnyitása is kötődött. Temesvári vállalkozásai is jól jövedelmeztek.

Az újabb osztrák-török háború kitörése arra készítette a katonai hatóságokat, hogy a temesvári színház épületét is katonai célokra vegyék igényben. Johann Kuntz 1789 őszén költözhetett be a Szerb utcai színház épületébe. A korábbi rác városházát az 1790-es évek első felében ismét átalakították, korszerűsítették és megnagyobbították. 150 földszinti ülőhely, 21 földszinti páholy, 26 első, ugyanannyi második emeleti páholy, valamint tágas karzat állt a nézőközönség rendelkezésére. Franz Xaver Rünner vonult be 1795-ban, társulatával elsőként a felújított s tágasabbá varázsolt színházépületbe. Felemelt helyárák mellett került temesvári bemutatóként színre 1796-ban W.A. Mozart *Varázsfuvola* című operája. A zártszékért 40 krajcárt, a földszinti ülőhelyek első soraiért 30 krajcárt, a hátsó sorokért 20 krajcárt fizettek az operabárárok. 1799. április 18-án került a rivaldák fényébe Salieri *A velencei vásár* című dalműve, amely ugyancsak visszhangos sikert aratott. A közönséget sárga selyemre nyomtatott díszszínlappal ajándékozta meg a rátermett, a nagyszerű előadásokat produkáló igazgató, aki 1802-ben Temesvárott hunyta le örökre a szemét. „Temesvár közönsége összeforr a színházzal, melyet opera nélkül el sem tud képzelni. Az énekes színpad révén bontakozik ki gyors ütemben a zeneélet, melynek természetes következménye gyanánt már rövid időn belül az operakultusszal párhuzamosan lendül fel a hangversenyélet is” – jellemezte a 18. század végi állapotokat és folyamatokat *Bánsági rapszódia* című adat gazdag könyvében a sokoldalú, kiváló muzsikusz és krónikás Braun Dezső.

40.000 forintos költséggel Teodor Müller színházi nagyvállalkozó – aki Temesvár mellett Brassóban és Bukarestben működtetett német színtársulatot – nyomtatékos kérésére és sürgetésére Temesvár szabad királyi város 1831-ben új szárnyat építtetett Thália többszörösen átalakított és megnagyobbított Szerb utcai hajlékához, amelyet egy emelettel magasabbra emeltetett. A temesvári színház bérlésére kiírt 1831-es nyilvános pályázaton diadalmaskodó színgazgató kilenc esztendeig irányította a temesvári színházat. Theodor Müller példamutató komolysággal és körültekintéssel látott hozzá a mun-

kához. A színház épületét átalakította, kibővítette és ésszerűsítette. Bevezetette az épületbe a központi légfűtést is. Az átépítések során megnagyobbította a zenekari árkot, süllyesztőket szereltetett be, korszerűsítette a berendezéseket. A bővítések dacára a nézőtér és a színpad továbbra is kicsi maradt. Átalakította a báltermet is, amelyben háromszáz új tükörtláblát szereltetett fel. Az épület-átalakítás költségeinek elszámolása körül sok félreértés támadt, amely megmértelyezte a város és a színgazgató közötti jó viszonyt.

A színházépületért Theodor Müller 2000 frt bérleti díjat fizetett. Mivel a színház szerény befogadó képessége erősen korlátozta a színgazgató bevételeit, Theodor Müller kérte a városi tanácstól a helyárák felemelésének engedélyezését. A városatyák jogosnak és megalapozottnak ítélve a direktor kérését a következőképpen határozták meg a helyárákat: I. r. páholy 3 frt 20 kr, II. r. páholy 2 frt 30 kr, földszinti ülőhelyek 1 frt 50 kr, földszinti kispáholyokban 60, 30 és 24 kr, karzat 6 kr.

A véletlenek szerencsés összejátzásának köszönhetően a Theodor Müller által átalakított és kibővített Szerb utcai színházépület első vendége az 1832-es esztendő nyarán a Kassai Dalszínész Társulat volt. A kassaiak több napon át vendégszerepeltek Temesváron, amelyet naplójában Déryné Széppataki Róza, „valódi nobel kis városnak” nevezett. „Déryné asszony Rosina enyelgő, pajkos, színlett tulajdonú szerepének játékában s kivált énekében kívánatig megfelelt, őt és Szerdahelyi urat (Figaró) több ízben örvendezteté meg taps és bravó hangzattal a helyest elismerő, a hódolásra méltónak látó közönség” – írta *A sevillai borbély* temesvári előadásáról közölt beszámolójában a *Társalkodó* című lap. Magyar nyelvű ősbemutatóként vitte színre a színtársulat a Béga-parti városban Plenard *Marie, vagy Elrejtett szerelem* című daljátékát, amelyik visszhangos közönségsikert aratott. „Ezen opera most először adatott itt honi nyelven – jegyezte meg a krónikás a *Társalkodó* 1832. szeptember 22-én megjelent számában. – Nagy volt a lelkesedés, mellyel a publikum a szép előadást fogadta. Éljen Déryné! – zenge mindenfelől. Kubayné, Szerdahelyi, végre az egész személyzet előhivatott, száz és száz példányban szállongtak ekkor alá a díszes levélkéken Déryné asszonyhoz és Szerdahelyi úrhoz intézett hódoló versezetek.” Déryné Széppataki Róza, Kubayné és Szerdahelyi József, mellett Kántorné, Szentpéterné, Székely Zsuzsanna, Telepy György, Telepyné, Egressy Gábor, Láng Ádám János, László József, Bartha János, Megyeri Károly, Pály Elek, Szilágyi Pál, Udvarhelyi Miklós stb. volt a kiváló erőkből álló együttes tagja, akiknek előadásában egymást követően kerültek színre a *Szevillai borbély*, *Fekete asszony*, *Marie vagy Elrejtett szerelem*, *Tankréd*, *Othello*, *Elisa és Claudio* című operák valamint a már korábban is játszott *Mátyás király választása* című komédia, amelynek zenéjét a karmester Heinisch József komponálta. A műsorkíná-

lat, habár a zenés darabok domináltak, változatos és színvonalas volt. A bemutatott operák többségének muzsikáját Donizetti és Rossini szerelte. Játékával és szépségével Kántorné annyira elragadta a közönséget, hogy kézzel írott valamint nyomtatott üdvözlő verseket szórtak le több ízben a karzatról lábaihoz. Bőségesen kapott alkalmi „dicshimnuszokat” Déryné és Szerdahelyi is. Az erkölcsihez kimagasló anyagi siker társult: az előadásorozat 1800 forintos jövedelmet hozott.

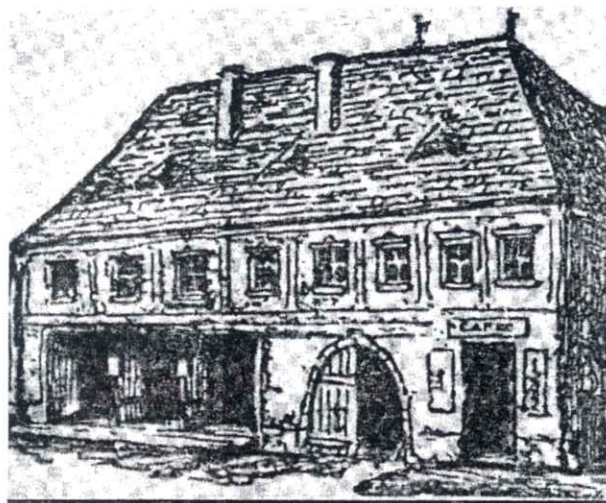
A magyar színháztörténet sorrendben első szakavatott színikritikáját a Kassai Dalszínész Társulat temesvári szerepléséről közölte a *Társalkodó* hasábjain Pechata József. Az énekes-színészként valamint dráma- és operaszövegkönyv-fordítóként nevet szerzett Szilágyi Pál (1793-1874) a *Nefejejs* hasábjain 1859-ben közölt visszaemlékezéseiben a következőképpen világított rá sikereik titkára: „Miért voltak meglepőek opera előadásaink? Egyszerűen fejttem meg, Déryné akkor hangjának aranykorában, ha bár nem is volt iskolázott olasz énekesnő, de kellemmel párosította énekét játékával, ő kitűnő szende színész volt, a többi énekesek is jó színészek lévén összeházasították a drámát az operával, s e boldog házasság szülte a precisiót...”

1832-ben kelt a *Magyar Játékszínről* című röpiratában gróf Széchenyi István Temesvárt is megemlíttette, mint olyan várost, amelynek színházi életét fellendítené a pesti nemzeti színház hajlékának felépülte. Temesvárt jelölte meg az Arad és Temes vármegyék területét felölelő színikerület központjával, amelyeknek elképzelt országos rendszerét és hálózatát 1846-ban Egressy Gábor (1808-1864) színművész dolgozta ki és tette közzé hat folytatásban a *Pesti Hírlap* hasábjain. A tervezet – sajnos – nem valósult meg.

Miként nem valósult meg Schmidt Antal temesvári építész tetszetős új színházépület felhúzására kidolgozott terve sem. A színházépítés tervét a városi tanács hosszabb időre teljesen elejtette.

A 18. században meg a 19. század első felében a város- valamint a megyeháza dísztermeiben meg a Városi Vigadóban rendezték a fokozott közkedveltségnek és népszerűségnek örvendő bálakat. Több száz fagyú- és viaszgyertya világánál lejtettek – különösen a farsang derűs, eseménydús heteiben – a fiatal párok. Följegyezték, hogy a temesvári és a bánási nők ruházata alig különbözött valamicskét a pesti és a bécsi asszonyok viseletétől. A szép nem képviselői – a korábbi századokban is – mindent elkövettek annak érdekében, hogy lépést tartsak a fővárosi divattal. Temesvár város tanácsa sűrűn figyelmeztette a nőket, hogy a „bufántok”, a tolldíszek viselésétől a táncmultságokon lehetőleg tartózkodjanak, mivel azok gyakorta okoztak nem kívánt kellemetlenségeket vagy éppenséggel tragikus kimenetelű szerencsétlenségeket. A gyertyák nyílt lángja ugyanis könnyen belekapott a gyúlékony fejs és ruhadíszekbe.

A bálók rendezésének és zavartalan lebonyolítá-

A rác városháza a Szerb utcában a XVIII. században

sának a jogát a 18. század folyamán a legmagasabb bérleti díjat ígérő pályázónak, vállalkozónak szokta kiadni a városi valamint a tartományi adminisztráció. A legszerencsésebb pályázónak hosszabb időn át Demetrio Draghi bizonyult, aki Magyarországra beköltözött olasz katonacsaládból származó táncmesterként került a Bánáság fővárosába. Csinos összegekkért sikerült évről évre megszereznie a városi valamint a tartományi bálók megrendezésének kizárólagos jogát. A bérleti díj befizetése fejében „Drághi Döme” – aki nagy tekintélynek és tiszteletnek örvendett a bánási mulatozók körében – megkapta a városháza nagytermét, a mellette levő két szobát valamint a konyhát. A bárendezői feladatkör szép, busásan jövedelmező és irigylésre méltó hivatalnak számított. Már a báli szezon megkezdése előtt Demetrio Draghi valóságos főhadiszállást alakított ki a maga számára a városháza épületében, ahol a bécsi bálkommissziáriusok által előírt szabályok és rendelkezések szigorú betartásával zajlottak a Bánáság-szerte egyre hírnevesebbé váló temesvári bálók. Vízkereszt után kezdődtek a táncmultságok, s bármennyire meglepőnek tűnik, hetente háromszor – hétfőn, kedden és szerdán – népesült be táncoló fiatalokkal a városháza díszterme. A bálók este hétkor kezdődtek és hajnali három óráig tartottak. Február hónaptól kezdve megengedték, hogy reggel öt óráig dáriódózzanak a bálózók. Farsang utolsó napján – húshagyó kedden – csak éjfélig tartott a tánc. Nagyböjt idején teljes mértékben szünetelt a muzsikaszó.

Három királyok napját követően dobszó és trombitaharsogás verte fel Temesvár utcáinak csöndes nyugalmát. A nyilvános bálók kiváltságos bérlelője járta be embereivel – törvény előírta köteletségének eleget téve – a Béga-parti város utcáit és tereit a polgárok tudomására hozva, hogy öfelsége a császár kegyes engedelmeiből megkezdődött a tartományi nyilvános bálók mozgalmas évada. A „reklám-emberek” felszólították mindazokat, akik vigadni és szórakozni óhajtottak, hogy esténként

haladéktalanul siessenek a városháza nagytermébe, ahol a mulatságok, az élvezetek és a finomságok tömkelege várja őket. Úgymond mindenki „lábán álltaig ehetik; a táncokat rophatja; a hatlapú jószágot – vagyis a kockát – kényére-kedvére forgathatja”.

A vándortársulatok, ha nem is túlságosan gyakran, az 1830-40-es években turnéik során a Bánság a fővárosát is több-kevesebb rendszerességgel útjukba ejtették. „Végre 1838-as évben városunkban is kezdett a felébredt nemzeti szellem, kivált az akkoriban hatalmas vármegye emberei útján beszivárogni; ekkor jelent meg a városi hatóságtól az első magyar nyomtatott irat – egy rendőrkapitányi hirdetmény alakjában, melyben a t.c. közönség felkérteket inasaikat és kocsisaikat oda utasítani, hogy a színházi előadás végét a színházi és mellékutcákban várják meg és csak a portás hívására hajtsanak a kapu elé, nehogy szerencsétlenség történjék! Persze a t.c. színházi »előkelő« közönség kedvéért történt meg e csoda, melynek soraiban a megyei urak és a vidéki nagybirtokosok, mint állandó bérlők többségben voltak.” – írta 1900-ban kiadott *Temesvár szabad királyi város statisztikája 1898-ban* című könyvében Geml József főjegyző. 1835-ben Pály Elek, 1844-ben Demjén Mihály valamint Szerdahelyi József, Havi Mihály és Szabó József, 1845-ben Kilényi Dávid, 1846-ban Veszter Sándor és Havi Mihály, 1847-ben Hevesy Imre társulata tartott magyar nyelvű színházi előadásokat Temesváron.

Alexander Schmiedt – aki kezdetben 2100 frt-ért bérelte a színház épületét – Pesten szervezett, jó erőkből álló társulata játszott 1846. október 1-jétől kezdődően Temesváron a Szerb utcai színházban, amelynek operettprimadonnája a 18 esztendő Josefa Galmeyer – a bécsiek későbbi népszerű Pepije – volt, aki Bellini *Norma* című operájában debütált a Béga-parti városban. Temesvárra érkezése napjának, 1846. november 1-jének estjén Liszt Ferenc nyomban fölkereste a Szerb utcai színházat, ahol a nézőközönség percekig tartó éljenzéssel köszöntötte. Másnap, csütörtökön a megyeháza nagytermében hangversenyezett. A mérhetetlen érdeklődés arra készítette Liszt Ferencet, hogy szombaton, 1846. november 4-én a színházban be nem tervezett, soron kívüli második koncertet tartson. „Csak úgy röpködtek a teremben a virágcsokrok és az alkalmi versek. E hangverseny végeztével bíborvankoson nyújtották át Lisztnek azt a pompás kivitelezésű aranykoszorút, amellyel a helyi és környékbeli tisztelői kifejezték iránta való hódolatukat – mintegy húsz társadalmi kiválóság adta össze az árát –, majd ismét elénekelték Limmer karnagy Lisztet dicsőítő darabját. A színház termében lépett közönség elé 1846. november 17-én is, amikor jótékony célú hangversenyt tartott Jáborszky Mihály, a temesvári dóm szőlőhegedűse valamint Petrichevich Horváth Lázár a pesti *Honderú* című lap munkatársának közreműködésével. Liszt temesvári időzéséről és fellépéseiről – „bánsági diadalútjáról”

– a *Honderú*ben a zongoraművészt Pesttől Lugosig elkísérő Petrichevich Horváth Lázár, a *Temesvarer Wochenblatt* hasábjain dr. Gottfried Feldinger, illetve szekszárdi barátjának, Augusz Antalnak küldött terjedelmes francia nyelvű levelében maga az ünnepezt zeneszerző és zongoraművész számolt be.

A császárhű Temesvár 1849-es 107 napos ostroma, amely során a magyar honvédek 40.000 ágyugolyót, gránátot és bombát zúdítottak a városra, a Szerb utcai színház épületében is jelentékeny károkat okoztak. Az 1848-49-es magyar forradalom és szabadságharc leverése után a közrend is csak nehezen állt helyre. Eduard Kreibig német társulata 1851 elején kezdett ismét előadásokat tartani a gyárvárosi Arénában. A Szerb utcai színházban két esztendőn át egyáltalán nem gördült fel a függöny. A színház kijavított, átalakított épületébe 1852. május 29-én Szabó Ferenc és Havi Mihály felkészült, igényes társulata vonult be, amely a kor legjobb darabjaiból állította össze műsorát. A Temesvárt felkereső I. Ferenc József császár is megjelent 1852. június 16-án a magyar színtársulat előadásán, amely Császár *Kunok* című operáját vitte színre. A kolozsvári és aradi színtársulatok egyesülését követően 100 tagúra gyarapodott truppjával tért vissza Szabó Ferenc 1858-ban Temesvárra, aki az alaposan tatarozott kőszínházban Flotow *Mártha* című operájával nyitotta meg az idényt. Szabó Ferenc kérésére vezették be a gázvilágítást a színház Szerb utcai épületébe. A mennyezetet, amelyre méretes csillárt szereltek, fehérre festették. Az oldalfalak piros felületét dúsán aranyozták. Vörös bársonyülések váltották fel a régi székeket. A színház új köntöse színészekben és nézőkben egyaránt jó benyomást keltett. „Színházunkat az ország leg szebb színházává varázstolták” – jegyezte meg a korabeli krónikás.

A sok javítás és átalakítás dacára az 1860-as évek végére a városi színház Szerb utcai épülete olyan állapotba jutott, hogy az összeomlás veszélye fenyegette. Tüzetes műszaki vizsgálat után a városi tanács elhatározta, hogy már csak két évre adja bérebe az épületet, ellenben a kitűzött határidőt további egy évvel ki kellett tolni. Az időközbeni újabb tatarozás összköltsége 2500 forintot tett ki, amelynek fedezését a színház-igazgatóságra pályázó Karl Stelzer vállalta. A Szerb utcai színház épületében 1874-ben tartották az utolsó előadásokat és hangversenyeket. A régi színházépület lebontásával Temesvár kultúrtörténetének fontos fejezete zárult le. A valamikori illír városháza lebontását követően telkén építették fel neoreneszánsz stílusban a Temesvári Állami Főreáliskola épületét. A Pétervárad kapu közvetlen szomszédságában pedig 1875. szeptember 22-én a budapesti Nemzeti Színház művészei Szigligeti Ede *Nőuralom* című darabjának előadásával avatták fel a Ferdinand Fellner és Hermann Helmer tervezte új Ferenc József Színházat, amelynek épülettömbjében a Városi Vigadó, a Koronaherceg szálloda és vendéglő is helyet kapott.

LAKATOS ISTVÁN

Liszt Ferenc¹

Liszt Ferenc – mint 12 éves csodagyerek – 1823 februárjában Aradon hangversenyzett. Apja hozta le Bécsből, ahol Karl Czerny növendéke volt. Valószínűleg azért jöttek Aradra, hogy pénzt szerezzenek egy tervezett párizsi útra.

Aradon az 1820-ban épült állandó jellegű kőszínházban mutatta be a művészetét. A város ugyan még gyéren lakott volt, de bécsi művészi körökben tudtak az állandó színházról, ismerték a város lakosainak zeneszeretétét. Érthető, hogy Liszt Ádám Aradra hozta fiát.

Az aradi bemutatkozás után, 1823. április 23-án Bécsben tartja első hangversenyét, melyen állítólag Beethoven is jelen volt. Ha ez igaz, úgy Beethoven ez alkalommal csókolta homlokán Lisztet elragadtatásában. A közönség tombolva ünnepelte az ifjú zongoristát. A sajtó dicsérőleg nyilatkozott játékáról és tehetségéről. A bécsi estély után Liszt Pestre utazik, ahol 1823. május 1-jén nyilvános hangversenyt játszott.

Liszt másodszer 1846-ban járt tájainkon, amikor Bukaresten és Iași-n keresztül Oroszországba utazott. Harmincöt esztendő volt, és művészete legteljesebb pompájában ragyogott. Úgy várta őt Bána, Erdély, Havasalföld és Moldova, ahogy fejedelmeket szokás ünnepelni. Mindenütt viharos lelkesedés kísérte útját, diadalkapukkal fogadták, hangversenyei után fáklyamenettel kísérték szállására.

Diadalútját Liszt 1846. november 1-jén, egy szerdai napon kezdte Temesváron. A Bánság fővárosa lelkes hangulatban készült fogadtatására. [...]

A hangversenyről dr. Feldinger Gottfried írt beszámolót a *Temesvarer Wochenblatt* hasábjain. Elmondja, hogy a közönség ragyogott a boldogságtól, mert a csodálatos *Lammermoori Lucia* fantáziájával kezdte műsorát. Példaként állítja Lisztnek ezt a szerzeményt minden zeneszerző elé, bár elismeri, hogy Kullak is írt egyet-mást ebben a műfajban. Nem képes azt a hatást leírni – mondja –, melyet Liszt utolérhetetlen művészete a hallgatóságra gyakorolt. A közönség minden műsorszám előtt és

után szűnni nem akaró ovációban részesítette a nagy művészt.

Mivel az első hangverseny iránt ilyen nagy volt az érdeklődés, Liszt második zongoraestre is vállalkozott: Temesvár legnagyobb befogadóképességű termében, a színházban tartja újabb hangversenyét november 4-én, szombaton. A műsort a következőképpen állította össze: Rossini *Tell Vilmos* – nyitány; Schubert *A pizstráng*; *Hexameron* Bellini *Puritánok* című operájának indulójára (A *Hexameron* egyes változatainak szerzői: S. Thalberg, J.P. Pixis, H. Herz, K. Czerny, Fr. Chopin. A mű bevezető részét és fináléját Liszt komponálta.); Chopin *Mazurka* és *Polonaise*; Liszt *Magyar dallamok* és *Rákóczi-induló*.

Lisztet tisztelői elhalmozták ajándékkal; kapott arany babérkoszorút, rengeteg virágcsokrot, költeményeket írtak hozzá, és a férfikar énekelt a tiszteletére. A hangverseny után mintegy ezer főnyi tömeg kísérte fáklyákkal a megyeházára, ahol Liszt ünnepi lakomán vett részt. Beszédet hangzottak el, melyekre Liszt szellemesen válaszolt.

Harmadszor közkívánatra jótékony célra játszott Temesváron, 1846. november 17-én, pénteken. E hangverseny műsorából a sajtó kiemeli Bellini *Alvajárójából* készített *Ábrándját* és Weber *Aufforderung zum Tanz* (Felhívás keringőre) című művét. A hangversenyen humoros előadásával a *Honderű* szerkesztője, Petrichevich Horváth Lázár is szerepelt, és Jáborszky Mihály, a dóm szőlőhegedűse. [...]

A *Temesvarer Wochenblatt* 1846 november havi első száma azt írja, hogy Temesvár udvariasságot tanulhatna Aradtól, ami Liszt fogadtatását illeti, mert Aradon nem csak diadalkapuvál, dalárdával és terített asztalokkal várták, hanem kivonult tiszteletére Orczifalváig az egyenruhás polgárőrség, és eléje vitték a díszpolgárrá választásáról szóló gyönyörű okmányt. Ironikusan jegyzi meg a tudósító, hogy elfelejtették térden állva, párnán átadni neki a város kulcsait, bár ez még megbocsájtható, de teljesen érthetetlen, hogy miért akartak a nagy „zongorahérosznak” a fejére virágcsokrot erőszakolni.

Liszt 1846. november 7-én Temesvárról Aradra ment, ahova mint a város díszpolgára érkezett. Új-aradon az ulánusok katonazenekara játszott tisztele-

tére, egy férfikar énekelt, a szállodai szobája alatt pedig egy cigányzenekar játszott népi dallamokat.

November 8-i és 10-i aradi hangversenyeit a Fehér kereszt szálló dísztermében tartotta. A temesvári műsorszámokat új darabokkal bővítette: Rossini *Tarantellájából* és Meyerbeer *Ördög Róbert* című operájából részleteket játszott saját átíratában.

Egy Heilinger-féle bécsi kalapácsos zongorán játszott. A hangszer régebben az aradi zenedében állott. Jelenleg az Állami Színház Múzeumában őrzik. A zongorán egy kis táblácskán a következő szöveg olvasható: „*Pe acest clavecin a concertat regele pianului Francisc Liszt la data de 8 și 10 noembrie 1846 orele 12.*” (Ezen a hangszeren játszott a zongora fejedelme, Liszt Ferenc 1846. november 8. és 10-én 12 órakor.)

Az aradi hangversenyek jövedelméből 550 forintot adott jótékony célra, és osztott szét a szegények között.

November 10-én, második hangversenye után, visszautazott Temesvárra, majd átkocsizott Lugosra, ahol november 15-én zongorázott. [...]

A Bánságból Liszt Szebenbe utazott. Zenészővel és fáklyamenettel kísérték a Római császárhoz címzett fogadóba. Hangversenyét november 20-án tartotta. A pódiumra két zongorát állítottak, mert Liszt olykor oly erővel vágott a billentyűk közé, hogy egyik-másik húr elszakadt. Ilyenkor a második zongorán folytatta a játékot.

Szebeni hangversenyével a bonyodalmak egész sorozatának a központjába került. Átböngészve Brassai Sámuel *Vasárnapi Újságját*, valamint a *Siebenbürger Bote* és az *Erdélyi Híradó* egykori számait, a „nagyszebeni botrány” így rajzolódik elénk: Lisztet Szebenben úgy körülvette a magyarság, hogy a szászok minden fáradaalma „szükségfelettivé” vált, a hangversenyre Liszt magyar nyelven nyomtatta a belépőjegyeket, műsorán sok magyaros szerzemény szerepelt, s a hangverseny végén ráadásul nem az *Erlköniget* játszotta, amit a szászok követeltek, hanem a *Rákóczi-indulót*. Erre a közönség egy része pisszegni, majd fütyölni kezdett. Liszt tehát megbukott Szebenben, a szászok kifütyölték!

A szebeni lapok erősen bíralták Liszt játékát. Egyik azt írta róla, hogy európai híre Szebenben hajótörést szenvedett, a másik csak annyit mondott játékaról: „nichts besonderes”, vagyis: nincs benne semmi különös. A szebeni tudósítások különösen Kolozsvárt nagyon fölzaklatták a kedélyeket. Az *Erdélyi Híradó* „Liszt és a Siebenbürger Bote” című tárcájában foglalozik a szebeni eseményekkel. A cikk szerzője elmondja: a baj abból származott, hogy Liszt a *Rákóczi-indulót* játszotta, majd így elmélkedik az eset fölött: „A Rákóczi-induló egy érdekes muzsikai hagyomány, s ennek nem meghallgatása senki lojalitását kétségbe nem hozza, sem a

tőle való iszonyodás alattvalói hűségét nem bizonyít!... Ugyan édes Collega (a Siebenbürger Botetól), nem tanácsosabb lett volna-é azon úri szerény, igazi nemes (gentleman) módból, mely ötet fejedelmi udvarokból akármilyen polgári házig mindenütt óhajtott kedves vendéggé teszi, példát venni... Ez-e a germán fajta kultúra iránti fogékonysága?” Az *Erdélyi Híradó* később még többször visszatér az ügyre, s végül „Lisztnek több tisztelője” aláírással a következő nyilatkozat lát hasábjain napvilágot: „Bizony, bizony mondom atyámfia, ha soha is eddig nem volt, most alapja lett a magyar gúnyszónak, mivel titeket illetni szoktak, mert ilyen bakot egy közel Európában nem lőttek, mint minden bölcsességtek mellett is ti!”

A szebeniek szerint Liszt Thalberghez nem is hasonlítható. Szebenben alig hallható kedvező véleményt játékaról, gúnyiratot is írtak Lisztről.

Nemsokára Liszt után egy Bohrer nevű kisaszszony játszotta a Bellini *Norma* című operája dallamaira szerzett *Liszt-fantáziát*. Liszt játékában nem tetszett a mű, de Sophie Bohrer kisasszonyt háromszor-négyszer kihívták és nagyon megtapsolták... A zenekritikát így zárják: „Szánunk kell önöket, ha hiszik, ... hogy az a fütyöntés beárnyékolni képes a nagy művész fényes dicsőségsillagát!”

A szebeni eseményeket Brassai Sámuel se hagyja szó nélkül, őt is felháborítják a Szebenben törtétek. Lapjában, a kolozsvári *Vasárnapi Újságban* a következőket írja: „...ha szája nem beszél is magyarul, beszél ám művészi tíz ujjá. És ez ujjak magyar beszéde nem tetszett a szebeni *Botenak*, midőn Liszt a Szebenben sereglett magyarok kívánatára Rákóczit játssza, nem a szászoktól kívánt német *Erlköniget*.”

Hetekkel érkezése előtt izgatott hangon tárgyalják a helyi lapok, vajon jön-e Liszt Kolozsvárra. Az *Erdélyi Híradó* a „Hírfüzér” rovatban jelzi, hogy Liszt Temesvárra és Aradra megy, csak december elején, mikor „országgyűlésünk beálland”, fogja Kolozsvárt meglátogatni.

Brassai a *Vasárnapi Újságban* már 1846. május 24-én jelenti, hogy Liszt Pesten hat estélyt ad, és hozzáteszi: „Bár hozzánk is beszólna, mert áldozó hazafiakra nagy a szükségünk.”

Egész modern újságírói teljesítményre vall az *Erdélyi Híradó* 1846. november 15-i közleménye: Liszt utazási terveit nyomozza a lap munkatársa. A kolozsvári postahivatalban érdeklődik, s kideríti, hogy Liszt titkára utasítást adott: a művész címére érkező leveleket továbbítsák Szebenbe, mert a „zongorahős oda szándékszik mielőbb átjönni”. A lap szomorúan teszi hozzá: „Liszt Szebenbe! Ily közel Kolozsvárhoz! És mi később élvezhessük a mennyei gyönyört a szebenieknél, vagy talán soha? Mert hiszen Liszt a hírlapok szerint Bukarestbe szándékozik. És ha útját egyenesbe véve minket kikerülne? De nem! Ez nem lehet!

Liszt Szebenből 1846. november 23-án indul és 24-án érkezik Kolozsvárra. Első hangversenyét 26-án, csütörtökön este 7-kor tartotta a Vigadó táncteremben, a Redutban. A teremben mintegy ötszáz főnyi hallgatóság fért el, a jegyeket 1 – 3 pengő forintért árulták, s mind elkeltek előre. A közönség jóval a koncert megkezdése előtt elfoglalta helyét a teremben. Liszt zajos éljenzés között lépett a dobogóra.

A hangverseny műsora a következő volt: *Andante a Lucia di Lammermoor* című dalkötetéből; *Ábrány a Normából*; *Ave Maria*; *Éger Király*; *Hexamerom*; *Magyar dalok* (Mélodies hongroises).

A jegyeket a híres Tilsch János könyvkereskedésben árulták.

A hangversenyről, röviden, de elragadtatással írt a helyi sajtó. „Mit hallottunk és éreztünk, miért leírni akarni... – írja a kolozsvári *Kelet* – ezt ember tehetni nem fogja. Legyen elég, miszerint az egész közönség tetszése, öröme és meglegedése az elragadtatásig magasztos, élénk és ihletett volt mindvégig.”

Brassai Sámuel a *Vasárnapi Újságban* csak ennyit ír Lisztről: „Nálunk a zongora bájos hatalmú királya... Liszt Ferenc olyan sokat képes feledtetni velünk a rideg jelenből s viszont oly sokat támaszt fel emlékeink sírjából. Csak az a hujja, hogy kurucok legyünk, midőn hatalmas Rákóczián elandalgunk.”

Az első hangverseny után a Kolozsvári Házi Zenekör, a későbbi Zenetársaság őse látta vendégül Lisztet, s tiszteletbeli tagsági oklevéllel lepte meg. Hazamenet, az utcát, ahol kocsjaja elvonult, hatvan fáklyával világította meg.

Liszt Ferenc második nyilvános szereplésére 1846. november 29-én, vasárnap este hétkor kerül sor ugyancsak a városi Vigadó termében. Az „előforduló darabok jegyzékét” így adja meg a korabeli műsor: *Hunyadi László nyitánya*; *Ábrány a Don Juanból* vett gondolatokra; *Tarantella* Rossini után; Chopin *Mazurkája*; Lengyel (azaz polonéz) a *Puritani-ból*; *Teleki-induló*.”

A harmadik hangversenyt december 3-án „közcélokra” adta a Farkas utcai színházban a következő műsorról: *Nyitány a Tell Vilmos daljátékából*; *La truite* (Pisztráng) Schuberttől; *Ábrány az Alvajáró* című daljátékából vett témákra. Ezután szünetet jelzett a műsor, majd így folytatta: *Serenada* Schuberttől; *Magyarok* (Mélodies hongroises); *Felszólítás táncra* (Invitation a la Valse) Weber Maria Károlytól.

Egyik lap az estély előtt azt írta: „Hál’ Istennek, hogy inkább helyet és bémeneti jegyet, mint közönséget kell kívánnunk.”

Az eseményekről az *Erdélyi Híradó* így számol be: „Kolozsvárnak ilyen élvezetes östéi nagy idők óta nem voltak s hihetően nem is lesznek. Amint megjelent, jókedv és mosoly ült minden arcon, taps és éljen viharozza át a termet. Minden szám után kétszer-háromszor visszatapsolják...”

A hangverseny után 150 fáklyás ifjú és több magas állású főtisztviselő a Rákóczi-induló hangjai

mellett kísérte szállására. Az ifjúság a fáklyákat maglyába rakta és úgy égette tovább.

A bevételből Liszt 700 forintot osztott szét közcélra: a Conservatorium, a külső monostori szegények háza, a kisdedővő 200-200, a dolgozóház 50, a kolozsvári szegények pénztára 50 forintot kapott.

Liszt 1846. december 5-én meglátogatta a Conservatoriumot, ahol a tanárok és növendékek hangversenyt adtak a tiszteletére, melynek keretében Beethoven-műveket interpretáltak.

Negyedik és egyben búcsúhangversenyét Liszt 1846. december 6-án adta a Nemzeti Színházban a következő műsorról: *Ábrány Ördög Róbertből* vett gondolatokra; Egressy Béni *magyar dalai*; *Don Sebastian halottas indulója*; *Tarantelle a Portici némából*; *Beethoven-szonáta*; *Rögtönzött ábrány* a közönség által adandó témára.”

Ez utóbbi számmal kapcsolatosan ez olvasható a nyomtatott műsoron: „A témákat szíveskedjenek a hangverseny estéjén a színházba bémenetkor beadni az illető javaslok.”

A hangverseny után mintegy 300 fáklyás kísérte Lisztet lakására. Tisztelgő versekkel búcsúztatták.

1846. december 8-án reggel 9-kor távozott a városból Nagyenyedre, több mágnás kíséretében, ahol ugyanaznap este a városi étteremben jászik.

Liszt 1846/47. évi romániai körútjáról sokat írtak. A nyomtatásban megjelent tanulmányok, cikkek mind az egykori sajtó alapján készültek, de a hírlapok adatainak pontosságában és anyagának hitelességében kételkednünk kell, és azokat csak bizonyos fenntartással fogadhatjuk el. A polgári sajtónak, különösen a művészi eseményekkel kapcsolatosan, sajátos, szórakoztató, csevegő hangja volt, és tudományos hitelében nem nagyon bízhatunk. A zenei cikkeket írók nem sokat értettek a muzsikához, ezért az egykori sajtó közleményeiből nem alkothatunk magunknak megbízható képet Liszt romániai hangversenyeiről és általában az itt eltöltött idejéről.

A hiteles kép kialakításához szükségesek az egykori magánlevelekben fellelhető megjegyzések és utalások, különösen ha megbízható jellemű kortársaktól valók. Ez irányban igen lényegesek azok a levelek, melyek a Román Szocialista Köztársaság Tudományos Akadémiája kolozsvári fiókja Pákei-leveltárában (missilis) fekszenek.

Pákei Lajos forgalmazó és „valóságos titoknok” volt a kolozsvári főkörmányszék mellett. A levelet hűgának, kövendi Gaál Miklósné, született Pákei Krisztinának, a küküllői alispán nejének írta.

Az egyik levelet Kolozsvárról keltezte írója 1846. november 28-án. Két nappal az első hangverseny után íródott, mikor bennyomásai még élénkek voltak. Szövege így hangzik:

„Édes kedves Titim!

Tegnap előtt a „Zongora Királya” Concertében valék Trézsvivel (Pákei Lajos feleségét Trézsinek hívták, L.I.), nem tudom, mit írok róla, hogy kifejezhessem azon művészi tökélyt mire Liszt a zongorát vitte. Sajnálom, de nagyon sajnálom, hogy maga részt nem vehetett bármi drágán is a felséges estvéből. A Redut tömve volt válogatot (sic!) úri néppel és minden ember elnémitva a nagyszerű bűvös hangoktól, – nekem még most is (sic!) fülemben csengenek azok, s (ha) volna módod holnap sem maradnék el, s száz meg százszor ismét meghallgatnám, s mind csak ötet hallgatnám (sic!), pedig nem vagyok mű- csak hangértő, vagyis halló, hát még a hangzsenik mit mondanak hozzá! – Liszt erősen nagy becsületben van a nagyvilág előtt, egymást érik az Uraságoknál az ebédek, estvélyek, mulatságok, G. Bethlen Józsefné is adott fényes estvélyt s szerencsés azon hölgy, ki Liszttel (sic!) bár két szót szólhat; főleg G. Telekiék, Bethlenék, Mikesék járnak utánna (sic!) s csaknem tenyerükön hordozzák, amiért ő is mint hallom, itt erősen szereti, s meg lehet mulat továbbis (sic!)...”

Ugyancsak Liszttel foglalkozik Pákei Lajos másik Kolozsvárról keltezett levele (1846. december 4.), melyet Krisztina nővéréhez írt. Liszt 1846. december 20-ról keltezettben találkozunk utoljára Liszt nevével. Krisztina nővérének többek között ezeket írja:

„... Luis máig nem ocsúdott ki (nem tért magához, L.I.) a nagy örömtől (sic!): hogy Liszt nála (sic!) volt...” A boldog „Luis”, akit Liszt meglátogatott, valószínűleg Malom Lujza volt, a híres kolozsvári író, akiről tudjuk, hogy Liszt Ferenc felkereste, és tiszteltgett nála.

Kolozsváron Liszt egy *Magyar ábrándot* írt.

Ennek történetét Teleki Sándor évtizedekkel később a kolozsvári *Hölgyfutár* 1877 februári számában beszélte el.

Kolozsvári tartózkodása idején Liszt jó cigányzenét szeretett volna hallani, tudni akarta, ki a legjobb népzeneész. Telki Sándor a debreceni Boka Károlyt és a máramaroszigeti Pócsi Lászlót dicsérte. A kolozsváriak – úgymond – már kottából játszanak, és olyannal szeretne muzsikáltatni Liszt Ferencnek, aki „vadon húzza”.

Teleki megbízásából Haray Viktor író székéren Szigetre ment, hogy Pócsi bandáját elhozza Kolozsvárra. Mikor a népi zenekar megérkezett, Teleki nagy estélyt rendezett Monostor úti házában. A zenekar egész éjjel az akkor divatos, úgynevezett „Koltóit” játszotta, melynek ez volt a szövege:

Gróf Teleki Jankó, Jankó, Jankó,
Elfogyott a bankó, bankó, bankó,
Gróf Teleki Gergely, Gergely, Gergely,
Eredj haza nyergelj, nyergelj, nyergelj!

Liszt ezt a nótát dolgozza fel első ábrándjának utolsó részében. „Lisztnak szemei kigyulladtak, uj-

jaival pattogatott s bekiáltott a nótába – írja Teleki Sándor –, mi pedig aprózni kezdtünk s hajtottuk reggelig. A nagy mester zongorája mellé ült, apróztuk s ameddig mi hajtottuk, ő megírta az első ábrándját.” Ezt a jelenetet Gyalui Farkas idézi Teleki Sándorról írt *Az ezredes* című regényében.

A történet hitelességét igazolja Liszt Ferenc Teleki Sándorhoz intézett francia nyelvű levele (1877. február 10.), melyben köszönetet mond a *Hölgyfutárban* megjelent visszaemlékezésért. A levél magyar fordításban így hangzik:

„Kedves barátom!

Ön pompásan illusztrálta a mai magyar rapszodiánkat. A február 1-jei *Hölgyfutárban* közölt elbeszéléssel különös örömet szerzett, de szívemből köszönöm Önnek ezt a rendkívüli megható megemlékezést.

Haray Viktor él-e még? És Pócsi Laci vagdalkozik-e még vonójával? És Önt, kedves barátom, mikor láthatom viszont Budapesten? Én március 10-ig maradok itt, sok apró nyomorúságtól és fáradságtól végtelenségig megöregedve.

Nagyon szeretném, ha huszadik és egyben utolsó rapszodiámat Önnel írhatnám meg Koltón, főként pedig ha zavartalanul felújíthatnám Önrel régi meleg barátságomat.

Budapest, 1877. február 10-én.

Liszt F”

A levél eredetije a nagybányai múzeumban fekszik a kéziratgyűjteményben 706-os szám alatt.

Liszt az enyedi hangverseny után Bukarest felé vette útját. Elkísérte bizalmas barátja, Teleki Sándor is. Velük ment még Bethlen Gábor, Haray Viktor és Liszt magántitkára, Belloni Kajetán. Négy kocsiuk mindenike előtt nyolc ló ügetett, és a hosszú úton órák hosszat tarokkoztak. Lisztet ez a kártyajáték kitűnően szórakoztatta. Útjuk Szebenben és a Vöröstoronyi-szoroson át Bukarestig nyolc napig tartott.

1847. január 4-én Iasi-ból Seidlitz Györgyhöz írott levelében azt mondja, hogy e hangverseny körútja élete legszebb emlékei közé tartozik.

Liszt Bukarestben Mihail Dimitrie Ghicánál lakott, aki Dora d’Istria író nő atyja volt.

A román fővárosban egész sor íróval kerül kapcsolatba. Ekkor ismerkedik meg Cesar Biliackal, C. A. Rossettivel, Ioan Catinával, akik mindannyian a kor haladó írói voltak. Találkozott Szathmáry Papp Károly neves festővel, akit még Olaszországban ismert, ahol Flórencben voltak egy időben.

Bukarestben Lisztnak három hangversenye volt. Az elsőt december 21-én adta a Momolo-teremben az alábbi műsossal: *Andante* Donizetti *Lucia di Lammermoor* című operájából; *Norma* – *fantázia* Bellini operájának témáira; *Hexamerom* - *változatok*; Rossini *Tarantella*; Chopin *Mazurka*; K. M. Weber *Felhívás keringőre és Magyar dalok*.

C. Boliac beszámolójából, melyet a *Curierul românba* írt, tudjuk, hogy a román főváros mintegy 300 előkelősége jelent meg a hangversenyen, mert csak ennyien voltak, akik a 2 aranyban megállapított belépőjegy árát meg tudták és hajlandók voltak megfizetni.

A második hangversenyt is a Momolóban adta Liszt, december 23-án. Ezen osztották szét a hallgatóság körében azt a költeményt, melyet Iancu Văcărescu írt Liszt tiszteletére.

Harmadszor és utoljára Liszt Bukarestben december 31-én játszott G. D. Bibescu meghívására, annak palotájában, mint az a *Vestitorul românescben* olvasható. Ez alkalommal két román dallamra rögtönzött változatokkal kápráztatta el a meghívott vendégeket.

Innen Liszt Focșani-on át Iași-ba kocsizott, ahová 1847. január 1-jén érkezett meg. Alecu Balș palotájában játszott először január 5-én egy párizsi gyártmányú Erard zongorán. Második hangversenyét 1847. január 8-án tartotta Iași-ban, de nem ismert az, hogy melyik teremben. Viszont harmadik estéjét január 11-én az Új Színházban (Teatrul Nou) rendezték jótékony célra.

Az Új Színházat néhány héttel előbb adták át a közönségnek, mint az *Albina Româneasca* című újságban olvasható. A színház zenekara Iosif Herfner iasi-i zeneszerző nemzeti stílusú nyitányát, valamint Alexandru Flechtenmacher *Moldova* című alkotását adta elő. Az utóbbi zenekari munka moldovai dallamok felhasználásával készült, s azt a közönség kérésére meg kellett ismételni.

Liszt ezen búcsúestéjén saját változatait adta elő, melyeket moldvai hórára és a Flechtenmachernyitány dallamainak felhasználásával rögtönzött. A iasi-iak Liszt fellépésének emlékére bronzérmeket verettek, és a város neves költői, Gheorghe Asachi és D. Gusti költeményeket írtak hozzá.

A cigányzenéről 1859-ben megjelent könyvében (Des Bohemians et de leurs musique en Hongrie) Liszt említést tesz arról, hogy Bukarestben és Iași-ban több népi zenekart meghallgatott. E népdalok szépsége megragadta. Az akkor leírt dallamok kézírata ma is megtalálható a weimari Liszt-múzeumban. Valószínűleg Iași-ban találkozott Barbu Lăutaruval (1780–1858), a neves román népzenezzsel.

Az 1846/47. évi turnéja alatt hallott népi dallamok hatására keletkezett Liszt román rapszódiaja, melyre Bartók Béla hívta fel Octavian Beu figyelmét. Idézünk ezzel kapcsolatba néhány sort a Budapestről 1930. november 5-én keltezett Bartók-levelel, melyet Beuhoz írt: „Ich weiss nicht, ob Sie es wissen, dass Liszt eine bisher unveröffentlichte Rapsodie mit wahrscheinlich rumänischen Themen hat, sie befindet sich im Weimarer Liszt-Museum in einem sogenannten „Sammelbande...“ (Nem tudom, tud-e Ön arról, hogy Lisztnek van egy eddig kiadatlan rapszódiaja, melyben valószínűleg román témák vannak: a weimari Liszt-múzeumban

található, egy úgynevezett „Gyűjteményes kötet”-ben (colligatumban)...” Beu Weimarban megtalálta Liszt rapszódiajának egy Joachim Raff zeneszerző által készített másolatát, majd előkerült a bécsi Gesellschaft der Musikfreunde könyvtárában elfekvő eredeti kézirat is. Ezek felhasználásával jelentette meg Octavian Beu 1936-ban nyomtatásban a *Román rapszodiát* a bécsi Universal Edition-nál. E zeneművet az ötvenes években Moszkvában is kiadták.

Liszt Ferenc 1879-ben járt harmadszor és utoljára Romániában.² Eredetileg a nőegylet által Kolozsvárt tervezett hangversenyen Zichy Géza játszott volna, de úgy látszik, szóba került Liszt leutazása is. A lapok már hetekkel előbb írtak arról, hogy Zichyvel Liszt is lejön Kolozsvárra. Tíz nappal az estély előtt elkaptok minden jegyet. A vidékiek táviratilag biztosítottak helyet maguknak a hangversenyre. Vendégek érkeztek Nagyszebenből, Marosvásárhelyről, Désről, Szamosújvárról, Tordáról, Bánfihunyadról, Enyedről és Gyulafehérvárról. A kolozsvári *Magyar Polgár* „Jónás” aláírással tárcát közöl, melyből a következő sorokat idézzük:

„Ma senki sem akart üzletet csinálni a művészet rovására. A legönzőbb ember, még az uzsorás is élvezni akart!”

Mindenki látni akarta Lisztet, a nagy mestert, azt a férfiút, akit az öt világrészen senki sem tudott felülmúlni és senki sem tudott megközelíteni.

Napokkal Liszt érkezése előtt a lapok közölték a fogadtatás tervezetének részleteit. A mester megérkezéséről és fogadtatásáról a *Kelet* című újság így számol be: „Liszt Ferenc és Zichy Géza 1879. március 10-én délután vonaton érkeztek Kolozsvárra. A fogadtatás nagyon népes volt, méltó hozzánk és a maestróhoz. Városunk összes zene- és dalegyletei, valamint a színház tagjai saját lobogóik alatt már délután 1/2 2-kor gyülekeztek a városházánál. A menet a főispán vezetése alatt vonult ki a vasútállomáshoz, ahol már nagy tömeg csoportosult. Az indóházhoz vezető utakat elöntötte a közönség. A pályaudvaron szép és nagy női koszorú, dalegyletek és a város tekintélyei várták a vonatot. Harsány éljen-kiáltás tört ki, mikor a vonat befutott és Lisztet a várakozók megpillantották. Eszterházy Kálmán főispán lépett ekkor Liszt elé, őt követték Teleki Sándor, Liszt barátja, majd a dalegyletek elnökei és Eszterházy Kálmán mondott üdvözlő beszédet, melyre Liszt válaszolt, megköszönve a szép fogadtatását. Ezután Liszt kocsira ült és Belmonostor utcai (ma Str. 30 Decembrie 1.) szállására hajtatott.”

Még aznap délután Liszt Ferenc Teleki Sándor és Eszterházy Kálmán kíséretében megtekintette a várost, és sétát tett a főtéren. Egész tömeg szemlélte és követte őket. Azt írja a lap: „A zongorakirályt hosszan leomló fehér, ősz haja és kifejező arcéle folytán azonnal megismerte mindenki. A művész

sokkal erőteljesebbnek, egészségesebbnek, teste-
sebbnek néz ki, mint fényképről lehetne következ-
tetni. Hatvannyolc évvel is egész fiatalosan rugal-
mas a teste.”

Ellátogattak a Bánffy-palotába, ahol tiszteleg-
tek, majd elmentek Simon Elek polgármesterhez,
aki látogatásukat még aznap viszonzta.

Liszt Kolozsvárra érkezésének napján volt a
színházban Helvey Laura színésznő utolsó fellépte
Freitag *Valentine* című darabjában. A színházat
zsúfolásig megtöltötte a közönség. Liszt Zichy
Géza és Teleki Sándor társaságában megjelent az
előadáson, és egyik középső páholyból nézte végig
a darabot. A közönség Lisztet felismerte, és hatal-
mas éljenzés tört ki. A színielőadás után a színház-
ban az árvaház választmánya közvacsorát rende-
zett. Liszt társaságával rövid időre azon is megje-
lent, és boldog volt a pincéernő, aki a mestert kiszol-
gálhatta. Még ugyanaznap este szerenádok adtak
Liszt Ferenc tiszteletére. A színielőadás után a kö-
zönség a Belmonostor utcába ment Liszt szállása
elé, a Teleki Sándor házához, ott elfoglalta az egész
utcát és a főtér odarúgó részét. Másik tömeg a vá-
rosháztól indult Lisztnek szerenádok adni. Pong-
rácz Lajos cigányzenekara a *Rákóczi-indulót* játszo-
ta, és a hatalmas tömeg 70-80 lampionnal méltó-
ságteljesen vonult éljenzés közben a vendégek la-
kására. A menet két oldalán a tűzoltók vitték a pet-
róleum-fáklyákat. Liszt kijött a ház erkélyére, mire
az éljenzés újult erővel kitört. Míg a 120 tagú ének-
kar elhelyezkedett, a dal- és zeneegylet elnökeiből
alakult küldöttség felment az ünnepelthez, szóval
óhajtván tolmácsolni az elismerést és tiszteletet.

A hangversenyen megjelent Kolozsvár és Er-
dély értelmisége. A *Magyar Polgár* című napilap be-
számolója szerint, mióta a Redoute terme fennáll,
sohasem látott fényesebb, elegánsabb közönséget
együtt. Az emberek halkán, csendesen húzódtak
helyükre, mint az a templomban szokásos. Öt óra-
kor megjelent a közönség soraiban Liszt Ferenc
Teleki Sándor kíséretében. A közönség megéljenz-
te Lisztet, aki mélyen meghajtotta magát. A terem-
ben fele sem fért el azoknak, akik be akartak jutni a
hangversenyre.

A műsort a kolozsvári Nagy Gábor – Vajda Emil
– Szita Sándor – Dobokay Kálmán-együttes nyitot-
ta meg egy *Volkman-vonósnegyessel*, majd arisztok-
rata műkedvelők énekeltek *Mendelssohn-kettősöket*.
Ezután Zichy Géza, a félkarú zongoraművész lé-
pett dobogóra, és eljátszotta saját *Esz-dúr tanulmá-
nyát*, egy *Beethoven-művet* Liszt átíratában, végül
Magyar-változatokat egy népdalra. Utóbbinak olyan
sikere volt, hogy a műsort meg kellett toldania a
Faust-ábránddal. Zichy zongorajátékánál azt kérdez-
ték, hány ujjá lehet a zongorista bal kezének.

Minthogy egyik ujjá megsérült és még délelőtt
be volt kötve, négy ujjal kellett nehéz műsorát vé-
gigéjtsania. Liszt odaadó figyelemmel hallgatta
Zichy játékát, és egész lényén látszott, hogy szívből

tapsol kedvencének, barátjának, a rendkívüli tehet-
ségnek. A műsor következő számaként Ferenczi
Zoltán tanárjelölt, az Egyetemi Könyvtár későbbi
tudós igazgatója szavalta Arany János *Hírdetés*
című költeményét. Egyik műkedvelő arisztokrata
hölgy elénekelt Franz Róbert *Ősszel* című dalát és
Beethoven *Vezeklését*. A műsor szerint Zichy Géza-
nak kellett volna befejeznie a hangversenyt Schu-
bert *Erlkönigjének* balkezes átíratával, de megjelent
a dobogón Eszterházy Kálmán főispán, és bejelen-
tette, hogy Zichy hirtelen betegsége következtében
a hangversenyt Liszt fogja befejezni. A közönség
óriási éljenzésben és tapsban tört ki, melyet a mel-
lékteremből közeledő Liszt megjelenése még foko-
zott. Liszt a dobogóra lépett. A közönség felállva
üdvözölte a nagy mestert, ki többször mélyen meg-
hajolt. A Bösendorfer mellé ült és a terem elcsende-
sedett. És Liszt játszott! Előadta Schubert *Diver-
tissement a la hongroise* című darabját és *Változatait*
egy *Schubert-indulóra*. A hangversenyen jelen volt
Bösendorfer is, a bécsi zongoragyáros, aki Liszttel
jött le Kolozsvárra, és több hangszerét hozta magá-
val eladásra.

Másnap – 1879. március 12-én – a Nemzeti Szín-
házban Zichy kétfelvonásos vígjátéka, a *Phrenológ*
került színre telt ház előtt. Az előadáson megjelent
Liszt Zichyvel, és élénken tapsolták a színészeket.
A színielőadás után Bánffy Albert Liszt és Zichy
tiszteletére estélyt adott főtéri palotájában. Felvitet-
ték Bánffyk a Bösendorfer által Kolozsvárra ho-
zott egyik zongorát is, hátha Lisztnek kedve kere-
kedik egy kis muzsikához.

A nagy estélyről a kolozsvári főúri társaságból
csak a betegek és mély gyászt viselők hiányoztak.
Mintegy nyolcvanötén voltak jelen.

Vacsora után Liszt a kártyaasztalhoz ült, miköz-
ben Zichy Géza eljátszott két művet, egy műkedvelő
pedig magyar dalokat énekelt.

A szomszéd szobából váratlanul előlépett Liszt, és
kérte Zichyt, engedné meg, hogy utána ő zongoráz-
hasson. Leírhatatlan volt a jelenlevők öröme annak
látán, hogy Liszt felszólítás nélkül zongorázni fog.

A kolozsvári Liszt-ünnepségek csúcspontját az a
hangverseny jelentette, melyet Liszt és Zichy köz-
reműködésével a Farkas utcai kőszínházban ren-
deztek a szegedi árvízkárosultak javára. A hang-
versenyt a *Kelet* szerint március 14-én, míg a *Ma-
gyar Polgár* szerint március 15-én, szombaton tar-
tották meg. Az előadásra kerülő művek a követke-
zők voltak:

Nagy Symphonia (C dúr) Schuberttől,

Férfikar Előadva a dalegyletek által,

Szent Erzsébet legendájának 3-ik száma. Orató-
rium szövege Roquette Ottótól, zenéje Liszt Ferenc-
től. Személyek: Lajos őrgróf – Vályi Gábor úr,
Erzsébet neje – Prohatszki A. k. a.,

a) Keresztes vitézek kara, b) Lajos őrgróf recita-
tívója, c) Lajos búcsúja Erzsébettől, d) A keresztes
vitézek kara és induló dala,

4. *Legenda Wieniawskitól, Boszorkánytánc* Paganini-től, hegedűn Blau Gyula,

5. Zichy Géza zongorajátéka,

6. *Liszt Ferenchez*, írta Zichy Géza Kolozsvárt, szavalja Hunyadi Margit,

7. *Rákóczi* (symphoniai átírat) Liszt Ferentől, zongorán 3 kézre előadják: Liszt Ferenc és Zichy Géza.

Mióta a kőszínház a kolozsvári Farkas utcában felépült, nem sokszor látott olyan hatalmas közönséget falai között, mint a szegedi árvízkárosultak javára, Liszt és Zichy közreműködésével rendezett hangversenyen. Az egykori sajtó ezerre becsülte a megjelentek számát, ami nagy szó volt abban az időben Kolozsváron! Olyan viharos tapsot és éljenzést még nem hallott ez a színház, mint amilyen elhangzott, mikor Liszt Zichyvel egyik középpályahelyen megjelent. Az ősz mester könnyek között mosolygó arccal hajlongott páholyában és köszönte meg a közönség ünneplését.

A sajtó általában azon a véleményen van, hogy vakmerő tiszteletlenség lenne még csak szólani is a műsor többi számáról akkor, mikor Liszt művét játszották. A *Schubert-szimfónia* zárótételét a zenekonzervatórium, a színház és katonaság egyesített zenekara adta elő. A férfikar, mely a kolozsvári egyesített dalkarokból állott, Liszt *Harcos* imáját énekelte.

A műsoron levő számok után annyira ünnepelelték Lisztet és Zichyt, hogy önálló számokat kellett játszaniuk. Zichynek is hatalmas sikere volt. Háromszor kellett a zongorához ülnie. Saját szerzette változatokat játszott népdalokra.

Zichy Géza mesteréhez, Liszt Ferenchez írt költeményét Hunyadi Margit szavalta el. A vers csak később jelenhetett meg a *Keletben*, mert először meg kellett várni, hogy a pesti *Koszorúban* közöljék, mert az első közlés jogát oda ígérte.

Az izgalommal várt nagyjelentőségű hangversenynek szomorú részlete is volt. A műsoron szereplő Liszt-műnek, a *Szent Erzsébet legendájának* előadása botrányba fulladt. Az akkori újságírás becsületességére és őszinte hangjára jellemző, hogy ezt feltárta.

A *Kelet* nevek említése nélkül, meglehetősen tapintattal így ír az oratórium bemutatott részleteiről: „Nem akarunk az ünnepies hangulat utóhangjaiba keserűséget vegyíteni. Liszt és Zichy Géza látogatása olyan esemény az erdélyi részek egykori fővárosában, melyre elismeréssel gondolhatunk vissza, elismeréssel azok iránt, kik azt Zichy meghívásával létrehozták. Azonban az oratórium tegnapi előadása olyan készültséget árult el, olyan – mondjuk ki nyíltan – botrányos gyengén folyt le, hogy valóban alkalmas arra, hogy tönkretegyje Kolozsvár renoméját nagynevű vendégeink előtt, akik bizony száznál is több fogalmat szerezhetek maguknak Kolozsvár zenei viszonyairól. Valóban megbocsájtathatatlant bűnt követett el karnagy úr, hogy

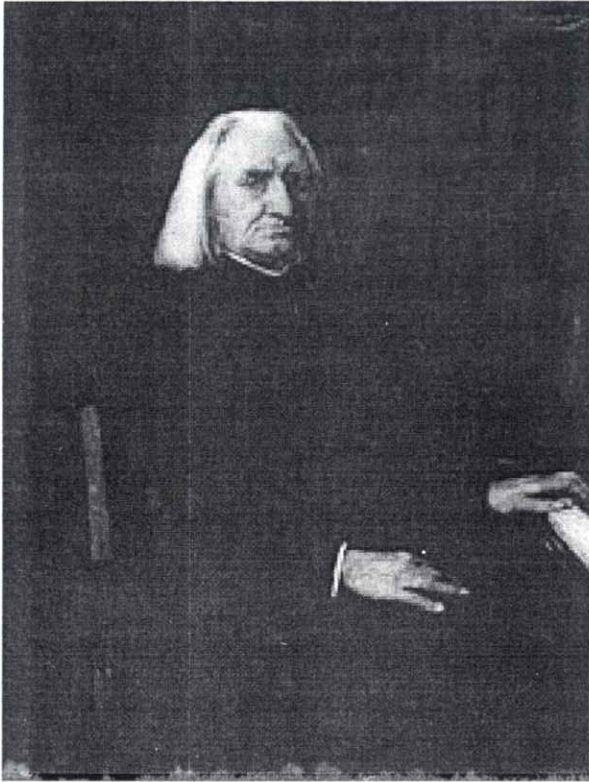
szakértő létére olyan szégyennek tette ki Kolozsvár műértő közönségét éppen Liszt és Zichy előtt akkor, midőn olyan készültséggel is megengedte, hogy előadassék az oratórium. És csupán a vendégeink iránti tekintet bírta rá a közönséget, hogy tüntetőleg vissza ne utasítsa az arculütést, melyet Jákoby úr reputációkra mért. Minden más alkalommal kíméletesebben szóltunk volna ilyen esetről, csak most nem; Liszt nem érdemelte, hogy szíves előzékenységgel, mellyel idejött és játszott nekünk, akként háláljuk meg, hogy csúffá tegyünk előtte legkedvencebb kompozíciói egyikét...” A cikk végén azt írja a krónikás: „Még csak annyit akarunk megjegyezni, hogy a mester nem kevesebb izgalommal hallgatta végig a program e számát, mint a közönség...”

A történetekhez Brassai Sámuel is hozzászólt a maga bölcs és humoros módján a *Magyar Polgárban*, *Apróságok a nagy napokról* című karcolatában. A cikket „C-s”-vel jegyezte, de az írás hangjából, stílusából akkor is félreismerhetetlenül megállapíthatnák, hogy Brassai írta, ha nem tudnók, hogy a nagy tudós gyakran bújt a Canus álnév mögé. Ezt az álnevet azért választotta, mert haja már fiatal korában őszülni kezdett.

A nagy Liszt-hangversenyekről ilyeneket olvashattunk az egykori sajtóban: „Játszottak, játszottak, úgy, ahogy azt ember nem képzelheti, ész nem gondolhatja, képzelet nem sejtethi. Profanálás lenne, ha csak meg is kísérelnők szavakkal ecsetelni azt a játékot. Ide igazán illik az, hogy hallani kell azt a határtalan művészetet s akkor is csak élvezni, csodálni, rajongani, frenezisbe jönni tudunk anélkül, hogy tulajdonképpen kibeszélhetnők, megmagyarázhatnók azt a kibeszélhetetlen, megmagyarázhatatlan valamit, amit egy félszázad óta Liszt művészetének nevez a civilizált világ osztatlan rajongó bámulata...”

A közönség azonban kifogásolja, hogy a helybéli lapok keveset foglalkoznak Liszt művészetével. Brassai erre így felelt: „Liszt játéka olyan valami, melyről senkinek joga sincs ismertetést írni, senkinek nincs merészsége azt boncolgatni... A jó öreg Homerus is, mikor Helénának a szépségéről kellett volna írni, egyszerűen csakis azt a hatást vázolta, mit Heléna szépsége a trójaiakon művelt. A sajtó pedig most Homert utánozta... Elég lett volna, ha csak annyit írnak: *És Liszt játszott*. Liszt játékát ötven év óta ismeri a világ. Kolozsvár hálás lehet a sorsnak, hogy egy hétig hangversenyek tekintetében nagyobb volt bármelyik világvárosnál.”

Brassai, aki akkoriban egyike volt a város legképzettebb zeneismerőinek, és aki szakszerűen tudott kritikákat írni, a csúfos oratóriumbotrányval kapcsolatosan néhány bizalmas természetű részletre világít rá. Azt írja, hogy „Az ő eszményi Szent Erzsébetét Kolozsváron keresztre feszítették, kőpadra vonták és neki e kínszenvedést végig kellett

Liszt Ferenc - Munkácsy Mihály festménye (1886)

nézni és a halálhörgéseket végig kellett hallgatnia, mégpedig kétszer, egyszer a főpróbán, másodsor az előadáson.”

A főpróbán Liszt jókedvű és humoros volt, még meg is dicsérte a zenekar összjátékát. Úgy látszik, a maga világfias modorában megértéssel, könnyedén fogta fel művének ezt a vidéki bemutatóját. Az ének- kar egyik tévedését helyreigazította. A kar ugyanis a mű egyik részénél D-dúr helyett d-moll-ban énekelt. Liszt megállást intett és ezeket mondta: „Uraim! Én úgy gondolnám, talán jobban venné ki magát ez az akkord dúr-ban. Próbálják meg így! – mit mehr Auflösung!” – magyarul: több feloldással!”

Brassaitól tudjuk meg különben azt is, hogy Szent Erzsébet szolamát Blau Gyula úr énekelte végig – mégpedig hegedűn. Brassai szellemes modorában megjegyzi, hogy legközelebb a *Traviata* haldoklási jelenetében jó érces fúvóhangszer fog énekelni, a *Tannhauser-nyitány*-ban a kürtök, puzonok és bombardonok csak színleg fognak szerepelni, helyettük Nagy Gábor vonósnégyese fog hangfogókkal muzsikálni, a zenekar nagydobosa a pikoló szőlamból, az első hegedűsök a nagybögösök hangjegyekből fognak játszani. Szigligetiné szerepet fog cserélni Jákoby karmesterrel, vagyis előbbi fog dirigálni és utóbbi énekelni. Meg kell jegyeznünk, hogy Szigligetiné igen kardos menyecske hírében állott, aki folyton dirigálta és egzecírozta a férjét!

Az eredeti elgondolás az volt, hogy a *Szent Erzsébet legenda* betanítását és vezetését a dalegyle-

tek a három helybeli karmester között osztják meg, és pedig Jákoby, Oberti és Gunesch között. Oberti János, a konzervatórium igazgatója azonban óvatos ember volt, megnézte a vezérkönyvet (partitúrát), és azt mondta, hogy az a nagy dicsőség, mely az *Erzsébet-oratórium* vezényletével járna, neki túl sok lenne, és lemondott a betanításról és vezényletről Jákoby javára. Így a dicsőség osztatlanul Jákoby színházi karmesteré maradt. A zenekonzervatórium választmánya a botrány után Oberti igazgatónak példás önfeláldozásáért jegyzőkönyvi köszönetet készült megszavazni. Az egész keserves ügy ódiuma tehát Jákoby Jakab színházi karmester nyakába szakadt.

Brassai így zárja le a kényelmetlen eseményt: „Mi pedig ígérjük meg ünnepélyesen, hogy ha még egyszer valamikor nagy művészhez lesz szerencsénk, nem fogjuk az ő darabját saját füle hallatára előadatni. Mert bizony néha a nevelésgestől: il n’y a qu’un pas. Liszt tündöklően szép zongorajátéka persze feledtette a *Szent Erzsébet legenda* diszsonáns hangjait.”

A *Magyar Polgár* szerint március 16-án reggel Teleki Sándor és Eszterházy Kálmán kíséretében távozott Liszt és Zichy. Hosszúpályiba mentek Zichy Ernőhöz. Magukkal vitték a Bösendorfert is. Ezzel szemben a *Kelet* azt állítja, hogy március 15-én reggel Liszt és Zichy vonaton visszautaztak Pestre.

Bármint történt is, az bizonyos, hogy Liszt Ferenc 1879 márciusában volt utoljára Kolozsváron, s 1886-ban bekövetkezett haláláig nem járt többet tájainkon.

Kolozsváron ma is őrzik azt a zongorát, melyen Liszt Ferenc játszott. Boros Lajosné tulajdonában van. Sok ilyen hangszer ismer a világ, mert azokat pontosan nyilvántartják. Nem érdektelen ezért ismernünk ennek a hangszernek a történetét.

A bécsi mechanikájú zongorát Boros Lajosné anyja, Nagy Ilona, 1928-ban vette Bethlen községből a Bethlen családtól. Fedelén ellipszis alakú ezüstplakett található a következő felírással: „Az 1881. április 4-én Pozsonyban (ma Bratislava) adott hangversenyen ezen a zongorán játszott Liszt Ferenc.”

A zongorát eredetileg a pozsonyi Szapáry István vette Bécsben, és mikor Liszt Pozsonyban játszott, tőle kapta kölcsön a hangverseny idejére.

Hogyan került a zongora Pozsonyból Kolozsvárra? Szapáry István lánya, Vera, Gödre ment férjhez Kiss Pálhoz, és kelengyéjébe kapta szüleitől a hangszer. Kiss Pál leánya, Margit, Bethlen Károlyhoz ment férjhez, és ő hozta magával a hangszer az erdélyi Bethlen községbe. Mielőtt a zongora Bethlenbe került volna, rendbe hozatták. Erről tanúskodik az a kézzel írott cédula, melyet a hangszer belső felébe ragasztottak. Ennek felirata a következő: „Wilhofer József, Rákosszentmihály, Rózsa u. 5. sz.”

A zongoraszekrény belső fedelén ez áll nyomtatva: „Medaille General excellence of Pianos.” A billentyűszerkezetre azt is felírta a Bösendorfer-műhely: „Meister-stück.” Úgy látszik, Londonban egy kiállításon díjazták a hangszert.

A Bösendorfer-zongora igen szép diófa szekrényű, elkészítésének idején mesterdarab lehetett, amit az is megerősít, hogy Liszt két évtizeddel a gyártás után alkalmasnak találta arra, hogy pozsonyi hangversenyén játsszon rajta.

A hangszer hossza 2,33 m, szélessége 1,38 m, 50 fehér és 35 fekete billentyűje van.

A pozsonyi hangverseny körülményeiről, amikor Liszt a zongorán játszott, a *Pressburger Zeitung* 1881. április 4-i száma alapján Benyovszki Károly számolt be a *Muzsika* című budapesti folyóirat 1929. évi 1-2. számában. Ebből tudjuk, hogy Pozsony – nagy fiának, J. N. Hummel zongoraművész-pedagógus–zeneszerzőnek szobrot készült emelni. A költségeket társadalmi úton kívánták fedezni. Liszt Ferencet is felkérték: járuljon hozzá a nemes akcióhoz. A mester estélyt adott, melyen híres tanítványa, a félkezű Zichy Géza is közreműködött. Minthogy Zichy keze megsérült, nem tudta végigzongorázni a tervbe vett műsor ráeső részét, ezért csak az utolsó számot, a Rákóczi-indulót játszotta mesterével együtt három kézre.

A nevezetes hangverseny bevétele 2112 forint és 03 krajcár volt, melyet teljes egészében a Hummel-szobor javára fordítottak.

Élete utolsó éveiben Liszt Ferenc intenzív pedagógiai munkásságot fejtett ki. Román tanítványai közül a legjelentősebb Elena Zaphiry volt, aki a budapesti Hungária szálló dísztermében rendezett hangversenyen 1879. február 13-án lépett fel. A Iosif Vulcan szerkesztette *Familia* című román nyelvű folyóirat számolt be az eseményről. A tudósításból, melynek címe *Román estély Budapestén*, Elena Zaphiryról a következőket olvassuk:

„Az irodalmi és zenei estély háromnegyed nyolckor vette kezdetét... Fialat leányka lépett a dobogóra, Aurelia Vomica, akit üdvözlünk kell Liszt *Második Polonaise-jának* előadásáért... Suttogás futott végig a termen: megérkezett Liszt, és valóban be is lépett a terembe a 'zongorakirály'. A román ifjúság büszke lehet a megtiszteltetésért, mert Liszt ritkán jelent meg közönségként hangversenyen... Az ünnepelt mester kíséretében volt Ábrányi, egy zenei lap szerkesztője, Siposs, Liszt egykori tanítványa, Budapest leghíresebb zongoratanára, valamint gróf Zichy Géza, a kiváló fiatal zongorista..., majd dobogóra lépett Elena Zaphiry kisasszony, és elzongorázta Liszt Beethoven *Athén*

romjai című művének dallamaira szerzett zongora-ábrándját, bebizonyítva, hogy igazi művésze hangszerének. Fényes lehetőségek állanak e leányka előtt, aki második éves növendéke Liszt Ferencnek. A fiatal művésznő olyan méltósággal és virtuozitással zongorázott, hogy az egész közönséget fellelkesítette. Tapsvihar fogadta játékát. Maga Liszt is örömmel, büszkén tapsolt... Boldog lehet a románság, hogy ilyen tehetséges művésze van, aki még sok dicsőséget fog szerezni nemzetének.”

A hangversenyéről Budapest csaknem valamennyi napilapja megemlékezett.

Néhány évvel később egy alig 18 éves román zongoratehetség, Elena Florian felé fordul Budapest figyelme. Nemcsak azért érdemes megemlékeznünk nevét, mert ez újabb adalék Liszt Ferenc egyébként is gazdag román kapcsolataihoz, hanem mert esete utal azokra a társadalmi előítéletekből fakadó buktatókra, melyekkel a művészképzésnek meg kellett küzdenie a múltban. Elena Florian Liszt Ferenc a pesti *Angol kisasszonyok* zárdájában hallotta először zongorázni. A nagy mester nyomban felismerte a leány zenei képességeit, és meggyőzte a szülőket, hogy gyermekük zenei képzését bízzák egykori tanítványára, Juhász Aladárra.

Elena Florian mindenben beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Az 1885-ben tartott első nyilvános hangversenyén annyira meglepte Liszt Ferencet, hogy külön felhívta rá Trefort Ágost művelődési miniszter figyelmét, aki a budapesti Zeneakadémián ösztöndíjat biztosított számára; Pauler külügyminiszter pedig, hogy megkönnyítse a szülők helyzetét, felajánlotta a leány édesapjának, a székeljudvarhelyi tábla elnökének, hogy Budapestre helyezze. Ion Florian, mivel nem akart Erdélyből elköltözni, visszautasította a kilátásba helyezett kinevezést, leányát viszont továbbra is Pesten taníttatta. A Nemzeti Zenedében Székely Imre, a híres zongoraművész és zeneszerző tanította. A zeneiskola 1887. február 28-án tartott évzáró hangversenyén Elena Florian *Liszt Esz-dúr zongoraversenyét* játszotta. Fényes sikeréről tizenkét budapesti lap számolt be elragadtatással. A hangverseny után újabb ösztöndíjat ajánlottak fel neki, hogy tudását kedve szerint Bécsben vagy Párizsban tökéletesítse. Elena Florian azonban nem élt a lehetőséggel, hanem hazajött Erdélybe.

Elena Florian kivételes zenei tehetségét Zichy Géza zongoraművész is felismerte. Az volt a véleménye, hogy a leánykát tovább kell képezni, mert bizonyosnak látszott, hogy európai jelentőségű zongoraművésznővé fejlődhetik. A pesti sajtó egyértelműen elismeri tökéletes, bravúros mesterségbeli tudását, de úgy látszik, szülei jobbnak látják, ha visszatér Erdélybe és nem folytatja tanulmányait.

¹ Lakatos István: *Zenetörténeti írások* c. kötetéből, Bukarest: Kriterion, 1971. 160-190 o.

² Pontosabban: a mai Románia területén.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY

Liszt Ferenchez

Hírhedett zenésze a világnak,
Bárhová juss, mindig hű rokon!
Van-e hangod e beteg hazának
A velőket rázó húrokon?
Van-e hangod, szív háborgatója,
Van-e hangod, bánat altatója?

Sors és bűneink a százados baj,
Melynek elzsibbasztó súlya nyom;
Ennek láncain élt a csüggedett faj
S üdve lőn a tettlen nyugalom.
És ha néha felforrt vérapálya,
Láz betegnek volt hiú csatája.

Jobb korunk jött. Újra visszazállnak,
Rég óhajtott hajnal keletén,
Édes kínja közt a gyógyulásnak,
A kihalt vágy s elpártolt remény:
Újra égünk őseink honáért,
Újra készek adni életet s vért.

És érezzük minden érverését,
Szent nevére feldobog szívünk;
És szenvedjük minden szenvedését,
Szégyenétől lángra gerjedünk;
És óhajtjuk nagynek trónusában,
Boldog- és erősnek kunyhájában.

Nagy tanítvány a vészek honából,
Melyben egy világnak szíve ver,
Ahol rőten a vér bíborától
Végre a nap földelülni mer,
Hol vad árján a nép tengerének
A düh szörnye gyorsan eltűnének;

S most helyettök hófehér burokban
Jár a béke s tiszta szorgalom;
S a művészet fénylő csarnokokban
Égi képet új korára nyom;
S míg ezer fej gondol istenésszel;
Fárad a nép óriás kezével:

Zengj nekünk dalt; hangok nagy tanárja,
És ha zengesz a múlt napiról,
Légyen hangod a vész zongorája,
Melyben a harc mennydörgése szól,
S árja közben a szilaj zenének
Riadozzon diadalmi ének.

Zengj nekünk dalt, hogy mély sírjaikban
Őseink is megmozduljanak,
És az unokákba a halhatatlan
Lelkeikkel visszazálljanak.
Hozva áldást a magyar hazára,
Szégyent, átkot áruló fiára.

És ha meglep bús idők homálya,
Lengjen fátyol a vont húrokon;
Legyen hangod szellők fuvolája,
Mely keserg az őszi lombokon,
Melynek andalító zengzetére
Fölmerül a gyásznak régi tére;

S férfi karján a meggondolásnak
Kél a halvány hölgy, a méla bú,
S újra látjuk vészeit Mohácsnak,
Újra dül a honfiháború,
S míg könnyekbe vész a szem sugára,
Enyh jön a szív késő bánatára.

És ha honszerelmet költenél fel,
Mely ölelve tartja a jelent,
Mely a hűség szép emlékezetével
Csügg a múlton és jövőt teremt,
Zengj nekünk hatalmas húrjaiddal,
Hogy szívekbe menjen által a dal;

S a felébredt tiszta szenvedélyen
Nagy fiakban tettek érjenek,
És a gyenge és erős serényen
Tenni túrni egyesüljenek;
És a nemzet, mint egy férfi, álljon
Érc karokkal győzni a viszályon.

S még a kő is, mintha csontunk volna,
Szent örömtől rengedezzen át,
És a hullám, mintha vérünk folyna,
Áthevülve járja a Dunát;
S ahol annyi jó és rossz napunk tölt,
Lelkesedve feldobogjon e föld.

És ha hallod, zengő húrjaiddal
Mint riad föl e hon a dalon,
Melyet a nép millió ajakkal
Zeng utánad bátor hangokon,
Állj közénk és mondjuk: hála égnek!
Még van lelke Árpád nemzetének.

(1840)

JUHÁSZ GYULA

Liszt Ferenc emlékezete

Emlékezés, te halvány szőke nemtő,
Sírok fölött borongó génusz,
Kinek tanyája csöndes cipruserdő,
Hisz élni szép és emlékezni bús!
Ó légy ma vidám, ujjongó, szökellő,
És ajkad zengjen, mint a zongora,
Rapszodiát dalolj ma égi nemtő,
Mely visszhangot ver s nem szűnik soha:
Mert bár sok század száll és tűnik ezred,
El nem viszi hírével Liszt Ferencet!

Ó nagy világnak hírhedett zenésze,
Kinek csodás és gazdag húrokon
A legnagyobb költő hódolt szerényen,
Lélekben és zenében oly rokon;
A kései kor bánatos művésze,
Hogy emlékezzék méltón vissza rád,
Ki egykor lázban és gyönyörben égve,
Világot járva hódítál hazát
S míg arany és taps váltakozva csengett,
Magyarnak tudták ott künn Liszt Ferencet!

S ha bús hazád sorsán könnyítetni kellett,
Könnyet törölni, vigaszt önteni,
Te jöttél s mély zenéd összhangja mellett,
Uj Amphion, épültek kövei,
Tanúk rá Pest, Pozsony, Szeged, amelynek
Vészét túlzengte büszke zongorád,
Mely szabadságot hirdetett s szerelmet
S bánat nyomán művészet mámorát.
És a magyar, mint hálás, árva gyermek,
Rajongva hódolt a hű Liszt Ferencnek!

Művész hazája széles e világon
Minden táj, hol megértés fénye ég,
Ó téged is tárt karral várt a távol
S ölelt a szabad, dús emberiség
S te tékoztál lelked aranyából,
De messze nép hitt bár s idegen ég:
Magyar rapszodiák költője, bátor
Hittel hirdetted a magyar zenét
S távol világban te el nem feledted,
Hol ringatták bölcsőjét Liszt Ferencnek!

Áldott művész, ki bennünket szerettél,
Dicsőségedből ó tekints ma ránk,
Melyet világhír karján nem feledtél,
Nézd: büszkén épül, szépül kis hazánk.
Magyar művészet: lelkünk boldog éke,
Ragyogni kezd, erős, szép, fiatal,
A népek nagyszerű hangversenyében
Új indulót próbál ma a magyar!
S hódító és örök zenéje mellett
Ünnepli első hőst: Liszt Ferencet!

(1911)

Liszt mondta - Lisztről mondták

Liszt mondta

- Vezércsillagom az legyen, hogy Magyarország egykor büszkén mutathasson rám.
- Minden művészet egyazon forrásból ered.
- Érezni és gondolkozni azért, hogy cselekedjünk: ez minden harmonikus élet törvénye.
- Ahhoz, hogy az ember az igazi művész szerepét igényelhesse, nemcsak tehetség, szív és szellem emelkedettsége kell, hanem józanság is, logika a viselkedésben, s még azt is merném mondani, hogy – bizonyos számító ész is.
- Megvizsgálni, meggondolni, számíttatni, mérlegelni: szükséges műveletek – bizonyára azok. De aztán el kell határoznunk magunkat, s cselekednünk kell, anélkül hogy sokat törődnénk, honnan fúj a szél, és milyen felhők vonulnak.
- Mi legyen üdvöm csillaga, ha nem a nemes öntudat?
- Ha az ember nem bátor, még óvatos sem lehet eléggé.
- Nem kinövése, hanem szükséges eleme a művészetnek a virtuozitás.

Lisztről mondták

- Liszt olyannak írta meg a cigányzenészeket, amilyenek romantikus álmodozásai közben önmagát is látni óhajtotta. (Sárosi Bálint Liszt Ferenc A cigányokról és a cigány zenéről Magyarországon /Des Bohémiens et de leur musique en Hongrie/, Párizs, 1859 c. könyvéről)
- Aki nem hallotta Lisztet, az a témához nem szólhat hozzá. Ő az első azután jó ideig senki. Zongorajátéka egyedi, összehasonlíthatatlan és utánozhatatlan. (Brahms 1890-ben írt levele)
- Hogy milyen példátlan vonzerőt gyakorolt Liszt a nőkre, gyakran borzongva láttam. És ez öregségére sem hagyott alább... Lovagiassága volt az egyik tulajdonsága, ami a női nemet hozzá vonzotta – s egyben bizonyíték volt nemes jellemére... Sajnos túl gyakran láttam, hogy zaklatták a nők, az ember azt gondolhatta volna, felcserélődtek a szerepek. (Adelheid Schorn: Zwei Menschenalter, Berlin 1901, pp. 249.)
- Liszt igyekszik bebizonyítani, hogy a jelenkori zsidók nem alakították ki fajtájuk nemzeti zenéjét; ez azonban nézetünk szerint mindazok számára teljességgel természetes, akik tudják, hogy a zsidók megszűntek államot alkotni az államban, ellenkezőleg, ahhoz a nemzethez tartoznak, amelynek országában élnek, s amelynek valamennyi érzésében és reményében osztoznak. (Pester Lloyd cikke Liszt Des Bohémiens et de leur musique en Hongrie könyve kapcsán.)

VESZPRÉMI LILI

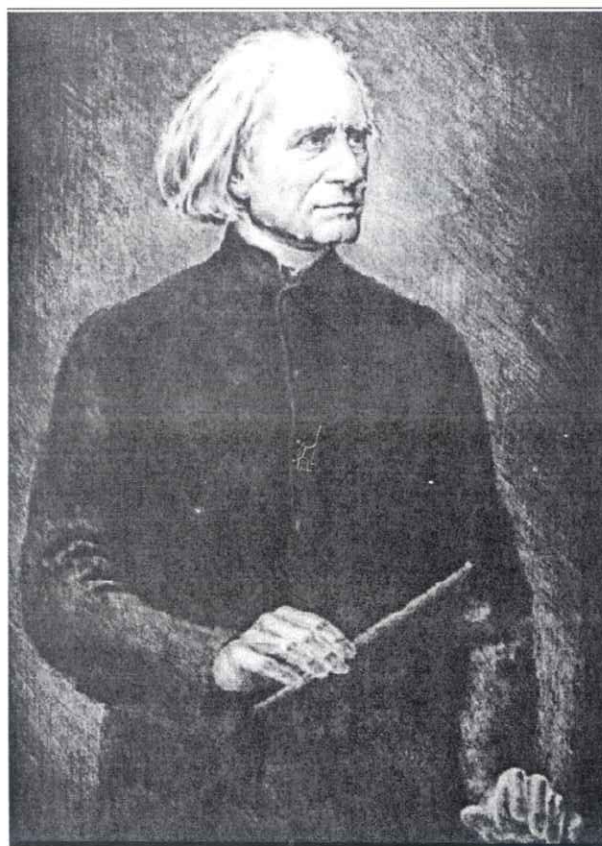
Liszt Ferenc és a zongoratechnika fejlődése¹

A XIX. század végén elsősorban *Liszt Ferenc* magyarországi működésének köszönhető zenei életünk rohamos fejlődése. Nemcsak azért, hogy alapítványával már 1840-ben lehetővé tette az első pesti hivatalos zenei intézmény, a Nemzeti Zenede megalakulását; majd kezdeményezésére 1875-ben a Zeneakadémia is megnyithatta kapuit, hanem alkotó művészetével, szuggesztív egyéniségével, aktív pedagógiai tevékenységével járult hozzá ahhoz, hogy nálunk is felcsillan hasson az európai zenekultúra fénye.

Sajnos, *Liszt* tanításának módszeréről még ma is keveset tudunk. Tanítványainak felidézett emlékei sok ellentmondást tartalmaznak. Természetes pl., hogy annak a 20 éves *Liszt Ferencnek*, aki *Valerie Boissier* kisasszonynak magánórákat adott, még nem lehetett azonos a szemlélete, a zenei érettsége és a pedagógiai elképzelése azzal a *Liszt Ferenc*cel, aki később a művészek sorait nevelte a pódiumra. De mégis jellemző a fiatal *Liszt* műveltségére és arra, hogy miként kívánta érzékeltetni egy zenemű hangulati tartalmát az az eset, amikor a fiatal *Valérie*-nek egy *Moscheles-etűd* tanítása előtt *Victor Hugo* egyik ódáját olvasta fel azzal a céllal, hogy a zeneműhöz hasonló érzelmeket keltsen fel tanítványában. A technikai tanításra vonatkozóan *Valérie* édesanyja, *Auguste Boissier* asszony naplójában úgy emlékezik, hogy *Liszt* azt kívánta, hogy mindig csuklóból kell játszani, ún. „holt kézzel” és a kart mozdulatlanul kell hagyni.

Ezzel szemben a magyar tanítványok közül *Juhász Aladár*, aki *Liszt* játékanak elemzésével ezt a játékmódot mások számára is követendővé kívánta tenni, tanulmányában azt írta, hogy *Liszt* már nemcsak a csuklóját és karját, hanem egész testét is használta a zongorázásnál. A továbbiakban úgy emlékezik, hogy *Liszt*, növendékeitől nem követelt semmiféle határozott módszert, nem írt elő semmi-

féle technikai szabályt. Csupán egyetlen kivételre utal *Juhász*: „ez abban állott, hogy minden tanítványával egy kettesenként továtoluló dupla fogású figurát játszatott különféle hangnemekben és többféle ujjrakozattal, amelynek kivitelét azonban ő soha meg nem mutatá. Ő csak a zseni naiv tekintetével szemlélte a különféle kezek reakcióját a rájuk ható feladattal szemben.” (*Juhász: Liszt Ferenc és a modern zongoratechnikai probléma*, 1913)

Liszt Ferenc, a karmester

Másik kiváló magyar tanítványa, *Thomán István* visszaemlékezéseiben megegyezik *Juhász Aladárral* abban, hogy *Liszt* tanítása kevéssé terjedt ki technikai problémákra. „Nem állapított meg olyan szerves zongoratanítási rendszert, mely általánosan elterjedt volna.” Hanem ami *Liszt*nél, mint mesternél utólérhetetlen volt, az a stílusérzék képzése, valamint az egyéniség megóvása és fejlesztése, és ez a kettő az, ami a művészképzésnél elsőrangú fontosságú. Ha *Liszt* odaült a zongorához és egy-egy részletet, vagy néha az egész darabot az ő felülmúlhatatlan (majd álmodozó, majd graciózus, majd szenvedélyes) modorában demonstrált, akkor lett világos, mi annak a kompozíciónak a karaktere. „Ezer szó nem képes egy zenemű előadását úgy megmagyarázni, mint annak mintaszerű előadása. Ezt megtanultam a nagy Mestertől és ez lett tanítási pályámon egyik legfontosabb vezérelvem.” (Thomán: *Liszt Ferenc mint pedagógus*, *A Zene*, 1911/9 sz.)

Hasonlóan emlékezik *August Stradal* is. Ő is úgy látja, hogy ha *Liszt* művészete tanítványaira nem is tudott a maga teljességében átmenni, mégis elérte, hogy az ő hatására eljuthattak tanítványai odáig, hogy egyéniségek legyenek, önmagukat adják, vagyis, hogy személyiségük szólaljon meg a hangokon át. Idézi *Liszt*nek erre vonatkozó mondását: „Ezerszer jobban szeretem azt a művészt, aki helytelen úton jár, de van egyénisége, mint azt, akinek nincs, de utánzóként egy nagy egyéniséget követve, a helyes úton halad.” Nem könnyű leírni azt a módot – írja *Stradal* –, ahogy a Mester tanított, mert

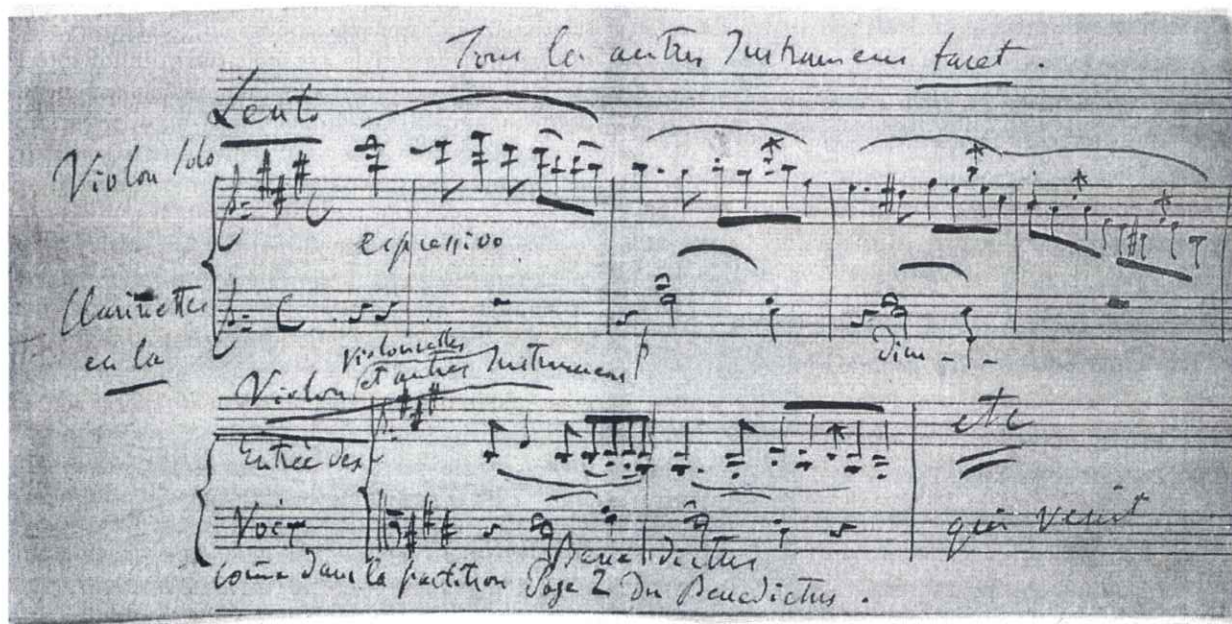
minden akadémikus kényszertől mentesen úgy ajándékozta magas művészetét, mint ahogy a görög filozófusok mindenféle iskolászerű oktatástól mentesen adták át tanításukat tanítványaiknak. Tanításából ezért igazán csak azok húzhattak hasznot, akik már teljesen kiképzett zongoraművészek voltak. *Liszt* a legnagyobb plaszticitást, tisztaságot és világosságot követelte meg az előadásban, s azt kívánta, hogy a tanítvány énekeljen a billentyűkön. Az éneklés mellett a Mester szenvedélyt, előadásbeli méltóságot és magasztosságot kívánt. A szenvedély azonban nem téphette le minden láncát, nem szakíthatott át minden gátat, hanem művészileg a helyes úton kellett maradnia. Szívéből utálta azonban az ún. professzoros előadást. Az objektív és a szubjektív interpretáció összekapcsolásában látta *Liszt* egyedül a nagy előadóművészet üdvösségét. (A. Stradal: *Erinnerungen an Franz Liszt*, 1929.)

Liszt 1886-ig tanított a Zeneakadémián, pedagógiájának szélesebb körű hatása azonban csak a századforduló körül kezd érvényesülni, amikor már tanítványai kísérleteztek azzal, hogy szellemét kövessék.

Liszt Ferenc - Koller Károly fényképe

¹ Részlet Veszprémi Lili: *Zongoraoktatásunk története*, Zeneműkiadó, Budapest, 1976. c. könyvből, 93-96. old.

Liszt-kottarészlet - Koronázási Mise

Liszt emlékezete

Liszt Ferenc Emlékmúzeum, Budapest

(<http://www.lisztmuseum.hu>)

Az Andrássy úton járók közül talán kevesen tudják, hogy milyen kincseket rejt és hangulatot áraszt a sugárút és a Vörösmarty utca sarkán álló *Liszt Ferenc Emlékmúzeum*. Ha belépünk, másfél évszázadot ugorhatunk vissza az időben, s leng körbe minket annak a korszaknak az érája, amelyben a nagy zeneszerző élt.

Különleges zongorák a legnagyobb zongorakészítő gyáráktól, hajdani ajándéktárgyak a világ sok tájáról, a mester márványba vésett kézfeje, korabeli festők portréi a zeneszerzőről, eredeti könyv- és kottatár a művész személyes tárgyaiból, korhű bútorok és hímzett terítők – többek között ez látható annak az épületnek az első emeletén, amely a nagy zeneszerző otthonául is szolgált pesti itt tartózkodásakor, s amely épület hangversenyterme az első komolyabb, koncertekre alkalmas helyszíneként lett megálmodva.

Ma a földszinten Kutatóközpont és Zenetörténeti Kutatókönyvtár működik kutatók, muzikusok, növendékek és tanárok számára. Az első emeleti, hajdani lakás és ma is működő hangversenyterem felett egy Liszt-lemezeket gyűjtő hangtár (fonotéka) mellett a Liszt Ferenc Társaság és a Magyar Kodály Társaság kapott helyet, míg a harmadik emelet termeiben – úgy, ahogy hajdanán is – zeneakadémiai oktatás folyik.

A Georges Bachmann által készí-

tett üveg-zongora (piano-harmonica) már elkészültekor is kuriózumnak számított azzal, hogy a húrok helyett hangolt üveglapokkal építették fel a zongorát. A szalonban található másik, hárompedálós Chickering-zongora egyenesen Liszt Ferencnek készült. Amikor a művész 1880 őszén Itáliában tudomást szerzett Chickering ajándékozási szándékáról, levélben azt kérte tőle, hogy küldje a zongorát a budapesti Zeneakadémiára. Itt végül a lakásához kapcsolódó hangversenyteremben állíttatta föl, és mind maga, mind növendékei gyakran használták a különlegesen teherbíró hangszert, melynek hangja még ma is vetekszik a modern koncertzongorákéval. Külön szépséget ad a hangszernek az az ezüstből készült kottatartó, amely 1858-ban készült, s közepén egy Liszt-dombormű, felül Beethoven, Schubert és Weber miniatűr mellszobra ékeskedik.

A Liszt Múzeum Budapesten ebben az épületben látogatható

Liszt Múzeum, Weimar

(www.weimar.de)

Restaurálás után ünnepélyes keretek között nyitották meg újra a weimari Liszt-házat. Az épület homlokzatát és tetejét szinte teljesen felújították és restaurálták a belső helyiségeket is. A múzeumként működő, a weimari Marienstrassén lévő házat kedd reggeltől újra látogatók, Liszt-rajongók népesíthetik be.

A felújítást vezénylő Reimar Frebel hétfői nyilatkozatában a színes külső homlokzat restaurálását emelte ki. Ami a belső munkákat illeti, a legnagyobb feladatot a zeneszalonnak a felújítása jelentette, ugyanis a tapétákat, a függönyöket és a bútordarabokat az eredeti mintájára ugyancsak teljesen felújították.

Liszt – aki 1843 és 1861 között a weimari Staatskapelle vezető karnagya volt – csak a városba történő visszatérésekor, 1869-ben költözött be a házba, illetve annak felső emeletére, és a nyári hónapokat rendszerint ott töltötte egészen 1886-ban bekövetkezett haláláig. A ház jóformán azóta múzeumként működik és Weimar egyik legfőbb nevezetességének számít. Felső emelete többnyire Liszt Ferenc személyes tárgyait mutatja be, míg az alsó részen egyfajta multimédiás kiállítás működik. A mester kalandos éveket élt Weimarban. A történelmi események közül itt érte a hír a magyar szabadságharc bukásáról, illetve az aradi kivégzésekről, és itt értesült Chopin haláláról is. A városhoz közeli Altenburgi kúriában szintén volt néhány álmatlan éjszaka. Itt fogadta ugyanis barátját, Wagnert, akinek közösen dolgozták ki a menekülési tervét Németországból, mert a drezdai felkelésben vállalt szerepe miatt üldözték. Ugyanebben a kúriában élt együtt Carolyne von Wittgenstein hercegnővel, amit a korabeli weimari szokás ugyan a házassági levél hiányában elítélt, az udvar mégis elnézett.

A felújítás értesülések szerint több mint 370 ezer euróba (több mint 100 millió forintba) került, a költségeket a weimari Klassik-Stiftung fedezte. A múzeum újbóli megnyitása részét jelenti azoknak a megemlékezéseknek, amelyeket a világhírű zeneszerző és zongoraművész születésének 200. évfordulója alkalmából Weimarban, illetve Thüringia tartományban rendeznek.

Liszt Ferenc Emlékház, Doborján

Liszt Ferenc szülőháza, ma emlékmúzeum. Az épületet, mely az egykori kastély keleti szárnyát képezte 1587-ben gunyafalvi Szeged György építtette, bejárata felett az ő családi címere látható. Az egykor szalmával fedett épület kezdetben ló, szarvasmarha- és juhtartásra szolgált. A 17. század közepén az építető veje Illésy János felújította és átépítette. Tőle vásárolta meg a majorrallyal együtt 1805-ben Esterházy Miklós herceg.

Itt az egykori tisztartói házban született a nemesvölgyi származású Liszt Ádám fiaként 1811-

Liszt Ferenc-emlékház Weimarban

ben a nagy zeneszerző. A házat utolsó tulajdonosa dr. Esterházy Pál 1971-ben múzeum céljára Doborján községnek ajándékozta, amely koncerttermet építtetett melléje. A számos kiállítási tárgy között látható a medence, amelyben Lisztet megkeresztelték, és a mester halotti maszkja is. Tárlókban, üveg-szekrényben, a falakon függve képek, kották, kéziratok, emléktárgyak vannak kiállítva.

Liszt Múzeum, Bayreuth

(www.wagnermuseum.de)

Abban az épületben, ahol Liszt Ferenc elhalálozott, 1993 óta emlékmúzeum működik. 1886-ban az ünnepi játékokra érkezett ide. A mintegy 300 tárgyból álló kiállított anyag Liszt életművét idézik fel, illetve személyes tárgyai is bemutatásra kerülnek. A Liszt múzeum szervezetileg az itteni Wagner múzeumhoz tartozik.

Liszt többször járt Bayreuthban, itt élt egy ideig lánya, Wagner felesége, Cosima is gyermekeivel.

Liszt Ferenc nevét viselő intézmények, közterületek, műalkotások Európában

- Bayreuth /D/ - múzeum, utca és zenei verseny
- Eisenstadt /A/ - szobor
- Jena /D/ - utca
- Genf /Ch/ - tér
- Lisboâ /P/ - tér
- Matzenheim /F/ - tér
- Paris /F/ - tér
- Raiding /A/ - múzeum, utca, fesztivál
- Utrecht /NL/ - zenei verseny
- Waldkraiburg /D/ - utca
- Weimar /D/ - múzeum, utca, főiskola, zenei verseny
- Wien /A/ - főiskola

Willich-Neersen /D/ - utca
Wroclaw /Pl/ - fesztivál sorozat

Liszt Zongorafesztivált szervez Los Angeles.
Liszt Ferenc nevét viselik a különböző nemzetek
Liszt Társaságai.

Liszt Ferenc nevét viseli még Európában a Franz
Liszt Euro City nemzetközi gyorsvonat, a világűr-
ben egy kisbolygó (3910 Liszt) és a Merkúr bolygó
egyik krátere.

Liszt Ferenc nevét viselő intézmények, közterületek, műalkotások Magyarországon

Budapest - múzeum, kiállítás, tér, út, 4 utca, 5
szobor, 2 emléktábla, ált. iskola, egyetem, zenei ver-
seny, Liszt Ferenc Társaság

Észtergom - utca, szobor, emléktábla, fesztivál

Gödöllő - utca, fesztivál

Győr - utca, ált. iskola

Hogyész - Apponyi-kastély rendezvényterem,
emléktábla

Kalocsa - utca, ált. iskola

Kőszeg - utca

Pécs - utca, szobor, emléktábla, ált. iskola, LF
Társaság, egyetem, zenei verseny

Sopron - kiállítás, utca, szobor, emléktábla, LF
Társaság, fesztivál

Szekszárd - kiállítás, tér, utca, 3 szobor, 6 emlék-
tábla, Pedagógus Kórus, LF Társaság, ált. iskola,
zenei verseny

Tétetlen - utca /Megjegyzés: 1-11-ig Liszt Útja
városai/

Baja - ált. iskola

Berettyóújfalu - emléktábla

Debrecen - tér, utca

Kaposvár - ált. iskola

Mecseknádasd - szobor

Szeged - LF Társaság

Liszt Ferenc nevét összesen - az előző adatokkal
együtt - 3 tér, 51 út és cca. 100 utca viseli az ország
mintegy 150 településén. Azaz a települések több
mint 4%-án tartották fontosnak Liszt Ferenc nevét
közterület elnevezése útján megörökíteni.

Nevét viseli három nemzetközi zongoraverseny,
a Liszt Ferenc Kamarazenekar és a zeneművészek
állami elismerése a Liszt Ferenc-díj. Harka és
Neckenmarkt között évente augusztus utolsó
vasárnapján szervezik a Liszt Ferenc kerékpártúrát.

A Gábrriel Manufaktúra /Dombóvár/ készíti
Liszt emlékére a Magyar Rapszódia étcsokoládé
bonbon különlegességet és a termékcsaládját (hun-
garicum, Magyar Termék Nagydíj), Szekszárdon és
Kőszegen Liszt-borokat kínálnak.

Összeállította: B.B.

Liszt Ferenc szülőháza Doborjánban

LAPSZÁMUNK SZERZŐI:

Bodó Barna, dr. – docens, politológus, író, Temesvár

Bodó Mária, dr. – docens, zongorapedagógus, Temesvár

Braun Dezső – szerkesztő, karnagy, zenetörténész, Temesvár

Járosy Dezső – szerkesztő, zenetudós, karnagy, orgonista, Temesvár

Kaczián Antal – levéltáros, helytörténész, Veszprém

Lakatos István – zenetörténész, Kolozsvár

Miklósik Ilona – művészettörténész, muzeológus, Temesvár

Pataky Lehel Zsolt – újságíró, rádióriporter, Arad

Szekernyés János – helytörténész, képzőművészeti szakíró, Temesvár

Veszprémi Lili – zenekritikus, zenepedagógus, Budapest

A Szórvány alapítvány által működtetett Civil Rádió is ápolja Liszt Ferenc emlékét.

Az online rádió a www.monitorpress.eu portálon hallható.

A portálon több cikk is megjelent a jeles zeneszerzőnk évfordulója kapcsán.

Mindemellett a Civil Rádióban is hallhatnak interjúkat Liszt munkássága kapcsán, koncert részleteket és hangversenyeket.

Látogasson el honlapunkra és hallgassa meg Liszt Ferencről szóló műsorainkat.

Ajánljuk a **május 10.-ei** és **június 3.-ai** műsorokat.

www.monitorpress.eu

régi(j)óvilág

REGIONÁLIS HONISMERETI SZEMLE

Szerkesztőtanács: Dukrét Géza (Nagyvárad), Horváth József (Szabadka), Miklósik Ilona (Temesvár), Szekernyés János (Temesvár), dr. Vekov Károly (Kolozsvár), dr. Zakar Péter (Szeged)

Tördelőszerkesztő: Lázár Ildikó

Grafikai szerkesztő: Könczey Elemér

A címlapot kivitelezte: Kálmán Enikő

Kiadó: dr. Bodó Barna, a Szórvány Alapítvány elnöke

Szerkesztőség: 300593 Temesvár, Putna u. 7 • **Tel/fax:** 0356 446 516

Drótposta: diasporatm@rdstm.ro

A lapszám megjelenését támogatták:

LISZT ÚTVONAL 2011

A nemzetközi Liszt-év során az alábbi helyszíneken tartanak rendezvényeket, többnyire ott, ahol Liszt életének fontos eseményei zajlottak.

Ausztria

Raiding (Doborján): sz. 22. 10. 1811. |

Eisenstadt (Kismarton) | Bécs

Belgium

Antwerpen | Brüsszel | Liège

Cseh Köztársaság

Prága

Egyesült Királyság

Gibraltar | London | Manchester

Észtország

Tartu (Dorpat)

Franciaország

Bordeaux | Boulogne-sur-Mer | Chamonix |

Châteauroux |

Lyon | Marseille | Metz | Nancy | Nantes |

Nîmes | Nohant |

Párizs | Reims | Senlis | Strasbourg | Toulon |

Toulouse

Hollandia

Amsterdam | Leyden | Loo | Utrecht

Horvátország

Zágráb

Lengyelország

Malbork (Marienburg) | Varsó | Wroclaw

(Boroszló)

Litvánia

Jelgava (Mitava)

Luxembourg

Colpach (Munkácsy-castle)

Magyarország

Budapest | Esztergom | Fót | Gödöllő | Győr |

Högyész | Kalocsa | Kőszeg | Pécs | Sopron |

Sopronhorpács | Szekszárd | Tetétlen

Németország

Aachen | Augsburg | Baden-Baden | Bayreuth

(† 31.07.1886.) | Berlin | Bonn | Braunschweig |

Dresden | Eisenach | Ems | Frankfurt | Freiburg

| Hamburg | Hannover | Heidelberg | Jena |

Karlsruhe | Kassel | Köln | Leipzig | Löwenberg

| Mannheim | Merseburg | München | Münster |

Nürnberg | Sondershausen | Stuttgart |

Wartburg | Weimar | Wiesbaden

Olaszország

Bellagio | Bologna | Grotta Mare | Lucca |

Milano | Róma (Albioni, Castelgandolfo, Tivoli) |

San Rossore | Siena | Venezia

Oroszország

Kalinyingrád (Königsberg) | Moszkva |

Szentpétervár | Sovetsk (Tilsit)

Portugália

Lisszabon

Románia

Bukarest | Galac | Jászvásár | Kolozsvár |

Lugos | Nagyenyed | Nagyszeben |

Temesvár | Zabola

Spanyolország

Cádiz | Cordoba | Granáda | Madrid | Sevilla |

Valencia

Svájc

Basel | Bern | Genf | Luzern | Sankt-Gallen |

Zürich

Szlovákia

Pozsony

Törökország

Istanbul (Konstantinápoly)

Ukrajna

Kijev | Kirovográd (Jelizavetgrad) | Odessza |

Dnepropetrovsk (Voronjince)